

13. DETSEMBER
ILMUB 1940. A. OKTOOBRI

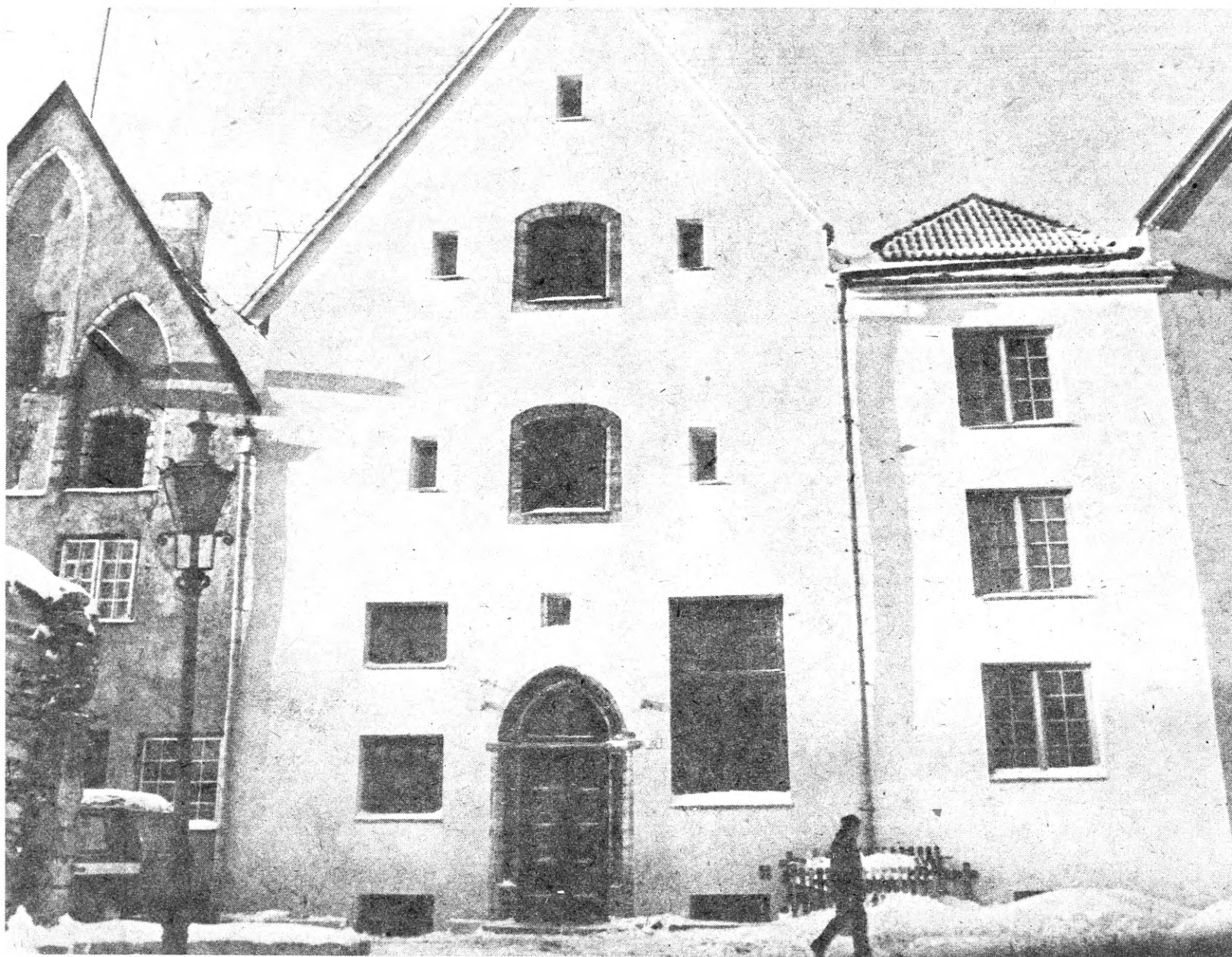
KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, OHINEGE!

Eesti NSV
Kultuuriministeeriumi
ja loominguliste
liitude häälekandja

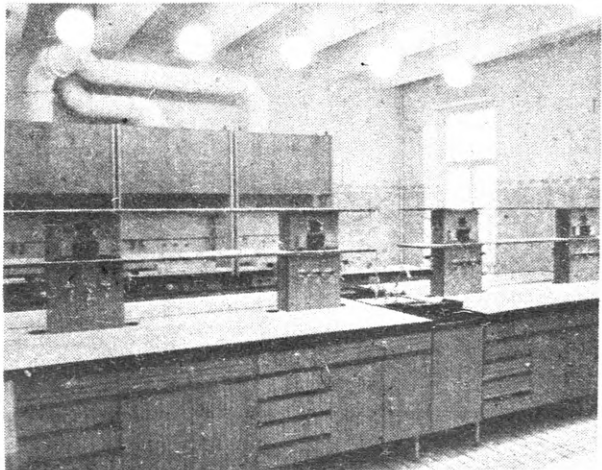
50 • 1985 SIRP ja VASAR

AVATI TA AJALOO INSTITUUDI ARHEOLOOGIALABORATOORIUM

UNO OKSUSCHI
FOTOD

Esmaspäeval avati Tallinnas Rataskaevu tn. 30 ENSV TA Ajaloo Instituudi arheoloogialaboratoorium. Lindi lõikas läbi NSVL TA viitsepresident Vladimir Kotelnikov. Avamistseremooniast võtsid osa EKP Keskkomitee teadus- ja õppeasutuste osakonna juhataja Aili Aben ja ENSV TA president Karl Rebane. Kohal olid esindajad firmast «Budimex», kellele tänu on ruumid töökorda saadud. Uus ökoloogialabor, milles tuleb näha arheoloogiakeskuse kolmandat etappi, on saanud oma sisseseade Ungarist, Tšehhoslovakiast ja Saksa DV-st. Esialgu on sisustatud kaks laboratooriumi, pinda on aga enamaks. Täie jõuga tööle asuda veel ei saa, tuleb ära oodata eriettevalmistusega noored keemikud, füüsikud ja bioloogid ülikoolist. Teenindama hakkab laboratoorium ENSV TA Ajaloo Instituudi eesti ajaloo osakonda.

Jälle üks vanalinna maju — Rataskaevu 30 —, mis alates esmaspäevast sai uued tähtsad eluülesanded.

Avamisel viibinud NSVL TA viitsepresident Vladimir Kotelnikov (keskel), ENSV TA Ajaloo Instituudi esialoo osakonna juhataja Jüri Selirand (paremal) ja Tallinna Linna RSN Täitevkomitee aseesimees Johannes Lepp.

Veidi valgust allmaa-asjadele! Uued uurimisriistad ootavad.

NSV Liidu majandusliku ja sotsiaalse arengu põhisuundade projektis aastateks 1986–1990 ning ajavahemikuks kuni 2000. aastani määratakse kindlaks partei pikaajaline kursus sotsiaalses ja majanduslikus arengus, sotsialismi täiustamisel ja kommunismi ehitamisel. «Partei majanduspoliitika kõrgeimaks eesmärgiks on olnud ja jääb rahva elujärje ja kultuuritaseme kõrvalekaldumatu tõstmine. Selle eesmärgi saavutamise nõuab sotsiaalse ja majandusliku arengu kiirendamist, tootmise igakülgset intensiivistamist ja selle efektiivsuse tõstmist teaduslik-tehnilise progressi alusel.»

Niisugune on põhisuundade projekti peamine postulaat, mis kõige olulisemas langeb ühte ka varasemate viisaastakute peatükkidega. Alati on põhisuundade peaeesmärgiks olnud rahva elujärje ja kultuuritaseme parandamine, mis täielikult ühtib rahva ootuste ja lootustega, kusjuures sellele eesmärgile viivad ainumõeldavad teedena ühiskondliku tootmise arendamine, selle efektiivsuse suurendamine, teaduse ja tehnika progressi kiirendamine, töövõime tõstmine ja töö kvaliteedi parandamine.

Kuid algavale, kaheteistkümnendele viisaastakule on omanäolised erilised jooned, mis teda varasemate reast selgesti esile tõstavad: need on ennekõike viisaastaku enneaegne haare, seatud ülesannete ja nende lahendamise teede novatoorlikkus, kvalitatiivne uus probleemiasetus. Tuleb vabaneda inertsusest, vanadest skeemidest ja ustavusest ekstensiivsele majandamisele, teha otsustav pööre tootmise intensiivistamise ja töö kvaliteedi sihis. Nagu toonitas seltsimees Mihhail Gorbatsšov NSV Liidu Ülemnõukogu üheteistkümnenda koosseisu neljandal istungjärgul peetud kõnes, avab eelolev aasta, kaheteistkümnenda viisaastaku esimene aasta «kvalitatiivset uue etapi nõukogude ühiskonna arengus».

XII viisaastakul peab teoks saama märgatav nihe efektiivsuse suunas. Esmajärguline tähtsus on selles planeerimise, juhtimise ja majandamismeetodite täiustamisel, töökorralduse parandamisel, distsipliini tugevdamisel ja vastutuse suurendamisel kõigis lõikudes, rahvahulkade loova initsiatiivi arendamisel. Loomulik, et otsustav osa selles kõiges kuulub inimele, kaardile, kelle mõttetöö ja kätega see ellu viiakse.

Plaanid on suurejoonelised: sajandivahetuseni jäänud 15 aasta jooksul tuleb luua majanduslik potentsiaal, mis oleks ligikaudu võrdne nõukogude võimu kõigi varasemate aastate vältel saavutatud potentsiaaliga, ja tõsta rahvatulu ning tööstustoodangu maht ligi kahekordseks. Töövõime peab tõusma 2,3–2,5 korda. Kahekordistub inimeste vajaduste rahuldamiseks suunatud ressurside maht, mis lubab tõsta nõukogude inimeste elujärje täiesti uuele tasemele.

Seoses kommunismi ülesehitamise ülesannete realiseerimisega ning sotsiaalse ja majandusliku arengu kiirendamise vajadusega on NLKP programmi uue redaktsiooni projektis rõhutatud leidnud, et «sotsialistlik ühiskond ei saa efektiivselt funktsioneerida, leidmata uusi teid rahvahulkade loova tegevuse arendamiseks ühiskonna elu kõigis valdkondades. Mida ulatuslikumad on ajaloolised eesmärgid, seda tähtsam on miljonite inimeste heaperemeelilik, vastutustundlik, teadlik ja aktiivne osavõtt nende saavutamiseks».

Igasugune tootmine on inimese ja looduse vaheline suhe, milles inimene kohandab looduslikke aineid tootmisriistade abil oma tarvetele. Juba sellest tootmise lihtsustatud skeemist tuleneb, et ei saa kindel olla asjade jõudsas edenemises, kui rõhutada üksnes tarvidust arendada teadust ja tehnikat, või ka niisuguste majanduslike ja administratiivsete juhtimishoobade leidmist, mis paremini arvestaksid ühiskonnas

INIM- TEGURIST

toimivaid majanduslikke seaduspärasusi. Ehkki kõik see on tänapäeval ülimalt tähtis, kuulub tootmisprotsessis juhtiv osa inimesele, kes loob tehnikat ja kasutab seda, korraldab tootmist ja toodab ise, annab direktiive ja täidab neid. Inimesest enesest oleneb lõppastmes nii tootmine kui ka resultaat. Ja vastupidi — kogu tootmine oma tuhandete harudega teenib omakorda inimest, peab rikastama tema elu, parandama olmet ja töötingimusi, looma uusi võimalusi tema vaimseks arenguks.

Inimteguris peitub võimas potentsiaal. Teadlased kinnitavad, et see lubaks praegusega võrreldes tõsta töövõime 1,3–1,5 korda, vajamata mingeid muid lisatingimusi.

Kuid see potentsiaal alles tuleb eluks muuta ja vaevalt, et see niisama käib. On tarvis luua tingimused, mis inimteguris loomeenergia välja tuua aitaksid. Niisugune tingimus on kõigepealt sotsiaal-kultuurilise sfääri kiire arendamine. Sest inimtegu aktiivsuse mõiste käib paaris sotsiaalkultuurilise heaolu mõistega, millele loomulikult lisandub organiseerituse- ja distsipliini mõte. Kindlasti on tarvis ka arusaamist uudest ülesannetest ja nende lahendamise teedest ning inimeste psühholoogilist häälestamist nende elluviimiseks just niisugusena, nagu need meie ette on seatud. Ka siin on oma probleemid.

NSV Liidu Ülemnõukogu äsjasel istungjärgul peetud kõnes nägi seltsimees Mihhail Gorbatsšov üht raskust ka selles, et «paljud töötajad keskuses ja kohtadel, sealhulgas plaani- ja majandusorganites ei ole lõplikult aru saanud, kui tähtis on uut moodi hinnata ja lahendada meie maa majandus-, sotsiaal- ja finantsprobleeme».

Tegemist on inertsusega paljudel tasanditel, mis on juurdunud pika aja vältel. Ilmselt pole lihtne kohe panna inimesi asjadest uut moodi aru saama. Näiteks on väga kaua õigeks

peetud põhimõtet — tootmis- huvid ennekõike! Kuid nähtavasti vajab lisamist: tootmine mille nimel? Vastus peaks kõlama: inimese jaoks, sealhulgas tootja enda jaoks ja tema huvideks. Kui asja see külg kõrvale jätta, võime hõlpsasti jõuda õige printsiibi moonutamiseni, tootmiseni tootmise pärast, mis ei arvesta inimest. Küllalt sageli tuleb tootmis- juhtide hulgas ette ühekülgset huvi üksnes tootmisresultaadi vastu koos sellest tuleneva psühholoogia ja ühepäevapere- mehe praktikaga, millele tihti lisandub veel ametkondlik egoism. Niisugune inimene ei tahagi aru saada, et ehitades ja laiendades vabrikuid ja tehaseid, astudes mitmesugustes sidemetesse loodusega me ühtlasi kavandame ja teostame teatud ühiskondlikke suhteid ning protsesse paljudeks aastakümneteks ette.

Tegelikkuses avaldub see näiteks selles, et inimene, tööstusest kõneldes siis peamiselt linnaelanik, on tootmise vajadustega võrreldes tagaplaanile nihutatud. Algab see kas või sellest, et igasugune tootmine saastab mingil määral keskkonda. Mõne tootmisaru puhul on see ka nüüdistehnika juures peaaegu paratamatu. Niisugune tootmine elurajooni naabruses ei kõlba. Ometi koh- tame seda õige tihti. Näiteks tselluloositootmine Tallinnas. See on üldse üks saasterikkamaid tootmisprotsesse, kus kannatavad nii õhk kui vesi. Meil on see sattunud keset linna, linnarahva joogiveereser- vuaari kaldale. Kui keskajal siin paberiveski käima pandi, oli linn kaugel ja ka tootmis- maht polnud tänasega võrrel- dav. Aeg on läinud, aga aru- tust pole andnud. Ometi puu- dutab see kogu linna. Need, kes ei pea hingama kahjulikest gaasidest saastatud õhku, saa- vad oma jao kätte veega, mida veevärk Ülemistest toimetab igasse peresse.

Tallinnas on üldse asjad nii läinud, et iga peamagistraali ääres on koha leidnud ka heit- meterikas tootmine. Narva maanteel on «Eesti Kaabel», Pärnu maanteel Vineeri- ja Mööblikombinaat, Tartu maan- teel juba mainitud Tselluloosi- ja Paberikombinaat. Leningra- di maanteed ja Maardut ääres- tab Maardu Keemiakombinaat. Lisagem, et samasugused prob- leemid tootmise ja elukeskkon- na vahel on ka Kohtla-Järvel ja teistes linnades.

Põhisuundades on öeldud: «Kiirendada Moskvas ja Le- ningradis nende käitiste ja et- tevõtete likvideerimist, mille edasine areng pole nendes lin- nades majanduslikult otstarbe- kas.» See on õige suund, mida tuleks laiendada ka liiduva- bariikide pealinnadele. Ja sil- mas võiks pidada mitte ainult käitisi ja ettevõtteid, mille areng seal pole majanduslikult otstarbekas, vaid ka neid, mis suure saastamise allikana ei sobi elurajoonide lähedale.

See toetaks ühtlasi põhi- suundades fikseeritud mõtet atmosfääriohtu kaitse tõhusta- mise vajadusest, kus peatähe- lepanu langeb heitmete puhas- tamisele. Igati tuleb toetada põhisuundade nõuet «tõhustada looduskeskkonna seisundi ja saastamisallikate riiklikku kontrolli ning parandada selle tehnilist varustamist efektiiv- sete automaatriistade ja -sead- metega». Iseäranis oluline on suund «laiendada selles töös ühiskondlike organisatsioonide ja elanike osalemise vorme ning meetodeid». Siinjuures on selge, et üksnes kõikide loo- duskeskkonna seisundit ja saasteallikaid puudutavate kü- simuste laiem avalikustamine ning sellekohaste teadmiste pa- rem levik saab elanikke aktiiv- selt kaasata kontrollima ja selle kaudu aidata olukorda parandada.

Inimeste elukeskkonna pa- randamise vajadusega seondu- vate küsimustele pööratakse põhisuundade projektis suurt tähelepanu. See on seda rõo- mustavam, et varasemates põ- hidokumendides oldi märksa tagasihoidlikum, aga sellest tulenevalt on tänane vajadus ka seda suurem. Lähtudes nen- de küsimuste aktuaalsusest oleks ehk põhjendatud loodus- kaitsealaste ülesannete sisse- võtmise ka alajaotusse, kus kõne all elanike tervise kaitse ja puhkeolud.

Kõigel sellel on otsene väl- jund ka viimasel ajal erilise tähelepanu alla võetud sot- siaalpoliitikasse, kus varase- matest aastatest on jäänud mõndagi paremini korraldada. Sest üldteada on sotsiaalprob- leemide bumerangiefekt: alati just kõige vallasama tabamuse saab tootmine, majandus. Koh- tumisel Tjumeni naftatootjate- ga ütles seltsimees Mihhail Gorbatsšov: «Suhtumine ini- mestesse ja hoolitsus nende eest on meie poliitika põhi- küsimus.» Ta mõistis hukka kok- kuhoiu inimeste sotsiaalsete vajaduste arvel, nende vaim- sete, materiaalsete, ka ökolo- giliste vajaduste mitteamesta- mise.

Kõikides parteidokumendi- des, mida rahvas praegu aru- tab, on eriline koht ja eriline rõhk sotsiaalse arengu prob- leemidel.

Just selle valdkonna kiires arendamises nähakse hooba, mis peab ja hakkab tagama ka ühiskondliku tootmise jõudsat edasiminekut.

LEO LAKS

(Algus «Sirbis ja Vasaras nr. 49)

Elle Anupõld: Millega sele- tada, et Süda tänava kvar- tali haljastuse probleem on päevakorrale kerkinud alles pärast detailplaneerimiska- va heakskiitmist, nüüd, kus uue ooperiteatri projekteeri- mine on alanud? Kas kesk- konnakaitse komisjon nõus- tus omal ajal kvartali re- konstrueerimisplaanidega? Kas arhitektide käsutuses olid täpsed dendroloogilised andmed?

Aino Oige: Kui meile esi- tati kooskõlastamiseks kesk- linna detailplaneerimispro- jekt, kiitis komisjon selle põ- himõtteliselt heaks. Rekon- strueerimise vastu linnas ei saa olla, puumajad amortiseeru- vad ja need tuleb millegagi asendada, samuti ei saanud eitada linnaehituslikku vaja- dust lõpetada Lenini puies- tee väljaehitamine läbimur- dega Pärnu maanteele. Kuid meile kinnitamiseks esitatud plaanis oli nii Lenini puies- tee kui ka tulevase teatri- hoone asukoht looduskaitses seisukohalt mõnevõrra sood- samalt lahendatud, eriti hõl- mikpuu suhtes. Muudatus tek- kis ilmselt siis, kui selgusid teatri ja tulevase teatriläja- ku projekteerimiskursi tule- mused. Lenini pst. teeb nüüd Pärnu maanteele väl- jades S-kurvi ja hõlmikpuu jääb nn. liiklussaarele. Ka on teatrihoone haruldasele puule lähemal, millest tulenevad mitmed ebasoodsad järeldu- sed. Keskkonnakaitse komi- sjon leiab, et teatrihoonet tu- leks natuke nihutada, tema telgjoont muuta. See võimal- daks ka liikluse hõlmiku- puust kaugemalt mööda juhi- da. Kui me võistlustööd nä- gime, kirjutasime Loodus- kaitse Valitsuse poolt «Eesti Projektile» ja linna täitevko- mitteele kirja, ka keskkonna- kaitse komisjon juhtis «Eesti Projekti» tähelepanu muuda- tustele esialgses planeerin- gus, mis enam looduskaitses seisukohalt ei rahuldanud. Hõlmikpuu on 1960. aastate algusest kaitse all ja seaduse järgi peaks selle ümber ole- ma 50 m kaitsetsoon. Seda pole muidugi kunagi olnud, kuid projekteerijad oleksid pidanud siiski rohkem arves- tama haruldase puuga.

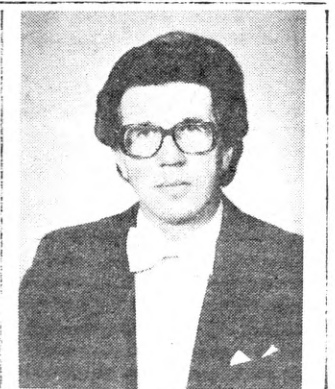
Rein Hansberg: Planeeri- misprojektides esitatud la- hendused on siiski põhimõt- telised: väljaku gabariidid täpsustuvad hoonestusprojek- ti koostamisel. Kui asuti konkreetse programmiga teat- rihoone projekteerimisele, sel- gus, et tehnoloogiliselt ei saa seda paigutada nii, nagu esi- algu ette nähti. Linnaehitus- likult on tema praegune asu- koht ainuõige: kõik tänavad suunduvad esinduslikule hoo- nele, see on hästi vaadeldav igast suunast. Peale teatri- hoone õnnestunud lahenduse

ongi Jänese—[Sepmanni] pro- jekti tugevaks küljeks just uue tänava loomulik sidumi- ne Pärnu maantee ja kogu teatriläja ku proportsio- neerimine. Väljak moodustub väga loogiliselt, nagu oleks ta siin alati olnud. 5 m oleks võimalik teatrit nihuta- da, 15 m enam mitte, ilma et kogu pilt muutuks. Hõlmik- puu on muidugi hädaohus. Kui aga kõik linnaehitusli- kud aspektid kõrvale jätta, muuta väljaku proportsioone ja teatri asukohta, aga puu ikkagi välja sureb, siis oleme kahekordselt valesti toimunud. Keegi ei oska ju öelda, kas vas- tavalt teie soovitudele toimides hõlmikpuu jääb ellu. Detail- planeerimise käigus telliti Bot- taanikaalt piirkonna haljas- tuse hinnang, mille esitati andmed puude arvu ja liigili- suse kohta. Nüüd, tagantjäre- le on selgunud, et Süda täna- va piirkonna haljastus on väärtuslikum. Tookord sellist seisukohta nii kategooriliselt välja ei öeldud. Hõlmikpuule tuleb luua kunstlik mikro- kliima, selle peab rajama igal

AUNIMETUSI

Eesti NSV teeneline kultuuritegelane
LEONID LENTSMAN,
EKP Keskkomitee juures asuva Parteikomisjoni esimees

Eesti NSV teeneline kunstitegelane
TÕNU KANGRON,
Eesti NSV Riikliku Televisiooni- ja Raadio- komitee segakoori peakoormeister

Eesti NSV teeneline kunstnik
VIIVA VÄINMAA,
Eesti NSV Riikliku Televisiooni- ja Raadio- komitee segakoori konsertmeister

juhul, sõltumata uue tänava ja teatrihoone täpsest kaugusest. Projekteerijad võtavad tarvitusele kõik võimaliku harruldase puu kaitseks.

E. A.: Enne meie jutuaamist kohtusin ma teatri projekti autori Peep Jäneseaga. Ka tema väite kohaselt ei esitanud loodusteadlasest konsultant eritingimusi kogu kvartali haljastuse suhtes, kui ta oli tutvunud tulevase teatri ja teatririväljaku projektiga. Küll aga kõneldi hõlmikpuust. Projekteerijad said teada, et puu on hästi vastupidav heitgaasidele, kuid tundlik õhu vibratsioonile, mis liikluse tihenedes muidugi suureneb. Veel tundis konsultant muret pinnase sooldumise pärast. Lepiti kokku, et arhitektid projekteerivad vastava ekraani kaitseks soola ja võimaliku tallamise eest. Puu jääb otse teatri peasissekäigu vastu, tema ümber kujundatakse roheline skväär, seatakse üles valgustus. Õhu vibratsiooni vähendamiseks on võimalik projekteerida kas varjav müür või kujundada see haljastusest. Olen üles kirjutanud Peep Jänese sõnad: arhitekt võib palju teha looduse hoidmiseks, kui talle öelda, mida teha tuleb. Kõnelesime ka niiskusréžiimi tõenäolisest muutumisest hõlmikpuu lähimbruses. 47,5 m kaugusele puust jääb kaevis, mis ulatub 3,8 m allapoole puu kasvupinnast, ja 92,5 m kaugusele juba sügavam, lava-trümmi alune auk. Tehnovõrkude tunnel rajatakse teatril neli lähedale kui vähegi võimalik. Mismoodi ehitustööd mõjutavad pinnase veeréžiimi, on praegu raske täpselt öelda.

Linn ja loodus vastanduvad paratamatult üksteisele. Inimese võimused on siiski neid suhteid reguleerida.

Teatrihoone projekteerijate suhtumist teades tunduvad vähemasti ülepingutatuna arusaamad, nagu peaksid alati seisma vastamisi kaks leppimatut leeri: tehnokraatlikud linnaplaneerijad ja uuendustemaiaid arhitektid üheltpoolt ning inimsust otsivad sotsioloogid ja elutingimuste pärast muretsesvad ökoloogid nende vastasrinnas. Nagu oleks koostöö täiesti võimatu. On kogu ni küsitud, kas me üldse uut ooperiteatri hoonet vajame, ehk oleks õigem ehitada mitu väikest teatrit, muuseum Tartusse jm. Võiksin siia lisada veel mitugi vajalikku kultuuriobjekti (näiteks kunstigalerii Tallinnasse) ja edetabeli koostamine läheks järjest raskemaks. Tõenäoliselt ka vaidlused üha tulisemaks. Aga kas ka väljapakutud objektide ehitamise võimalused tõenäolisemaks?

Ilmselt ei anta siiski alati endale aru, et plaanimajanduse tingimustes (või sellest hoolimata) ei jaotata ooperiteatri ehitamiseks nõutud miljonide väiksemateks summadeks ja väiksemate, ka kahtlemata vajalike objektide ehitamiseks. Jättes ehitamata teatri, loobuksime kultuuri ehitiseks eraldatud miljonitist ja uuest ooperiteatrist võib olla sel sajandilgi. Kas see oleks ikka kultuurisõbralik tegu? Rääkimata «Estonia» praegu rahvusvaheliselt tunnustatud trupist, kes vajab teistsuguseid töötingimusi, kui võimaldab vana «Estonia», mis ju ehitati kunagi sõnalavastuste teatriks. Niisiis ei tohiks küsimus olla seatud: kas hõlmikpuu või teater (linna uus kultuurikvartal), vaid tingimata: teater (kultuurikvartal) ja hõlmikpuu mõlemad. Sellise lahenduse leidmine on aga võimalik üksnes projekteerijate ja loodusteadlaste koostöös. Nende mõlema mureks peab jääma ka ehitaja talitsemine Süda tänava kvartali ehitusplatsil.

R. H.: Süda tänava seostuvad vaidlused teadvustavad meile Tallinna haljastuse

KESKLINN II

ARHITEKTUUR JA HALJASTUS

probleeme kindlasti laiemaltki. Ees seisab mitmete elurajoonide, esmajärjekorras Kalamaja rekonstrueerimine. Kui olemasoleva haljastuse näol on selleks eeldused olemas, on loomulik elurajooni oma pargi rajamine. Muidugi peaksid arhitektid õigel ajal saama vastava piirkonna täpse dendroloogilise iseloomustuse. Kalamaja kohta on see tellitud. On põhimõtteline kokkulepe Tallinna Botaanikaaiaga, et ta lähema nelja aasta jooksul kogu lepinguliste tööde mahu kulutab Tallinna rekonstrueeritavate alade dendroloogilise hinnangu koostamiseks.

Urmas Grišakov: Niisuguseid lubadusi on tore kuulda, sest loodusesõbralikkust on kahjuks meie linnas viimasel ajal liiga vähe olnud. Me istutame keskmiselt 3000 suuremat puud aastas, kuid raiume maha tunduvalt rohkem: 1982. aastal 8000 puud, siis vähenes see arv 7000 peale. Kõikumised olenevad ehitatavatest objektidest. Maha lähevad tavaliselt suured puud, asemele tulevad puukoolist.

Iga puu, skväär või park on samasugune linnaehituslik materjal kui kivi, paneel või maja. Kui kuskilt tuleb haljastust maha võtta, peab seda teises kohas korvama. Ka Süda tänava puhul oleks taktikaliseks õige olnud välja kuulutada konkurss uue pargi rajamiseks, et niiviisi tasakaaljalule seada. Haljasaladele vaadatakse sageli kui reservmaale, kuhu saab ehitisi peale panna. Toon mõned näited: «Talleksit» peaks elamute eeraldama 50 m sanitaarkaitsetsoon, aga see ehitati täis, Punase tänava ääres on sama pilt. Mustamäe teel Räägu pargist eraldatakse maa-ala «Signaali» tootmishoonetele, kuigi generaallpään näeb ette selle ala säilitamist pargina. Harku järve äärde, puhke- ja sporditsooni tahetakse samuti püstitada tootmishooneid.

A. O.: Pioneeride Palee pargist taotletakse maad Harju rajooni perekonnaseisukaardi büroole. Kakumäe puhketsooni ehitati haigla abimajand (sigala), kuigi meie ametkond sellega ei nõustunud.

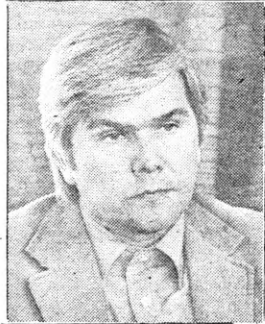
U. G.: Vastavad normatiivid näevad ette uude elurajooni pargi ja mikrorajooni aia rajamist. Praktiliselt pole Tallinnas seda tehtud. Esmajärjekorras peetakse ikka võimalikuks jätta täitmata haljastusnormatiivid. Lasnamäel näiteks leiti, et normidega ettenähtud mikrorajoonide parke ei saa rajada. See ei lubavat täita ettenähtud elanike tiheduse normi, pealegi olevat lähedal Kadriori ja Piritä metsad. Need on aga ülevallalised haljasalad, mis ei kuulu uue linnaosa haljastusse.

A. O.: Ka Pelgulinna ei leita vahendeid juba valminud puhkeala planeerimisprojekti realiseerimiseks. Samuti jäeti välja park Lilleküla detailplaneeringust, sest aegade näol olevat majade ümbruses isegi rohelist küll. Ja nüüd siis õnnepalee vanasse parki!

U. G.: Paljudes Nõukogude Liidu linnades kuulub paarhitekti kõrvale linna maastikupeaarhitekt. Nii on see Minskis ja Donetskis, kui nimetada ainult mõnda linna. 1978. aastal sai Donetsk ülevallalise preemia haljastuse eest. 1984. aastal sai ülevallalise preemia ka Minsk linna

ümbritseva puhketsooni loomise eest.

Kas ei peaks meiegi linnas paarhitekti kõrval töötama haljastuse paarhitekt? Peale selle — ka Tallinn vajab haljastuse generaalskeemi. On kokku lepitud, et kui tehakse generaallpääni korrektoir, siis koos sellega saab Tallinn ka haljastuse generaalskeemi, nii et oleks selge, kuhu uusi parke ja haljastust rajada tuleb.

REIN HANSBERG

AINO OIGE

URMAS GRISAKOV

R. H.: Plaane on ilus teha, aga elu toob neisse paraku korrektoive. Puhkealad satuvad tihti ohtu üldse mitte arhitektide haljastusvaenulikkuse pärast, vaid hoopis proosalisematel põhjustel. Näiteks Räägu park asub tööstustsooni vahetus läheduses, tehnovõrgud on olemas, aga kogu piirkond ise üna korrast ära. Teist tehnovõrkudega varustatud vaba ala läheduses pole. Niisugused kohad satuvad esmajärjekorras hädaohtu. Hästi korrastatud parki juba ehitama ei hakata. Harku järve äärne meeltab ehitama just seepärast, et tehnovõrgud on olemas. Nende rajamine tühjale kohale on aga teatavasti väga kulukas. Vajadus kokku hoida saabki sageli määravaks.

A. O.: Planeerijatel on siiski oma osa täita, et linna haljastus säiliks. Generaallpääni kohaselt ei pidanud Oktoobri tee Lasnamäelt alla tulema sugugi Kadrioru pargi arvel. Aga kuna teele ettenähtud kohta oli vahepeal jõutud ehitada tornmajad, nihkus Oktoobri tee pargi territooriumile. Kadrioru park jääb nüüd kahe magistraali — Rahu ja Oktoobri tee vahele.

R. H.: Kuni viimase ajani planeeriti meil ainult uusi alasid. Rekonstrueeritavate alade kohta detailplaneerimisprojekti praktiliselt puuduvad. Ehitati-lammutati piltlikult öeldes käsikaudu. Hooneid on kerki-

nud sinna, kus nad olema ei peaks. Lasnamäe generaallpääni koostamisel on tema seoseid kesklinnaga peetud teisest järele. Transpordimahtusid pole õigesti ette nähtud ja nüüd seisame probleemide ees. Praeguste kavade kohaselt saame 1990. aastaks kõigi Tallinna piirkondade detailplaneerimise kavad: 1986. aastaks Kalamaja, 1987. aastaks Kopli ja Pelgulinna oma. Siis tulevad Kadriori ja Järve linnaosa. See hoiab edaspidi ära analoogilised vead.

E. A.: Kui suur on tegelikult Tallinna haljastajate tööjõudlus? Kas teie käsutuses on piisavalt mehhanisme ja istutusmaterjali?

U. G.: Haljastustööd suudame teha umbes 2,5 miljoni rubla eest aastas. Meie võimsused ei vasta päriselt kogu linna vajadustele, umbes poole miljoni jagu jääb praegu puudu. Vähe suudame täita ettevõtete, organisatsioonide ja asutuste otsetellimusi olemasolevate haljasalade remontimiseks ning rekonstrueerimiseks. Et meie tööjõudlust suurendada, on vaja juurde inimesi, mehhanisme, mulda ja istutusmaterjali. Võimsuste suurendamist on vaja ka selleks, et saajandi lõpuks viia üldkasutatavate haljasalade pind vastavusse normidega. Selleks tuleks rajada uusi ülevallalisi parke umbes kolme Kadrioru pargi mahus.

A. O.: Linna täitevkomiteele tehtud ettepanekutes nägime ette olulisemad piirkonnad Tallinnas, kuhu parke ja haljasalad rajada. Need on Lasnamäe haljasalad, Mustamäe metsapargi pikendamine, Harku järve ja Pelguranna puhkealad ja nn. Lilleküla kolmnurk kahe raudteeharu vahel. Viimati nimetatule oleks kõige sobivam koht pargipuukoolile. Umbes 300 ha jääks ettenähtud normidest siis veel puudu.

U. G.: Kommunaaalmasinate Remondi Tehas konstrueeris meie näpunäidete järgi mehhanismi, mille abil saab ümber istutada keskei lähedale jõudnud puid. Katsetasime seda endise loomaia suure kastani ümberistutamisel. Seade vajab veel natuke kohendamist. Sellest meile väga vajalikust seadmest pole muidugi alati abi. Vahel on suured puud seest õnsad, kesklinnas takistavad puu mullapalliga väljakaevamist kommunikatsioonid. Tõsisem mure on puukooli istutusmaterjal. Generaallpääni kohustuslikuks osaks on linna puukool. Tallinna generaallpäänis pole selle kohta leitud. Praegu on lootusi rajada puukool Iru. Seal saame istutusmaterjali alles 8—10 aasta pärast. Oleme puid saanud oma metsamajanditest, Leningradi oblastist, Csisest kaks suurt partiid ja loodame veelgi saada. Kuid, nagu ütlesin, — istutused ja raie pole meie linnas tasakaalus. Rohelust jääb tasapisi, aga pidevalt vähemaks.

R. H.: Vabasid alasid, mida võiks haljastada, kesklinnas ei ole. Küll on aga võimalik haljastust täiendada ja korrastada ning rajada puisteesid. Uus Lenini puistee tuleb kogu ulatuses neljakordse haljasribaga, mis peaks oluliselt korvama Süda tänava kvartali haljastuse kadusid. XII viis aastakuks oleme planeerinud Tallinna peatänavate haljastuse korrastamist. See haarab kõiki olulisemaid Tallinna tänavaid ja teid kuni linna pii-

rini. Kui suudame kesklinnas liiklust hajutada, loob see paremad eeldused ka puisteede rajamiseks. Tulevikus hakkavad Tallinna üha rohkem ilmestama just puisteed. Kalamajas, Koplis, Pelgulinna võime veenduda, kui palju need linna ilmet kaunistavad.

A. O.: Kas tehnovõrgud lubavad puisteede rajada ja rekonstrueerida?

U. G.: Praegu segavad tehnovõrgud istutustööd näiteks Mere puisteele, Nõukogude ja Toompäe tänaval. Paljud teisedki puisteed on jäänud auklikuks nende alt läbikaevatud torustiku ja kaablite tõttu. Hiljem ei saa ikka sellesama toru või kaabli tõttu uut puud istutada.

R. H.: Lenini pst. tehnovõrgud lähevad tunnelitesse, mis võimaldab rajada puisteed ning kergendab tehnovõrkude remonti. Sama teed tuleb minna ka teiste rekonstrueeritavate piirkondade magistraaltänavatel ja tehnovõrkude asendamisel kesklinnas. See kõik tõstab tehnovõrkude maksumust, lubab aga puistekke taastada. Teine haljastuse liik, mida viimastel aastatel vähe oleme kasutanud, on hekid. Muidugi, hekid vajavad enam lõikamist ja hooldamist, mis tähendab, et haljastajad vajavad tulevikus lisatööjõudu. Tahan rõhutada, et Tallinna haljastuse probleemidega tegeldakse ja linna generaallpääni korrektoiri projektis, mille koostamine lähemal aastatel ees seisab, otsitakse võimalusi ka uute parkide rajamiseks.

E. A.: Lõpetuseks on kõigil võimalus olulisemad seisukohad veel kord kokkuvõtlikult välja öelda.

A. O.: Tallinn vajab haljastuse generaalskeemi, mis täpselt määraks, millised piirkonnad linnas lähevad parkide ja haljasalade alla. Skeemil on aga ainult siis mõtet, kui ta seaduse jõuga kaitseb vabaks jäetud alasid ehitiste eest. Paraku näeme praegu, et ikka leitakse võimalusi haljastuse normatiividest möödahiilimiseks ning kaubeldakse välja load tootmishoonete püstitamiseks. Kõige lähem näide meile ning ka SV toimetusele — otse Gagariini t. toimetuste maja akende all on «Norma» peamehaaniku osakond, mis kunagi rajati Schnelli tiigi äärsesse parki. Varasemate kokkulepete alusel oleks see ammu pidanud olema likvideeritud, kuid tehase juhtkond oskab ikka ajapikendust välja kaubelda. Harku järve piirkonnast, Räägu ja Pioneeride Palee parki ähvardavatest ehitistest oli juba juttu. Meil on praegu Tallinnas puudu 900 ha haljasalad. Olime realistid ja nägime, et kesklinnas enam oluliselt vabu alasid ei ole. Siiski leidsime enda arvates 600 ha sobivaid alasid linna äärealadel, millest ka juba eespool rääkis. Tahaks, et meie ettepanekuid arvestataks. Rein Hansbergi plaanid Kalamajas on väga toredad, tahaks loota, et tal õnnestub need teoks teha. Alleeide rajamise võimalustesse, ausalt öelda, ei usu. Ka olemasolevad alleeid ei pea vastu keskkonnategurite negatiivsele mõjule — õhusaastele, vibratsioonile, kloriididele jne.

U. G.: Kõige olulisemaks pean põhimõtet, et kuni linna mõnes piirkonnas osutub haljastuse mahavõtmine mööda pääsmatuks, leitaks võimalikult lähedal maa-ala uue haljastuse rajamiseks. Peab tunnistama, et meie linna külalised kiidavad alati kesklinna hästi korrastatud haljasalad ning imetlevad hoolitsetud muru, Tallinna peetakse üldse roheliseks linnaks ja nii see ka kokkuvõttes on. Kuid me ise peame paremini teadma oma probleeme ja kitsaskohti. Linna haljastusest annavad

(järgi l. 1. lk.)

Mõnikord on päris ägedalt vaieldud selle üle, kas kriitika on kunst või teadus, ilma et pooled üksmeelele oleksid jõudnud. Juhtub aga tulema kriitik, kelles peidus nii teadlane kui ka kirjanik, siis sünnib siit kasu teadusele ja kirjandusele. Küll ei kohta niisugust sümbioosi just tihtilugu.

Endel Nirk, keda tema teise juubeli puhul on kõigil kirjandusnimestel ja -huvilistel põhjust tervitada, on kutsumuselt kriitik, teadlane ja kirjanik ühtaegu. Et selles veenduda, piisab, kui heita pilk korra raamatutükkidele. Tosina ringis raamatuid, mis Endel Nirgi sulest, saab suurema peamurdmiseta liigitada kriitika, kirjandusteade või ilukirjanduse valda. Siin on meie kriitikakogumike esimene sõjajärgne pääsuke «Laias laastus» (1957) ja sellele peatselt järgnenud «Teemad variatsioonidega» (1964). Kirjandusteadusse kuuluvad lauluisa ja Eduard Bornhöhe lühimonograafiad (mõlemad 1961), «Kreutzwald ja eesti rahvusliku kirjanduse algus» (1968), mille eest Endel Nirgile anti 1971. aastal filoloogiadoktori kraad; ka on siin meie kirjandust väljaspool eesti keelepiire tutvustama mõeldud «Estonian Literature» (1970) ja sellest väljakasvanud, täiendatud arengulooline ülevaade «Eesti kirjandus» (1983) ning äsjailmunud vaatlused eesti romaani arenguteedelt pealkirja all «Avardumine». Dokumentaal- või puht ilukirjanduse alla jäävad suurt huvi ja tunnustust äratanud «Kaanekukk» (1977), samuti aforismi-, luule- ja esseekogu «Mosaiikvõlv» (1978), mis pälvib Juhan Smuuli nimelise aastapreemia, ning paroodiahõngune «Krahviproua Genoveva pihtimused ehk ...» (1982).

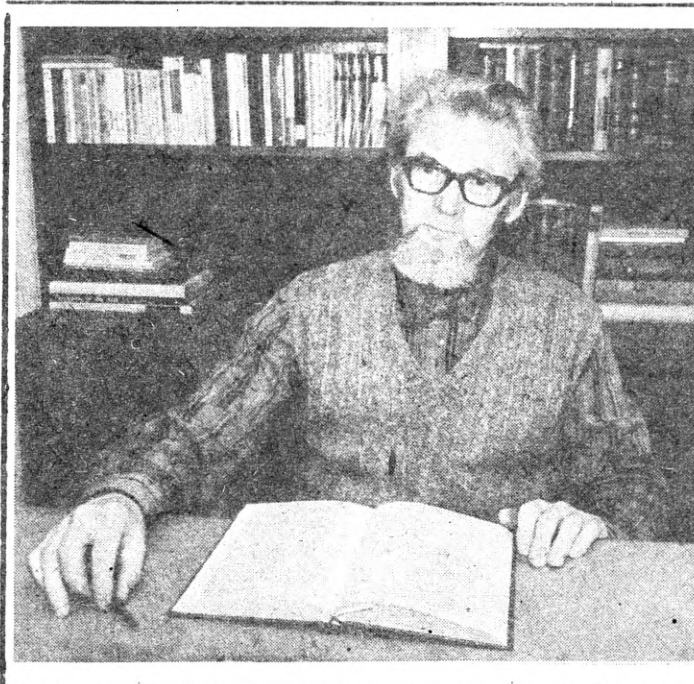
Endel Nirgi nime kandvatesse raamatutesse koondatu ei hõlma kaugeltki kõiki tema töid ja tegemisi. On ju ülehõlmane juubilar viieköitelise «Eesti kirjanduse ajaloo» üks kirjutajaid ja teise köite (1966) toimetaja, «Eesti kirjanduse biograafilise leksikoni» (1975) mõtte algataja ja toimetajaid, paljude koolikirjanduslugude, mitmete kirjandusteaduslike tööde kogumike ja meie kõige soliidsema teatmeteose ENE kaasautor. Paljud Endel Nirgi aforismid, esseed ja lühiproosalad nagu ka mitmed tormipuhanguidki tõstnud arvustused (näit. «Inimesed «süsteemis» ja valtonlik inimene» 1968. aasta 2. veebruaril «Sirbis ja Vasaras») ning kirjutised («Kirjandusliku arengu mõistmisest» 1971. aasta jaanuarikuu «Loomingus») alles ootavad raamatukaante vahele jõudmist.

Enam kui veerandsada aastat on möödunud romaanivõistlusest, mille saagist kirjandusarvustuste keskmise tõsis, hoolimata tagasihoidlikust kohast äramärgitute hulgas, Lilli Prometi «Meesteta küla». Neid poolunustatud romaanivõistluspäevi taaseltustas Olev Jõgi ajakirja «Looming» (1983, nr. 9) veergudel. «Meesteta küla» oli teos, mille ümber juba enne ilmumist vaieldi ning mille kaudu kindlustasid oma positsiooni uued tõlgendusallused meie kirjanduskriitilises mõttes. Igatahes hakati enam kõnelema elamuslik-kunstilisest mõjust ilukirjanduses.

Kui süveneda tollastesse, nüüd juba kriitikapärandsisse kuuluvatesse seisukohtadesse ja väidetes, jääb tagantjärele silma nii mõnegi sõnavõtja usaldamatus mitte üksnes teose, vaid ka selle käsitluse suhtes. Oli kriitikuid, kelle arvamusst saame ka romaani täna hinnates arvestada, aga leidis neidki, kes vulgaarsotsioloogilistele kriteeriumidele toetusid. Siinjuures ei tohi unustada, et «Meesteta küla» oli üks esimesi teoseid, mis kõneles eestlaste elust Suure Isamaasõja tagalas. Seega oli kirjanduslik aine uus, kriitikute jaoks peaaegu

KRIITIK, TEADLANE, KIRJANIK

ENDEL NIRK 60

KALJU SUURE FOTO

Endel Nirgi kutsumus olla kriitik, teadlane ja kirjanik aga ehk ei peegeldugi kõige selgemini tema sule all valminud kuivast loetelust.

Kõne all oleval õnnestunud sümbioosil on määrav koht Endel Nirgi kriitiku-, kirjaniku- ja teadlaseomärgi jaoks. Muidugi on juubilar arenguloo uurimine, tema kohta selgitamine meie kirjanduses alles tulevikumuusika, sest asjaosaline muudab oma tegevusega järjest praeguseks väljakujunenud piirjooni. Pealegi ei piisaks Endel Nirgi juba olemasoleva andami kaalumiseks mõnest detailuurimusestki, nagu ei ole selleks endast mõista suuteline olnud jooksev arvustus, mõni ennatlik ja kiirustamisi tehtud hindamiskatse, veel vähem karedavõitu tundlemine. Siiski, kui kutsumust ja sümbioosi mitte silmist lasta, ei tohiks Endel Nirgi fenomen olla ka mingi tabamata ime. Nii või teisiti on väärtuskaala intuiivseltki tabatav, kusjuures

selles spektris hakkab silma kord teadlase, kord jälle kirjaniku prevaleerimine Nirgi (kriitiku)isiksuses.

Nendele, kes Endel Nirgit tosinkond aastat ja rohkemgi nooremad, jäi ta kauaks ajaks eeskätt kooliõpikute autoriks. Endel Nirgi abil õpiti koolides oma veerandsada aastat lauluisa «Kalevipoega» ja Bornhöhe «Tasujat», Juhan Smuuli ja Debora Vaarandit ning muudki kirjandusloo tarkust. Arvatavasti pikiti maha ehk lihtsalt jälgendati toonastes klassi-, küpsus- ja kõrgkoolides sisseastumiskirjandites ohtrasti ka Nirgi ladusat stiili, mis muidu puiseist õpikukeelest meenub erinevat. Paraku ei leia tänaste kleenukeste konspektõpikute kasutajad seda vähestki. Igatahes ei keelanud paljulaidetud jälgendamisvõimalus, kui jälgendatav suutis olla eeskuju, kuidagiviisi omaloomingut, küll aga piiras jalgrattaletutamisi.

Kirjandusilmas hakkas Endel

Nirk kriitikuna oma nägu ja tegu täiel määral ilmutama kuuekümnendate aastate algul, kuigi arvustajana oli ta hulga varem tegev olnud: kriitikat on ta kirjutanud 1948. aastast alates. Noorte kirjandushuviliste, iseäranis vabavärsi innukate kaitsjate teadvusse tuli Nirk-Hermelin «Porikuu sonaadiga» (1960). Seda ei võetud kui meelitatavat visiitkaarti. Aga oli kuis oli, kriitikuna ilmutas Endel Nirk end siin kui polemist ja sekkuja, kes äratas tähelepanu ja ärgitab vaidlema. Kahtlemata kuulub Endel Nirgi kriitikonatuuri kiireloomuline reageering teda kõitvatele probleemidele nagu ka oma seisukohtade teravmeelne ja märkitav esitamine. Neid kriitikuomadusi pole juubilar üldsegi kasutanud usapäisa, vaid valdavas osas juhtudel, kui ta on võtnud kirjanduse eest seista, kirjandust kaitsta väärtimõistmise ning äranudimise eest. Et see leib kriitikule kerge pole olnud, on pike-matagi selge. Uute kirjandusotsingute mõistmisele-hindamisele on kõigest sellest tulnud lõppkokkuvõttes kasu.

Kui kriitikuna ilmutas Endel Nirk end esseisti ja polemistina, siis kirjandusteadlasena siirdus ta samal ajal pretsiisema analüüsi poole, kus mõtte- täpsusega käib kaasas mõtte- nõtkus, mida omalt poolt toetavad silmatorkav eruditsioon ja uurimismeetodite loov süntees. Ajaloo- ja teooriaküsimuste deduktiivanalüüs ja teineteisest läbipõimimine annavad Endel Nirgile kui kirjandusteadlasele omapära, mis mõneti eristab teda põlvkonnakaaslastest, nagu Olev Jõgi, Kalju Kääri, Harald Peep, Lembit Remmelgas või Leenu Siimisker, kes omakorda pole vähem isikupärase kriitikud. Samas ei keela niisugune kriitiku isikupära kõiki kõnealuseid seismast kirjanduse eest, kaitsmast ja murestema tema käekäigu pärast.

Teooriaküsimustes kodusolek kallutab Endel Nirki kuuekümnendate aastate lõpu poole üha enam tegelema kirjandusteade selle meil tänini enim sõotis põlluga. Ta visandas

«Kirjandusteooria põhijoonte» projekti ja juhtis tööd aastail 1968–1972 KKI kirjandusteooria sektori juhatajana. Teda ennast köitsid kõige rohkem kirjandusliku arengu küsimused.

1972. aastast alates on Endel Nirk tegutsenud TPEDI õppejõuna, mõnesuguste uurimistööde keskendatud vaheaegade- ga. Selle aja töid-tegemisi on krooninud kaks teaduslikku ja kolm raamatut ilukirjanduse vallast, lisaks mitmed seni perioodikasse jäänud kirjutised. Vahest kõige markantsemad on eesti romaani arenguloole ta algusaegadest 1940. aastani pühendatud käsitlused, mis, nagu juba öeldud, hiljuti ilmusid ühiste kaante vahel.

«Avardumine» annab huvilisele läbilõike romaanižanri põhisuundumustest. Niisuguse ettevõtte teostegemine pole kerge olnud. Seda meeldivam on autori suutlikkus vältida takerdumist pisiasjadesse, hoiduda kordamistest ja üleseletamist. Endel Nirk on siin väga õnnestunult valinud esseestili, et vältida tarbetut tsiteerimist. Muide, tähelepanelik lugeja saab raamatust kätte vajalikud allikaviited, ükski väide pole antud katteta. Tunnustusväärne on autori kodusolek nüüdisaja romaaniteooria sõlmküsimustes nagu ka vastava pagasi oskuslik rakendamine, olgu A. H. Tammsaare, süvapäüholoogilise romaani või K. Ristikivi Tallinna-triloogia vaatlused. Täiesti uus sõna on romaani prognostilise funktsiooni eritlus. Korrektne on autor, kui ta vaidleb vastuvõetamatute seisukohtadega ja esitab omapoole. Endel Nirk väldib tähenärijaliku kirjandusanalüüsi ega pretendeeri üldse romaani üksipulgi ja ammendavust taotlevale lahterdamisele. Ta tõstatab nimme probleeme, jätab ruumi ja õhku edasimõtlejeks, tõstatab probleeme aga samas piisava argumenteeritusega käsitledes. Et mitte jääda paljasõnaliseks, märgitagu siinkohal vaid, et täiesti tasemel ja oodatud on Bahtini seisukohtade kasutamine Tammsaare-analüüsil. Muidugi ei tähenda see, et Tammsaaret ei saaks ka edaspidi mõne teise vaatenurga alt käsitleda. Romaan juba kord on nii mitmealgeline nähtus, et ei rahuldu kätteõpitud arusaamadega.

Endel Nirgi raamatutele riulil pilku heites tõdes järsku, kui vajalik oleks tema teostevalimiku ilmumine. Endel Nirgi kriitikaparemik vääraks uustrükke.

PÄRT LIAS

RETROKETSENSIOON INIMESTEST SÕJATAGALAS

eelneva avastamispraktikata.

Varasemates «Meesteta küla» käsitlustes on kõrvuti jälgitud ideelist sihikiindlust ja kunstilist kvaliteeti. L. Prometi isikupärase stiili, sõnaseadet on ikka esile tõstetud, ka siis, kui kirjanikule pandi pahaks optimismi nappust ning heroiliste ja eredate kanglaste puudumist.

Ajavahemikul romaanivõistlusest teose raamatuna ilmumiseni 1962. aastal avardus eetilise-estetiiline vaatlusväli ja sedamööda tasanes ka sõnavõtjate resolutsus. 1959. aasta romaanivõistluse žürii esimees Rudolf Sirge tunnistas «Meesteta küla» võistluse üheks oskuslikuma käega kirjutatud

LILLI PROMET. MEESTETA KÜLA. Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn, 1962. 319 lk.

teoseks, kus autor «jutustab inimestest, nagu ta neid nägi, asjadest nõnda, kuidas koges» («Looming» 1959, nr. 12).

R. Sirge arvamusel ei nõustunud sugugi kõik. Ei olnud rahul, et romaan ei taotle sünteesi, ei jälgi ühtegi inimsaastust lõpuni, jätab üldistused ning kokkuvõtted tegemata (SV 1960, 22. jaan.). «Edasis» (1960, 21. okt.) avaldatud kirjanduslikus vaidluses jõuti järeldusele, et «Meesteta küla» on iseenesest teretulnud samm Suure

Isamaasõja ainevalla avardamisel meie kirjanduses; teos on kirjutatud isikupäraselt, värvi- kalt, elavalt, on tuntav tugev karakteriloomise oskus ja detailimeisterlikkus. Samas leiti, et peamine kujutatavas ajastus ja inimestes kipub jääma juhusliku ja teisejärgulise varju, et Prometi kujutatud inimestega ei saanud sõda võita, et kogu rahva pingutused võidu nimel, sõja, rinde ja tagala ühtsus ei ole teoses niisugune kande- telg, nagu see oli elus. Või analoogiline mõttekäik pisut leebemalt sõnastatuna: «Kui romaanile sisuliselt küljest midagi on ette heita, siis vahest seda, et Takmaki küla kroonika ei liitu küllalt tiheidalt ja

orgaaniliselt Isamaasõja võitluste kroonikaga.» («Keel ja Kirjandus» 1961, nr. 3.)

Samal ajal ilmus ka arvamus, kus rõhutati teose sisulist väärtust ja kandvust. Olev Jõe seisukoht «Meesteta küla» suhtes on tunnustav: «Omas maneeris on autor andnud terve rea väga huvitavaid, sotsiaalselt põhjendatud ja psühholoogiliselt peenekoelisi karaktereid, mis paistavad silma rõhuasetusega üksikutele iseloomujoontele, mitte eepilise laiahaardelisuse ja igakülgisusega.» («Keel ja Kirjandus» 1959, nr. 12.) Nigol Andresen kinnitas, et L. Prometi meeldiv joon on tegelasi «mitte idealiseerida, mitte valmis eeskujud pakkuda» («Looming» 1962, nr. 12). Pärt Lias on alles hiljuti väitnud: «Kui L. Prometi romaan žanritüübilt järgib ajastupanoraami traditsiooni ja vastandub kitsa- plaanilisele karakterromaanile, siis elu- ja inimesekäsitlusest on ta tüüpiline 1960-ndate aastate alguse romaan, mille väärtuskeskmeks on isiksuse valiku ja vastutuse probleem.» («Keel ja Kirjandus» 1984, nr. 11.)

Niisiis väljendub «Meesteta külas» kirjandusliku üleminekuperioodi üldtõnaalsus ja kaasaegne, uute ideelis-eetiliste mõtete tajumine. Tänaseks on

Kui inimesed väsivad vaikus-
sest, tõstavad nad kära. Nii ta-
havad nad enesele tõestada
vaikuse eelseid.

Inimene! Jumal on loonud
sind eimillestki ja seda on sinu
puhul liiga sageli tunda.

«Kas sa tõesti tahtsid sündi-
da sellesse ebatäiuslikku ma-
ailma?»

«Ei tahtnud, aga mul on hea-
meel, et ma seda tegin. Nüüd
ma võin aimata, milline peaks
olema täiuslik maailm.»

Seeme vastandub kogu üle-
jäänud taimele: temale on
mulda langemine elu, kõigele
muule surm.

Kas saab valgust kiirata ini-
mesest, kes on ühtlugu ene-
sest pimestatud?

«Tead, ma olen endast kind-
lalt lahti öelnud ning uueks
saanud.»

«Ja mida sa uueks peale hak-
kad?»

«Jälgin ennast mõnda aega
ja siis ütlen uuesti lahti.»

«Olen koer, kes haugub pöör-
leva ratta peale, nähes selles
oma teiskuju kujutist. Arvan, et
see pöörleja on maailmara-
tas...»

Ta mõtles välja jõe pare-
mat sängi. Vesi voolas vana-
viisi, aga temal oli oma mõte-
test hea olla.

Elas mees, kelle lemmiklau-
seks oli:

«Mis on kõrbeliivast kasu?»
Ta kordas seda sobival ja
ebasobival juhul. Lõpuks ütles
talle keegi:

«Miks siis kõrbeliivast kasu
ei ole, kui sa temast nii palju
rääkida saad?»

«Mehed on minust sisse võe-
tud, muudkui suudlevad mind,»
ütles õllekann.

«Sa oled libu, käid käest
kätte,» ütles pits. «Mina lasen
end ainult ühel suudelda.»

«Sind käperdatakse kõigi sil-
me all,» nähvas talle mürgipu-
del. «Mind aga austatakse se-
davõrd, et ei juleta puutudaagi.»

«Aga minu olemasolugi nad
ei tea,» sosistas keegi.

Mehed jätsid märjakese ja
hakkasid mõistatama, kes see
võiks olla.

Kes meist suudaks olla nii
usin, et laob müüriks kivid,
mis tema pihta loobitakse!
Mõned ometi teevad seda — ja
uskuge, nende peale vaadatakse
miskipärast viltu.

ARVO VALTON 50

60. aastatel kirjanduse tulnud paljudel on jäänud oma esimeste juubeliteni: 14. detsembril saab 50-aastaseks ARVO VALTON. Tema esimese novelli «Veider soov» (1963) ning asja ilmu-
nud järjekordest, arvult kolmanda aforismikoogu «Täpasi tulevikku» va-
hele paigutub mahukas ja žanririkas looming. «Ehkki Valton on aja
loosul muutunud, näib ta olevat põhiliselt ik-
ka samaks jäänud. Ei taha hakata jälle rääki-
ma «groteskist» või «nalja-tõsiduse piiril ba-
lansseerimisest», veel vähem «filosoofilisus-
sest». Valton on välja-
kujunenud isiksus, sel-
lisena ta tuli juba omal
ajal, ja tema ilmavaade
on üpris originaalne,
ehkki võtab pidevalt
vastu kõikvõimalikke
mõjustusi, nii häid kui
ka halbu, mis on mul-
dugi loomulik. Banaal-
seks minnes võiks teda
nimetada valtonlikuks,
miks mitte ka Valto-
niks,» kirjutas Matt Unt
1978. aastal Arvo Val-
toni valikkogu «Musta-
mäe armastus» retsenseerides. Ilus tsitaat, mis sobib ka täna-
se Valtoni kohta, kuigi pärast «Mustamäe armastust» esitlevad
jälle muutunud ning samaks jäänud Valtonit veel paljud uued
teosed, nagu näiteks Tšingis-khaani-aineline romaan «Tee lõp-
matuse teise otsa», muinasjutukoogu lastele «Ajaprintsess», luu-
le ja miniatuurikoogu «Kollasteks laikudeks laquneb», mitu no-
vellikoogumikku, kaks romaaniraamatut «Üksildased ajas», sür-
realistlikuks armastusromaaniks nimetatud «Arvid Silberi ma-
ailmareis» ja palju muud, olgu kas või publitsistlik-esseistlikud
sõnavõttud ajakirjanduses ja filmistsenaariumid.

JUUBILARI MÕTTEKILDE

Maskipeol sagis ringi kõik-
suguseid loomi ja veidraid ole-
vusi, ainult üks oli tavalise
inimese nägu ja inimese moodi
riides. Teised vaatasid teda
kahtlustavalt, kas selle maski
taga ei peitu mitte mõni loom.

Noorhärja tahtis narrida
oma koduõpetajat ning küsis:
«Preili, mida ma pean tege-
ma asjadega, mida mul ei ole?»
«Kogu nad sellesse kirstu,»
ütles õpetaja ning osutas in-
krusteeritud kastikesse, mis
seisis tualetitallal.

«Ma ei saa ju panna kirstu
seda, mida ei ole olemas!»
hüüatas noorhärja.

«Siis pane kirstu kõrvale
lauale.»

Oh kui paljud püüavad sa-
lastada teadmisi, mida neil ei
ole!

Töötasin restoranis, kus toi-
deti mõtetega. Menüü piires
võis neid tellida üsna mitme-
suguseid. Olin livrees ja püü-
sin täita küllastajate soovet. Kui
juhtus, et mõnda rooga ei ol-
nud, käisin siiski köögis ära
ning ütlesin laua juurde taga-
si tulles vabandava naeratu-
sega:

«Teie tellitud mõtted on pa-
rajasti otsa saanud. Kas oota-
te või asendate need millegi
muuga?»

Vere hää! peab enamasti sõ-
natut kõnet. Kui ta hakkab
rääkima, siis me teda hästi ei
usu.

Mees kartis ühtlugu, et ta
vaikimist kuulatakse pealt.

«Ära pane mind tähele! Ma
olen vaid sammude kaja.»
«Selleks on sulle tarvis vä-

gevat tausta. Kas sa ei võiks
olla midagi lihtsamat?»

Inimene usub ikka, et pom-
mi lõhkedes varisevad ümber-
ringi kivist majad, kuid tema
klaasist kasvuhoone jääb puu-
tumata...

Tüdruk kastis jalad vette
ning mõtles:

«Nüüd ei voola see jõgi vä-
hemasti ilmaasjata, ta peseb
mu jalgu.»

«Miks sa kurb oled?»
«Ma varastasin täna.»
«Miks sa seda siis tegid?»
«Kõht oli tühi, tahtsin ta täis
süüa, et elust rõõmu tunda.»
«Kas sa siis söid?»
«Sõin.»
«Kas tundsid elust rõõmu?»
«Tundsin.»
«Miks sa siis nüüd kurb
oled?»
«Nüüd on mul pisut aega ja
ma mõtlesin, et kurvastamine
vähendab mu teo inetust.»

Poiss lamas suvel päevad lä-
bi õunapuu all.

«Mida sa siin teed, küsiti te-
malt.»

«Ma ootan õuna kukkumist,»
vastas poiss.

«Seda oota sügisel, ega nad
praegu veel kuku,» õpetati teda.

Poisike imestas täiskasvanu-
te rumaluse üle. Ta ütles:

«Arvate, et on mõnus, kui
suured õunad mulle pihta pot-
satavad.»

Oli kohutav kuumus. Kogu
seitskond vehkis lehvikutega,
et panna õhku liikuma. Nii said
nad sooja.

Kas see on inimese tühisuse
määraks, kui ta on määratav
rohkem selle järgi, mille eest
ta põgeneb, kui selle järgi,
mida ta taga ajab?

Meest pahandas metsaraja
looklemine, tee näis talle liialt
ette antud olevat. Talle meel-
dis rohkem lai asfalt, seal sai
omatahtsi loogelda.

«Olen sind kaua oodanud,»
ütles maja voodrilaud säd-
mele.

«Parem ikka põleda kui mä-
daneda,» toetasid teda teised
laavad.

Nõnda muutuvadki südamed
juba noorelt ülbeks.

«Kuule, kunstnik, sa oled
alati nii lärmakas, miks sa
oma piltidele ühtegi heli ei
maali?»

«Ei oska. Sellepärast ma lär-
mi löongi...»

Telliija tuli ehitust vastu võt-
ma. Vaatas kõik üle ja ütles:
«Ainus, mis mulle ei meeldi,

on vundament. Lõhkege maha
ja tehke uus. Kõik ülejäänud
jätke, nagu on.»

Paljud arvavad, et fassaadi
lõputu lihvimisega on võimalik
jõuda sisemiste kihtideni.

On mitmesuguseid korteri-
probleeme. Vahel ei mahu hing
tuppa ära.

«Ma kingin sulle selle kauge
ja särava tähe!»

«Sa oled suuremeelne. Aga
vahest läheb sul seda enesel
tarvis?»

«Ei, ta ei kõlba millekski
muuks kui kinkimiseks.»

Kui palud almust, ära jutlus-
ta vaesuse kasust.

Daam küsis tänavasillutajalt:
«Kas need kivid ei ole teile
liiga rasked kanda?»

«Oh ei,» vastas tänavasilla-
taja. «Need on märksa kerge-
mad kui kalliskivid teie kaelas.
Niisuguseid ma küll ei jaksaks
kanda.»

Mees, kes oli surma mõiste-
tud, rääkis oma kongikaaslas-
tele:

«Küll oleks tore, kui giljotii-
ni tera oleks kullast!»

«Meie asi on tuulele vastu
seista,» rääkisid pilved isekes-
kis. «Seal, kuhu meid aetakse,
ei oota meid keegi.»

Kui tuul ei oleks neid lüka-
nud, poleks keegi teada saanud
nende vastupanust.

«Kui kaua sul õnnestub oma
pillimänguga summutada rel-
vade tähtsust?»

«Võib-olla olen ma ise ainus,
kes kuulab seda mängu, ometi
saan ma teha vaid ühte: edasi
mängida...»

Põrgus on kõige halvemas
olukorras kurat. Teised võivad
sealt kord pääseda või vähe-
malt on neil mälestusi pare-
matest paikadest...

Kajakas näitas hõbedast len-
nukit oma poegadele ning ütles
neile:

«See on meie suur sugulane.
Kui teie tublid olete, heaks ka-
lameheks hakkate, ühtki tükki
ei põlga ja kõik ära sööte, siis
saate niisama vägevaks kui
tema.»

Üks poegadest ei võtnud pä-
rast seda palakesti suhu ning
suri nälga. Teised ütlesid põ-
lastavalt:

«Oli üks kergeusklik.»

Mõte käis ära tuhande val-
gusaasta kaugusel ning tuli
lähete kohta tagasi.

«Mis sa rändad?»

«Nii meeldiv on olla pisut
väsinud.»

nõukogude, sealhulgas ka eesti
kirjanduse parimate näidete
põhjal võimalik väita, et sõja
lakoonilisem kujutamine pole
vähem kõnekas kui valmiskang-
elaste valmiskangelastegude
näitamine. Ju sellepärast pa-
kubki «Meesteta küla» luge-
mismõnu ka tänasele lugejale.

Kui «Meesteta küla» esimest
väljaannet viimasega (1981. a.)
võrrelda, torkab silma, et pä-
rastine tekstiparendamine (eel-
kõige stiililine) on laiendanud
kohati romaani eetilist haaret.
Ka esiktrüki kujutas Lilli Pro-
met sõda ja tagalat värske pil-
guga. Kuid uustrüki on kir-
janik pidanud vajalikuks teha
rohkesti täpsustusi, mis eht-
prometlikult nüansseerivad ka-
raktereid ja situatsioone. Mär-
kigem või Hanne, kes esialg-
sest, valmistiüübina mõjuvust
tegelaskujust paari inimliku
joone toonitamisega on muutu-
nud loomulikumaks.

Ka Tanja Leskova isikulugu
avaneb uues redaktsioonis mõ-
ne rea lisamisega veidi teistsi,
muutes tegelast mitmekülge-
maks. Mõned enam ballastina
toimivad kui sisuga harmonee-
ruvad käibetsaadid autorikõ-
nes räägivad tõenäoliselt kirju-
tamisaja nõudmistest. Kristii-
nat tahaks lausa karakterro-
maani kombel analüüsida. Nii

tema kui ka Eeva areng on ro-
maanis küllalt olulisel kohal.
Eevas, kirjutab N. Andresen,
on kangelaseks kujunemise joo-
ni ja selline kangelase kujune-
mine on evakueerunule süga-
valt tüüpiline.

Peatukes neilgi, kes omal ajal
sallitavuse mõttu välja ei and-
nud. Anka kuju, tema lihtsa-
meelne elu materialiseerimine
räägib olude ja tingimuste ära-
kasutamise oskusest. Kuid kes
teab, ehk on see ka kirjaniku
esimesi katseid protesteerida
primitiivse mõistuse vastu, mi-
da L. Promet oma loomingus
hiljemgi teravdanud on (Fev-
ronia «Primaveras»). Paremaid
äraelamisvõimalusi otsib ka
Jeemel. Abdulla ja Ämblik, ka
militatsioonär Ganejev ei kuulu
sotsiaalselt naiivsete hulka,
nende olemust ja käitumist ei
saa sõja selja taha peita. Sven
Lutsari kohta tundub autorgi
küsivat: kes ta niisugune on?
Kahtlemata ebameeldiv inime-
ne, aga veel? Ilmselt psühho-
loogilisest rakursist tuleks vaa-
delda külaarst Fatõhhovi vas-
tutustunde ja -tundetuse komp-
romissi. Teda ei tohi õigustada,
aga süüdistada pole ka lihtne.

Romaanivõistlusjärgne ar-
vustus hoidus negatiivsete ise-
loomuomaduste ning indiviidi
nõrkuste üle juurdlemast. Kü-

siti: «Aga kuidas siis loodab
autor lahendada oma ideelise
eesmärgi nende tegelaste abil?»
(Fatõhhov, Abdulla, Ganejev,
Sitska, Jeemel jt.) Lahendada
ideeline ülesanne säärase kom-
positsioonilise skeemi ulatuses
käiks ühe jõe igale mistahes
talendile. (—) Ja kui me
lõpuks peale igasuguseid pa-
handusi, mida evakueeritud
eestlased pidid läbi elama Fa-
tõhhovi, Ganejevi ja teiste lä-
bi, kes muud ei teinud, kui ko-
gu romaani ulatuses diskredi-
teerisid nõukogude küla, äkki
näeme, et evakueeritud süda-
mes toimus pööre Nõukogude
Takmaki kasuks, siis me oleme
imestanud ega usu. (—) Fatõhhov, Ganejev ja Anka ro-
maanis muud ei teinudki kui
saagisid vaeste evakueeritute
hingi ja kõrvaldasid neist või-
malikud sümpaatiad Takmaki
vastu. (SV 1959, 27. nov.) Aru-
saamatuse tekitab see, et
«Meesteta küla» oli n.-õ. uut-
moodi kirjutatud teos. L. Pro-
metil jätkus ilmselt rohkem
kirjanduslikku ajavaistu kui
paljudel tema kurjadel kriiti-
kutel. Romaani tegevus toimub
esimesel sõja-aastal, võib-olla
kõige raskemal, sest sõjakoor-
mat ei osatud veel kanda. Eest-
laste teadvus polnud kohane-
nud kodu kaotuse ning eba-

kindla katusega pea kohal. Pol-
nud veel harjutud raske töö ja
napima toiduga. Asjatu on
oodata, et sõjaga silmitsi olles
ei teki ajuti kahtlust, tüdimust,
kui isegi meie praeguse rahu-
lik igapäev räägitakse väsi-
vat, nüristavat. Aga kõige vä-
hem võib «Meesteta küla» et-
te heita optimismi puudumist.
Usk sõja võitu on iga Takmaki
kõlas eluneva naise veendu-
mus. Sõjakangelase ja -kange-
lanna ideaal jääb. Kas Bettli
Barba, Tanja Leskova, Kiska
Beloborodova, Pärja, Eeva po-
le küllalt eredad kangelannad?
Või Maria ja Kristiina kevadi-
ne jõeületamine kangelastegu?
Aga sõja argipäev on ka ar-
giseid inimesi. Ja kuhu kao-
vadki üleöö inimloomuse keh-
vemad jooned (ahnus, egoism,
omakasupüüdlikkus, argus jm.)?
«Meesteta küla» on karakte-
riterikas teos, see tähendab, et
ka inimesterikas. (Kirjanik
pole piiranud oma tegelaste
arenguruumi teadmises ja loo-
tuses, et kirjutab kord järje.)
Siin on mimesuguseid inimesi,
kelle iseloomudes tagalaelu
raskused toovad esile kõige
olulisema, olgu see siis meie
silma läbi nähtuna ilus või
inetu.

MAIRE LIIVAMETS

KIRJANDUSUUDISEID

INGLISMAA

KIRJANDUSLIK
SENSATSIOON

1983. aastal sai inglise kirjanik
Graham Greene Ameerika
Ühendriikidest kirja, kus talle
teatati, et Hollywood on teinud
ülehele USA kirjastusele ettepan-
eku osta G. Greene'i romaani «Iga
kümnes» kirjastamisõigus.

G. Greene mäletas, et 40. aas-
tatel kirjutas ta sellise pealkirja
all paar-kolm lehekülge stsenaa-
riumivisandit. Käsikirja oman-
dus kirjastaja saatis G. Gree-
ne'ile teose teksti, et kirjanik
saaks vajaduse korral teha pa-
randusi. G. Greene tõdes üllatu-
sega, et «Iga kümnes» on lõpe-
tatud teos. Loomulikult kerkis
nüüd küsimus, kas kõnesoleva
romaani autor on tõepoolest G.
Greene või on tegu Greene'i
meisterliku jäljendusega.

Kahtlused hajusid, kui kir-
janik leidis oma Pariisi-korterist
päevikud ja märkmikud aastast
1937—1940. Ühes märkmikus on
sissekanne: «Arutasin Ameerika
režissööriga kaht stsenariumi-
visandit. Ühes neist on tegemist
Hispaania-laadse poliitilise situat-
siooniga. Tapetakse iga küm-
nes...» Sissekanne veenis G.
Greene'i, et tema on tõesti ro-
maani «Iga kümnes» autor.

«Tänapäeva nõukogude lugejaile, kes kolhoosikorra avarates tingimustes on alustanud pealetungi soodele, et muuta neid viljakandvaiks põldudeks, võivad jutustuse nimetatud leheküljed pakkuda huvi vahest sellepöolest, kuivõrd seal kujukalt kajastub mineviku ühiskonna inimeste jõuetus ja hirm looduse ees,» nõndaviisi iseloomustatakse O. Lutsu «Jutustuste» II köite (1958) järelsonas atmosfääri, milles käivitub ja kulgeb jutustuse «Soo» (1914) tegevus; mis tegelaskujude saatusi lõhkudes ja lappides on omandamas lõpuks ettenägeva ja kõikeotsustava alprintsibi tähendust.

Priit Pedajase poolt Pärnu teatris lavavalgusse toodud «Soo» instseneeringu lavastuse (kunstnik Vello Tamm) tume-meelset, roostekarvalist atmosfääri, mis tegelaste omavaheleliste suhetele mingi nukravõitu saagaliikkuse pitseri vajutab, ei saa ilmselt puuduseks pidada. Lirtsuv laudtee läbi koriseva sookurgu, moondevõrgu määrdunud pruun — otsekui soolauka roosteevee peegeldus —, millesse on mähkunud taevad. («Taevad pea kohal on nagu vask.» O. Luts), paadisõidud üle hääletu rabajärve, helitaust — kõik need täpselt valitud kujundusdetailid loovad karge, puhta ja sisendusjõulise lavaatmosfääri oma isepärase aeglustunud ajarütmiga; side-me sooga kui elava ja hingava, inimkäitumistki mõjutava elukooslusega. Näitlejate lavasuhtlemine, nende psühholoogilised sidemed on Pedaja lavastuses ümbritsevast looduskeskkonnast sõltuvuses rohkem, kui teatris muidu kombeks. Aga me vist ei rahuldu ikka nii kergesti tõiaga, et on midagi, mis pole meie nägu, ega kõnele inimkeeli, ent ometi õitseb ja hingab, elab meie kõrval ja meiega lahutamatus seoses, ning hakkame otsima ses looduskoosluses mingit tagamõtet, sümbolit, hakkame seda hin-

KIIRTEPILD HÄMARAL SOOMAASTIKUL

OSKAR LUTSU «SOO» PÄRNU DRAAMATEATRIS

gestama, vormima oma näo järgi. Ja nii ei märkagi, kui loodus hakkab meie jaoks elama uut, teist elu oma soovana-keste, heade ja kurjade haldjatega. Tihtipeale ei anna me endale arugi, et vastuolulisust ja vaenulikkustki loodusesse suhtumises põhjustavad ühis-elus valitsevad pinged, mille suhtes loodus on erapooletu. Mingile ärritavale ja ähvardavale lainele häälestas küllap selletaoline minevikust tõusev soopärimus Lutsu jutustuse kirjutamise ajal, ja ma ei üt-leks, et — vaatamata maapa-randuse edusammudele — tä-nastki teatrivaatajad need hirmud päriselt külmaks jäta-k-sid.

Loo peategelane kunstnik Toomas Haava Jaan Rekkori kehastuses on suuresti reflek-siivne kangeline, samaaegselt nii tegevusest — «suvitragöö-dia» (O. Luts) — osavõtja kui ka selle üle aru pidaja, mõtte-ja tundepeaviku pidaja, võr-reldav ehk Tuglase Felix Or-mussoniga. Pedajas ja Rekkor on seda jutustuse lüüriilist, pih-timulikku alatoonit suutnud Haava monoloogide kaudu pa-raselt alal hoida, intiimsustun-net luua. Rekkori I vaatuse soomonoloogi, mille ta peab vä-risevalt mättalt mättale turni-des ja soost väljapääsu otsides, peaksin isegi näitleja mängus üheks õnnestunumaks stsee-niks, sest siin toetab tegelase psüühilist seisundit nähtav füüsiline tegevus. Niisugused välgatused, hetkeleiuud Rekkori mängus rõõmustavad, osutavad uutele värvidele jne., kuna

näitleja napp rollijoonis ja võib-olla seda mahukam se-mine tegevus, mis seni peaa-jalikult väljendus rolli teksti kaudu ja mis näiteks tõesti oli omal kohal «Tõlkijate» Owe-nis, korratuna rollist rolli hak-kab mõjuma juba väljakuju-neva mängustambina.

Rekkoril on küllalt artistlik, ise-gi irooniline loomus ja ma ei usu, et see kõige õigemini või selge-mini väljenduks lavategevuse mõ-testaja või kõrvalseisja hoiakus, mille Rekkori kangelasel tihti võtavad. Arvan, et Rekkori arengule oleks viljakas lasta kord en-nast täiesti vabalt rulluda män-gilises stiilis, unustada het-keks iseenast, natuke ka oma mängu imetlev poos, mis tõepoo-lest ei peegeldu mitte ühtki lavai-olijat või nende suhteid, vaid suubub enesesse. Mängides erine-vat lavakeelega etendustes, võib näitleja oma ande ühekülgselt ekspluateerimisest ja loodud la-vakujudele tegelikult juba oma-sest «margilistest» loomusest, mit-te elavalt psühholoogilistes seos-tes olevast karakterist, teadmatu-se jätta.

Näitlejale tundub Toomas Haavas tähtsaim olevat konf-liktil eetiliste tõekspidamiste, piibellikuse kümnese käsus väl-jenduva käitumiskoodeksi ja saatuse pillutava jõu vahel, mis moraalist vähe hoolib. Või õige-mini mängib Rekkor seda, kui-das sootulukeste paistel kooru-vad Haavalt kiht-kiht maha oma aja seltsielu värkhiakud ja «absoluutsed tõesed», ning ta jõuab puhastava elutundmise juurde, tõelise inimliku moraali ja kaastundeni, mis lubavad tal teha valiku ja sooveere asu-kate (Hilda, hüüdnimega Mets-kass — Laine Mägi; Hilda ema

— Lia Tarmo) troostitus elus lausa pöördelist osa etendada. Rekkorit huvitab kangelases dostojevskilik elumõtte otsimi-ne, võib-olla ka tee tõelise kunstikaemuseni, sest ärgem unustagem, et tegu on kunstni-kuga; ka tema Pariisi sõpra Pingoud'd, kelle arvatav käitu-mine analoogilises olukorras on Toomale mõtteliseks mõõdu-puuk Viimsiski.

Iseenesest suurel ja olulised teemad, aga jutustust lugedes hak-kasin mõtlema Tooma teisele võ-malikkule tõlgendusele. Omamoo-di kunstnikuhingega inimese või boheemlase vaat et isegi arhe-tüübile meie kirjanduses, mis muidugi oma klassikalise väljen-duse leidis Gailiti Niipernaadis. Hilda küsimusele: «Kus te muidu elate?» ja Tooma vastusele: «Mit-te kusagil. Koduta. Kus õhtu, seal õmaja.» Tema fantaasiarikastele suhetele kõigi kolme jutustuses esineva naisega — Liisiga (Lii Tedre), Metskassiga, preili Martin-soniga (Merike Tatti), jutustuste-le Pariisist, soovanakase tütar-dest, lüüriilise loodustunnetuse-le. Lõpuks lahkumisele Viimsist, kui ta on kõigi tegelastega koos naernud nende naerud ja nutud nende nutud, vastu uutele elamus-tele, maalidele, kuni talv püüab lõksu ja ühes talvega Inriid...

Muidugi pole Toomas Haava niipernaadilikkus väljendunud nii puhtalt nagu Gailitil, erinevad on Lutsu nukker soosümbolika, sot-siaalkriitilised noodid ning Gailiti muretu ränduripoesia ja kum-mastunud elukujutus. Ning küllap on Rekkori siinaputust erinev rollilahendus õigustatud. Nagu oleks õigustatud Taeva-Taaveti (Artur Ots) liini lõpuni arendami-ne, mis praegu illustreerib vaid Madjaku (Jüri Vlassov) ja Jakupi (Peeter Kard) toorust. Sest Taeva-Taavetiga Jakupi voodiveerel on seotud üks jutustuse võtmessee-ne — vana Jakupi pöördumine usuellu pärast Madjaku uppumist soomülkas.

Vastuolulise Toomas Haava kõrval peaksin lavastuses eriti õnnestunud näitlejatööks El-mar Tringi Jannut, ühte Mets-kassi peigmeestest, keda kidur keharamm ja vesine süda on talutööst võõrutanud, kuid kes oma vaikes võitluses koha eest päikese all (nagu Kiir «Su-ves») toore ja temast üle käiva jõu vastu mõjub üllatavalt sümpaatsena. Orgaaniliselt su-landub lavakuju psühholoogia-ga väline karakterteersus — kum-mis õlad ja longu vajunud peanupp madalal kaelal, natu-ke kiirustav-tippiv kõnnak ja tasane, endassepööratud, häbe-lik kõne... Tore stseen lavas-tuses on küla-«Hamleti» pool-eldi pantomiimina mängitav etendus, Jannu peas, ja ehk eriti poeetiliselt Tooma ja Mets-kassi paadiretked Jannu seltsis.

Juhiksins tähelepanu ka Jaak Heinale Juku rollis, koha-omanikule, kelle iga käepuu-dutus sünnitab kulda, kuid kelle psüühilist seisundit Luts ometi võrdleb «mõraga kiriku-kellaga». Kaude võib arvata, et murekortsud on Jukule toonud lastetu kooselu Liisiga, mingid perekondlikud ebakõlad, kuid nii otse Luts seda lugejal ai-mata ei lase kui lavastuses Pe-dajas, kes teeb Juku Liisi ja Tooma armastusavalduse pealt-nägiaks. Üllatav siiski, et dra-maturgiliselt kindlasti vähem tänuväärset materjali tehtud lavastus kui B. Frieli «Tõlki-jad» pole sugugi nõrgem an-sambli mängu poolest. Seegi Pe-daja lavastus ei tekita kohe vaimustustormi, pigem mõjub tase ja targu, kuid saadud elamu-s ei hääbu, sundides etendu-se juurde ikka ja jälle tagasi pöörduma.

Kui mõelda peatselt tähistatavale Oskar Lutsu 100. sünni-aastapäevale, on küll tunne, et teistel Eesti teatritel annab pin-gutada, kui nad tahavad Pär-nu teatri kaalukale lavastusele vääriliselt vastata.

TÖNU KARRO

MIS MON VALMIS, TEOKSIL, KAVAS? ROMAN BASKIN

● Sel aastal oli «Vanalinna Studiol» juubel — viis aastat tegevust. Kas olete saavutustega rahul?

Võib vist öelda, et jah. Ole-me välja toonud 20 lavastust: kaheksa Eino Baskinilt, kuus minult, ülejäänud külalistavas-tajatelt. Komöödiateatrina küll alustasime, kuid vist alles nüüd oleme jõudnud komöödiateatri statuuksi. Algul käis meid vaata-mas puhtalt estraadipublik, nüüd tulevad juba nõudliku-mad külalstajad. Koomilisest me loobuda ei kavatse, see jääb prevaleerima: teist komöödi-a-teatrit Eestis ju pole. Mis mui-dugi ei tähenda, et mängime ainult komöödiaid.

Trupp on arenenud, ta po-tentsiaal kasvunud. Usun, et oleme läinud õiget teed, püüdes latti kogu aeg tõsta, seadmata aga võimatuid kõrgusi. Tahak-sime mängida rohkem klassi-kat.

● «Vanalinna Studios» on praegu Teie peal tavalisest suurem koormus. Mis on praegu käsil?

Intervjuu ilmumise ajaks on see tiik ilmselt juba publiku ees — kahest lühinäidendist koosnev etendus ühendpealkir-jaga «Läbi häda». Esimene on Eduardo de Filippo «Tsilinder» ja teine Slavkini «Vilets kor-ter». Neid ühendab teema, mis mind ammu huvitanud: mille-ni inimene võib üldse harju-ta, või väljendudes teistpidi: millega inimene ei tohiks har-uda. Näidendite kontekst on erinev, probleem sama.

● Kas see, et Eino Baskin

oma töös peab praegu arves-tama ka tohtrite arvamust, toob teie töösse muudatusi? Ei ütleks. Järgmise lavastu-sena pean laste nääriavahejaks välja tooma õppestudio eten-duse «Muutlik ilmastik». Näi-dend on P.-E. Rummolt. Siis aga sõidan Leetu, kus aasta al-guses lavastan Vilniuse Noor-sooteatris T. Kalli «Lõunava-heaja». Sel ajal tuleb küllalis-lavastajana meile tööle M. Unt, kes lubas lavastada O. Lutsu «Pärijad» ja «Onu paremad päevad». Ja kevadel hakkab Eino Baskin tegema «Cyrano de Bergeraci».

Miks ma Leedus lavastan just selle näidendi? Üks nende nimekamaid kriitikuid Veisaite, kes on Eesti teatri suur sõber, soovitas seda nende Noorsoo-teatril. Meie viimase aja kom-möödiaist on see üks paremaid.

● Mida tahaksite edaspidi lavastada? Tšehhovi ja Ibseni. Miks? Tšehhovi näidendid ei ole ühe-se, neis on kõike nagu eluski. Tema tegelased võitlevad, kan-natavad, tapavad, on paatosli-kud jne. — ja nende žanrimää-ratluseks muuseas on samuti «komöödia»... Ibseni kohta aga oleks võimud öelda Gro-towski: mis te naerate, elus po-le ju midagi naljakat; ta on sü-gav, tõsine... Mõlema kir-janiku elutunnetusdiapasoon on väga lai. Aga muidugi tahan lavastada ka meie kaasajast dramaturgiat.

PAUL PII

Hiljuti käis Tallinnas dra-maturg Aleksander Mišarin ja tutvus V. Kingissepa nim. TRA Draamateatris oma näidendi «Seoses üleminekuga teisele tööle» lavastusega. Veidi varem oli teos jõudnud ka Moskva Kunstiteatri repertuaari. Uudis-tasime, kuidas autor esitusega rahule jäi.

● Kuidas rahuldased lähes-tikku vaadatud uslavastused?

Sõitsin siia Moskva Kunsti-teatri muljete mõju all, sest olin seal vaadanud etendust kaks korda järjest. Tallinna la-vastuse atmosfääri lülitumine nõudis juba sellepärast koha-nemist, et vaatasin siin eten-dust mulle võõras keeles, tõlke jälgimiseks juhtusid aga üsna viletsad kuuldeklaapid. Aga nii mõõdusid vaid etenduse algus-hetked. Mida edasi, seda rohk-em haaras interpretatsioon, seda rohkem hakkasin mõistma tõde. Lõpuks veenis lavastus mind kunstiliselt ning sotsiaal-selt täiesti. Olen rõõmus, et minu näidend on leidnud teises teatrikultuuris nii omanäolise lahenduse. Ühtaegu oli see ju ka näidendi tugevuse ning väärtuste proov. Kui mängi-takse teises keeles, tekib alati kahtlusi: kas teos jääb võõraks, mureb, laguneb või leiab laie-ma vastuvõtu. Ent vaatajate innukasa tähelepanu, keskendu-misega täidetud vaikus, naeru-pahvakud ning aplaus hajuta-sid minu kahtlused, kõneldes sellest, et lavastuse kunstiline struktuur tõi tülki mõtte mõju-salt saali. Julgen väita, et Mikk Mikiveril on erakordne võime tabada tüki olemust. Re-žissööride hulgas on see küllalt defitsiitne omadus, haru-kordne isegi Moskva režissöö-ride puhul. Kõnealust tükki võib mängida mitmeti, koguni väga kergelt teed minnes, ka naerutamist taotledes. Siin se-da ei ole. Režiiline lahendus juhib süvenema elu kompli-seeritusse, probleemidele ei lu-bata mingit kergest lahendust, aga lavastus annab lootust. Kokku võttes pakub etendus tõsist moraalset õppetundi ja

Autor A. Mišarin ja Võbornovi rolli kehastanud K. Kiisk pärast etenduse «Seoses üleminekuga teisele tööle» lõppu Draamateatri lavast.

AUTOR

OMA NÄIDENDI LAVASTUSEST

seda mitte ainult näidendi kangelasete, vaid ka vaataja-tele. Muidugi on inimest muuta väga raske, õigetege nõuannete ning juhtnööridega ei tee siin kuigi palju ära. On vaja vaim-set ümbersündimist.

Minu meelest on aga printsi-piaalselt tähtis, et lavastaja M. Mikiver oskas näidendi eesti vaatajale lähedale tuua. Moskva Kunstiteatri ja TRA Draamateatri lavastused ei eri-ne mitte ainult sellepärast, et neid on kujundanud erinevad kunstnikud, vaid neis ilmneb

erinev psühholoogiline lahen-dus rahvuslike karakterite kau-du. Kui O. Jefremovi lavastus on avatud, n.-ö. koorialgega la-vastus, siis Mikiveri oma on sissepoole viiv. Vene tempera-ment on lahtisem, siin on tege-mist teistsuguse temperamendi partituuriga, hoopis keeruka-maga. Draamateatri lavastus nõuab nii näitlejailt kui ka vaatajailt rohkem süvenemist. Ja mulle tundus, et läbi selle lavastuse jõuab minu tiikk nagu rohkem pärle. Võtsin teose siin vastu kui eesti näidendi. Näitlejatest tõstaksin esile kol-me, suurteks õnnestumisteks on Kaljo Kiisa Võbornov, Aar-ne Üksküla kolhoosiesimees Si-roi ja Toomas Urbi Gei suhte-liselt väikene, kuid oluline roll. Olen mujal näinud kolme selle teose esitust, ent mitte kusagil pole Gei niisugusele tasemele tõusnud kui siin. Aga see on tähenduslik: arukas inimene võib palju korda saata ka abi-na. T. Urbi Geil on oma sarm ja ta esindab uut mõtlemist.

● Kuidas TRA Draamateatri lavastuse suhtuks Moskva publik, kui seda vaadata kõr-vuti Kunstiteatri omaga?

Arvan, et see oleks paljude-le väga huvitav. Need on nii erinevad ning nii sõltumatud tööd, et mõlemale jätkuks aus-tajaid. Näiteks on minu abi-kaasa veendunud, et Kaljo Kiisk mängib Võbornovi huvi-tavamalt kui Borissov Moskva Kunstiteatris. K. Kiisa ande-laadile on omane rahvalikkus. Selle kaudu on tunnetatavad Võbornovi juured. Ta on rahu-va hulgast, ta saab aru, et pal-jud vead on ta siin sünnitanud ise oma meetoditega. Selline on dialektiline seos. K. Kiisk on veenev võimatu inimesena.

● Mis on praegu käsil?

Lõpetasin hiljaaegu uue näi-dendi pealkirjaga «Nats», mil-le andsin J. Vahtangovi nim. teatril. On tunne, et kolme vii-mase näidendiga on mul üks teemade ring ammendatud. Ilmselt tuleb peatselt aeg teist-sugusteks üldistusteks.

ENN KALDA

Eri rahvaste kultuuridest sama terminoloogia piires rääkides unustame pahatühti, et ka ühes ja samas riigis võib eksisteerida täiesti erinevaid kultuuritüüpe. Alles reisides tuleb see meelde. Ja siis on juba meie oma asi, kas suudame teiste kultuuritüüpide iseseisvat olemasolu tunnista või hakkame nendest kramplikult otsima mõningaid juhuslikke ühisjooni meie endi või vähemalt meie käibeetekujutusega teistest rahvastest ja nende kommetest. On muidugi olemas ka kõiki kultuuritüüpe ühendavaid kategooriaid, mis võivad, kummaline küll, pakkuda tuge nii ühele kui teisele nägemisviisile: kes tahab, näeb nende peeglis ümbrust selgema pilguga; kes on aga harjunud kultuuri ühesuunalisest pidamisest, vaatab ka tuttavale ilmingule võõras kontekstis ülalt alla. Mõned kultuurivormid ei sobi tõepoolest igasse kultuuritüüpi, aga ka nende kaudu võib teatav ettekujutus võõra kultuuritüübi sisemisest ehitusest meieni jõuda.

Üks paljude erisuguste kultuuritüüpide ühine väljendusvorm on teater. Selle kohta, kas ja kuidas peaks teater suutma kultuuridevahelist silda ületada, pakkus 13.–23. novembril Tbilisis toimunud II üleiliduline noorsootendust festivali rohkesti mõtlemapäraseid. Gruusia teater kuulub Nõukogude Liidus teadagi tugevamate hulka ja see pole sugugi juhuslik: teatrasuus on gruusia rahval tugevasti veres, mõjuvaid teatrielamusi võib seal saada spetsiaalselt selleks eraldatud majade kõrval peaaegu igal sammul, alates pidulikest söögilaudadest ja lõpetades turu ning vanalinna väikeste kohvikutega. Rituaalsuse kõrge astme ning huumoriga vaadeldava elulaadi ühendusest sündiv teater esindab kogu gruusia kultuuritüüpi üsna täpselt ja selle taustal esinev paneb kõik teised teatrid tõsiselt proovile: kas me suudame olla mõistetavad ja mille kaudu, kas meie omavahelised erinevused saavad meile toeks või takistuseks? Eesti oli sel festivalil esindatud Eesti NSV Riikliku Nukuteatri etendusega «Imeline imik ehk kaksteist puuda näpusõla» (autor I. Trull, lavastaja E. Spriit), mis arvati mitteametlikult (paremusjärjestust auhinnaaluste kohtade näol ei olnud) festivali paremiku hulka. Enne Gruusia-sõitu oli teatris korduvalt juttu, kas võib see meil menukas etendus Gruusias arusaadav olla, sest laste (ja nende vanemate) emantsipatsiooni probleem ei ole seal ju nii terav, lisaks läheb paratamatult kaduma suures osas ka eesti kultuuris käibel olevatel allusioonidel põhinev tekst. Üht-teist oli muidugi võimalik venekeelsete ligilähedaste vastetega edasi anda, aga ikkagi tunnistasid paljud pealtvaatajad hiljem, et teksti teravmeelsused läksid neist enamjaolt mööda. Tekstilüngad said aga mõneti korvatud näitlejate dünaamilise mängu ja elava muusika kasutamisega laval: just oma mitmekülsusega paistsid meie näitlejad festivali kontekstis eriti välja. Muusikast, lauludest ja tegevusest kirev etendus ei jätnudki tekstile kuigi palju ruumi, pealegi oli meil tavapärane sõnasõnalise kõrvaklapitõlke asemel laval elav, kõigile nähtav ja kuuldav tõlk, peanäitejuht Rein Agur, kes paljude kriitikute üksmeelse arvamuse järgi suutis, ise etenduse osaks muutudes, laval toimuvat palju arusaadavamaks ja jälgitavamaks muuta.

Niisuguse avatud ja kergesti reguleeritavate tempodega etenduse puhul nagu «Imeline imik» oli tõlkeprobleemi selline lahendus võimalik ja loogiline, aga mõned teised teatrid jäidki kahjuks oluliselt keelebarjääri taha, näiteks K. Mardžanišvili nim. Riikliku Akadeemilise Teatri etendusel küsis koguni korras klappidest süvenenult teksti jäl-

TBILISI TEATRI- SÜGIS

ginud kõrvalistuja minult pärast esimest vaatust: «Kuule, ega sa aru ole saanud, millest see tükk räägib?» Seal polnud viga töttõelda ainult kõrvaklapitõlkes, ka muudel tasanditel ei suudetud etenduses alati adekvaatselt väljenduse juurde jõuda. Gruusia uuema draama esindaja L. Thabukašvili näidend «Teed sinu juurde» käsitles küll suhtelisel universaalsel probleemil, põlvkondadevahelisel lõhet, aga valitud vaatenurk ei jätnud sõnumile kuigi palju kolapinda. Etenduse põhilised pingelised olid väga sümboolse noore kurjategija Kahha ja väga sümboolse üksiku vanema daami Mariami kontakti- ja konfliktivõimalused, mis andsid alguses alust oodata midagi «Haroldi ja Maude'i» taolist, aga arenesid pärast edasi pigem klassikalise draama reeglite järgi, kuigi eeldatava laibani ei jõutudki. Ilmselt kõledust ja kindlusetustunnet taotleva lavakujunduse järgi (see oli «huvi-» taga, aga mitte uus, ütles arutelu Moskva teatrikriitik A. Minkin) oleks tegevuse võinud pügutada ükskõik millisesse maailma linna. Üks teine Moskva kriitik kippus küll tõmmus revolvriga noormehes tüüpilist gruusia koloriiti nägema, aga gruusia kriitikud valdesid talle mõnevõrra üllatunud ilmel vastu. Ainuke näidendid puudutatud punkt, mis seda etendust just gruusia kultuuritüübiga ühendas, oli arvatavasti au mõiste erinev tõlgendamine erisuguste inimeste poolt. Kahha seadis au esikohale õigluse ees, Mariami püüdis au ja õiglust ühendada. Oma seisukohta lõpuni veenvaks muuta ei õnnestunud kummagi, nagu oli autoril tõenäoliselt ka mõeldud.

Huvitavate näitlejatööde ja varem selle teatri kohta kuuludud heade sõnade põhjal võis aga arvata, et valitud etendus ei kuulu sugugi Mardžanišvili nim. teatri parimate hulka. See-eest vastas ta festivali teemale. Teema sai komistuskiviks ka mõnele teisele teatritele, näiteks Omski Riiklikule Akadeemilisele Draamateatritele, kes mängis G. Trostjanetski poolt B. Kaufmani raamatu «Allakäigutrepist üles» ainetel seatud kompositsiooni. Kriitikut tunnistasid selle üksmeelselt festivali kõige nõrgemate hulka kuuluvaks, kuigi sama teatri mõned teised lavastused olivad mujal palju soodsamaid hinnanguid pälvinud.

Elkõige jäi teatril puudu ainetundmisest. Maitseväärtust oli ilmsiks kõikjal. Aärmiselt naiivselt kujutatud ja väljakutsuva labasusega rõvastatud tegelaste (õpetaja Sylvia Barrett polnud nende hulgas mingi erand) inimahvlikku liikumist saatis sõjavastasele multilimile sobiv ülevõimendatud helitaust. Veniv bürokraatia oli asendatud närvilise ringisõlmisega. Esimesel pilgul tundus huvitav ainult lavakujundus, aga mitmed saalis viibinud kunstnikud kinnitasid, et see on vähimasti muutusteta ühest Poola ajakirjast maha joonistatud. Järgmisel päeval rääkis üks kriitik mulle müües, et lõpuks oli lavastaja ise üles tunnistanud, et kogu lavastuse tekstis ei olnud Bel Kaufmani kuigi palju kasutatud. Nende eesmärk nimelt ei olnudki tõttada valitud materjaliga, vaid hoopis väljendada oma ettekujutust läänelikest elulaadist. Aga kui ettekujutus puudub, poleks sellega olnud mõtet kiirustada, sest tulemus ei pruugi olla ainult primitiivne ja nõrk, ta võib olla ka desorienteeriv.

Paljud teisedki teatrid olid festivalil esindatud oodatustasemest nõrgemate etendustega, mõned tugevamad aga ei jõudnud üldse kohale, nii et lõppkokkuvõttes ei jäänud ei vastuvõtjad ega külalised üritusega sugugi üheselt rahule. Viimasel päeval peetud teoreetilisel konverentsil rääkisid küll paljud, et tähtis on elkõige kontaktid luua ja ka halbade etendustest võib palju õppida, kuid mitmed sõnavõtjad, nende hulgas Valgevene NSV Riikliku Vene Draamateatri peanäitejuht V. Masljuk (tema lavastatud V. Bõkavi «Hõlme märk» kuulub samuti kolme mitteametliku parima hulka,

aga teda oli mängitud enne, kui meie Tbilisisse jõudsime, nii et seda ei õnnestunud näha) ja A. Minkin, kutsusid osavõtjaid üles lavastustesse kriitiliselt suhtuma, et ei tekiks liigset rahulolu praeguse tasemega. Pealegi, nagu ütles oma sõnavõtus Eesti NSV Riikliku Noorsooteatri näitleja Anu Lamp, ei saanud etendustes osalenud näitlejad üldse teiste teatrite esinemisi vaadata. Nii jäid ka kontaktid üpris pinnapealseks ja näib, et ametlikest aruteludest palju sisukamad vestlused toimusid ühes väga külalislahkes kodus Platoni tänavas. (Tbilisis on ka selline olemas!)

Olgu korraldamisega kuidas on, aga festivalil olid olemas ka oma kõrghetked. Üks selline oli väidetavasti Jakuudi P. Oiunski nim. Draamateatri T. Ajtmatovi jutustuse «Kirju Koer, Kes jookseb Mere Kaldal» lavavariant, festivali kolmas parim etendus, mida me kahjuks samuti näha ei saanud, sest mõlemal korral mängiti seda meie «Imelise imikuga» paralleelselt. Veel üks tugev etendus oli eesti vaatajale juba tuttava Thelavi S. Ordžonikidze nim. Riikliku Draamateatri R. Inanišvili lühiproosaal põhinev «Minu vete ja salude hääled», mis tekitas kriitikute hulgas rohkesti lahkarmumusi.

See etendus kõneles kodumaatundest: peategelane oli sõitnud kodukohast ära, et raha teenida, aga kõigil pikkade reisidel ei jätud hetkekski lähedaste järele tulla igatsuski maha. Närvilist raudteetööajamõhkonda sümboliseerinud V. Vössotski laulud olid mõnede kriitikute arvates selliseks kasutamiseks sobimatud, küll aga löid need piisava kontrasti gruusia külas peaaegu sakraliselt ettekantud rahvamuusikaga. Väga huvitav oli jälgida ka koduigatsusega paralleelselt avaldatud surma kujundeid. Kui etendusele midagi ette heita, siis oli see ehk külastajate mahuüheläpalsutamise, mis teatud määral nõrgendas mõnede väga poeetiliste ja pingega lahendatud stsenaariume. Ent kuna tegemist pole pealinnateatriga, peab ta ka oma tasakaalupunkti leidma teistsuguseid nõudmisi jälgides.

Festivali naelaks sai algselt kavasse arvatud, kuid alles pärast ürituse lõpetamist esitatud, filmistudio «Gruusia-film» juures asuva filminäitlejate teatri (kunstiline juht M. Thumanisvili) etendus «Muutlik maailm on nii» (autor ja lavastaja N. Lorthkhiphanidze). Etendus teksti koosnes viimase sõnani ainult gruusia folkloorist; peale laulude ja luuletuste oli kasutatud ka mõistatusi, kõnekäande ja muid pisi-vorme. Sellegipoolest ei jäänud kompositsioon rahvalaulekava piiridesse, vaid oli ühendatud tugeva sisemise süžeeleiliga. Minu meelest oli erilist mõjuv, kuidas kahe noore inimese vahel otsekui spontaanselt tekkinud armastusavalduste ja -naljatluste tekst hiljem nende laste suus kordudes äkitselt ruumiliseks ja rituaalseks muutus, kuidas inimese kõige sügavamad ja isiklikumad tunded sulandusid rahvalaule kaudu ühte järele ja jälle korduvat elutsükli rütmiga. Teine huvitav moment oli see, kuidas kõikvõimalikke vahendeid, näiteks rohkeid pantomiimielemente kasutades, suudeti luua pingega jälgitav poeesia ja huumori kokkupuutetasand, mis ajas küll publiku naerma, aga ei muutunud enesepilamiseks. (Meie «Imelise imiku» arutelul tõstis keegi esile julget ja ootamatult iroonilist suhtumist eesti rahvatantsusse. Kuidas sellesse kiitusesse suhtuda, on omaette küsimus.)

Kogu etendus oli algusest lõpuni välja peetud, kiired üleminekud traagilisest komiliselle ja vastupidi ei mõjunud suaugi järskudena. Aga «Muutliku maailma» kõige suurem väärtus oli arvatavasti ikkagi see, et tegemist oli puhtalt teatriga, mis esindas ja väljendas puhast kultuuritüüpi.

«Nad on kavalad ka,» ütles üks kriitik pärast mitmekordset aplausi saalist väljudes. «Nüüd nad lõpuks alles näitavad meile.»

Keegi ei vaielnud talle vastu.

REIN RAUD

Kaader dokumentaalfilmist «Vennaskond».

REPLIKE TAUSTAKS «VENNASKONNALE»

Paaril viimasel aastal on korduvalt avaldatud etteheiteid filmidokumentalistidele, et ei tehta ikka veel neid õigeid, häid lahendusi pakkuvaid probleemfilme, justkui peaks probleemfilm olema äraseletatud, lõpuni lahiloigutud esteetiline maius, mis ühiskonna arengu kitsaskohad kätte näitab. Säärased teatava määrani õigustatud arvamus lugedes või kuulates tekib tahtmatult ka kahtlus, et kriitiliselt meelestatud nõudluse taga losutab passiivne vaimse tarbimise mentaliteet, nagu peaks film inimese eest mõtlema, talle kõik selgeks tegema. Tõeliselt hea probleemfilm võib ju paljudki n.-ö. aju ummikid laiali puhuda, värske vaimu voolama ajada, aga järeldused, suunad ja muutvad otsused teeb teoks ainult inimene. Sellepärast pole reaalse loota probleemfilmilt iseenesliku intensiivarendaja imet (otsest abimeest tust ju pole), aga valgustada probleemfilm võib ja hilisem kaudne kasu võiks tust senisest suurem olla. Siit aga küsimused: kas probleemid on üldse filmitavad? Millised mitte ja millised ainult poolikult? Kõike eelnevat silmas pidades vaatleksin probleemfilmi kui spetsiifilist žanrit ühest kindlast aspektist, nimelt kuuluvana filmipubliitsitika valda, milles kaalukat kunstilist tulemust tavalisest raskem saada ja tihti ei saadagi, kuid ikkagi jääb kehtima nõue, et publiksitlikule probleemfilmile ei lähenetaks teiste dokumentaalfilmiidee seas madaladatud mõõdupuuga, allahindlusega.

Nii nagu kirjanduseski, on viimase aja eesti filmikunsti märgata dokumentaalteoste osakaalu kasvu tendentsi, kusjuures žanrid on sageli ähmased, üksteisega põimunud, pilt seotõttu kirju, piirid segi ning kriitikutud nõutud. Kuid nähtu-sele tuleks siiski elavamalt reageerida, vastasel juhul võivad selle iseenesest tervitavate tendentsi raames ka mõned kergemeelsed suunad tulevikus häbiväärselt süveneda, kui see juba juhtunud ei ole. Mõtlen siin ei midagi muud, kui plaan-i täitmiseks rapsides täisvõetud lint, mida hiljem pretensioonikalt üksteise otsa suure kunsti pähe monteeritakse. Või näen ma viirastusi ja olematut ohtu?

Siiski esitaksin kontseptsiooni, et tõeline probleemfilm nagu mis tahes muugi väärtfilm avab kõikvõimalike filmivahenditega meie ähmastunud mõtte- ja tunde kanalid, hoiab need ergastatud olekus ning jätab lisaks esteetiliselt naudingule meie tunnetusteedesse arenguiimpulsi. Lõpuni las läheb igauks ise.

Režissöör-operaator Andres Söödi ja stsenaarist Valentin Kuigi viimane linatöös, nappide vahenditega tehtud kriitiliselt realistlik «Vennaskond», mis üritab olla probleemfilm ja põhiliselt seda ju ongi, vaatleb ja väitleb Eesti kümne-

võistluse teemadel. «Vennaskond» on lugu sportlastest, treenimisest, treeneritest ja selle kõige tagamaadest, jätkates justkui «Eesti Telefilmis» 1984. a. valminud Illis Vetsi ja Heino Silla värvilist portreefilmi meie kümnevõistluse patriarhist Fred Kudust («Elu nagu kümnevõistlus»). Telemeeste küllalt vaatamängulises, kohati ilustatud, mõnede üleilidulisel salapärase taustadega loos valdas siiski konkreetse isiksuse avamine. Küsimusi ja sõlmi kuningliku spordiala kohta sügenes juba sealt. Vastses «Vennaskonnas» laseb Söödi-Kuigi otsekohene ja mõneti pealetungiv filmiduo neid edasi arutada. Selles kunstilisest aspektist suhteliselt vähemõnnetunud teoses (võrreldes «Vennaskonda» A. Söödi teiste filmidega nagu «Jaanipäev» ja «Mälu») tõstab F. Kudust kui omalaadne tippjuht jälle üpris mitmetahulisi, siia-sinna hargnevaid küsimusi Eesti kümnevõistluse mineviku, hetkeseisu ja tuleviku suhtes. Raske uskuda, et film saanuks neid lõpuni arendada, eklektikaohut on siin kaunis suur ja loomulikult ei suudeta mõnetistkümneminutiga põhilahendusi näidata. Vana tabeli järgi 8016 punkti mees Toomas Berendsen ütleb hetkeseisu peegeldavaid sõnu praeguste «kuningakandidaatide» kohta. Vahest ongi filmi peajuur selles intervjuus? Rein Auna olümpiahõbedale järgnenud Berendseni, Suurvälja, Lemberi, Meiterni, Tolmatšovi jt. ühtekuuluvustunne, entusiasm, hasart, tegutsenistõusid ja maavõistluste missioonitunne — kõik see on tänaseks kaunis minevik. Pole ka nüüdsed poisid loru, koguvad oma seitse ja pool tuhat punkti täis, aga see on ka kõik. Thompson ja Hingsen jäävad enam kui tuhande punktiga saavutamatuks. Meie sportlase ellu murravad sisse olmemured. Üldiselt tublid noored mehed, aga... nokitsevad omaette, eraldi. Kus on nüüd see tosin aastat taha jääv meie kümnevõistluse paraadpäevade ühtsusevaim? Tõesti on praegu tippspordile andunud vaid üksikud — Külveti-, Reintaki- ja Kaukise-sarnased atleedid. Kindel, et suure osa vennaskonna mentaliteet — olla sportlane kui professioniga ühiskonnaliige ainult arvestusliku andumustaseme — pole ainult kümnevõistluse probleem, vaid laieneb praegusele Eesti spordile üldse. Ja mida aeg edasi... Selles suhtes kompliment «Vennaskonnale».

Iga päev peaksid andekad Eesti režissöörid ja kümnevõistlejad mõttes «Oscarit» ja maailmarekordit (8798 punkti) ründama, siis jõuaksid ühel päeval ka uued suurmeistrid kõrge tähtsuse (mõni grand prix või 8500 punkti). Kõik ei saa küll tipus särada, aga siiski peaks rohkem meie filmiloojaid maksimalistlikult meelestatud atleetide innuga pühenduma. Oma-ala meidugi.

TARMO TEDER

Töö kohta on öeldud, et inimese jõud ja võimed nõuavad tarvitamist ja et kahekordselt annab see, kes kiiresti annab. Victor Hugo olevat oma püksid pannud sageli kappi luku taha, kartes pealekippuvat kiustust kallil tööajal kodust välja lipata. Nii valmis tal viieteistaastast esimene tragöödia ja kahekümneselt oli tal juba kolm akadeemilist auhinda.

Eesti loovinimestest on mul teada üksainuke, keda ei vae-va aja surnukslõõmise kiusa-tus. Kui Evald Okas juhtub mulle lühikeste rutakate sam-mudega vastu tulema, siis te-retab ta juba varmselt ja õige kaugele. Teineteisele vastu lii-kudes pärib ta üht kui teist ja kuidas elu läheb, nii et koha-kuti jõudes ning, tarvitsemata hetkekski peatuda, saavadki me jutud sedakorda räägitud, suht-lemine on toimunud, jääb üks-nes veel hüvasti jätta.

Evald Okase meelisvärvi si-nine autoportree teatab: «Ma olen 70-aastane.» Olgu see uhkuse, edevuse või kahetsuse-aa kuulutatud, tähtis on see, kui on suudetud oma jõud pan-na teostesse, mis endaga kaasa ei vanane.

Okase käivitajaks on elaan — hoogsus, elujõud, lennukus. Tema loomingu kogumatus on nüüdseks hõlmamatu, tema juubelinäitus meie kultuurielu suursündmus.

Kirjanik Gertrude Stein üt-leb, et «kunstnik ei vaja krii-tikat, ta vajab hindamist. Kui ta kriitikat vajab, pole ta kunstnik». Ometi pole järgitut imetlust veel ühelegi suurvai-mule tema elu ajal osaks saa-nud, sellega tuleb leppida. Tammasaare on öelnud, et «krii-tika mõõdab Prokrustese sängi järgi: kes tehakse lühemaks, kes pikemaks», ja Balzac seda, et «looming on ikka pisut proh-veit ja pisut hüüdjat häält kõrbes».

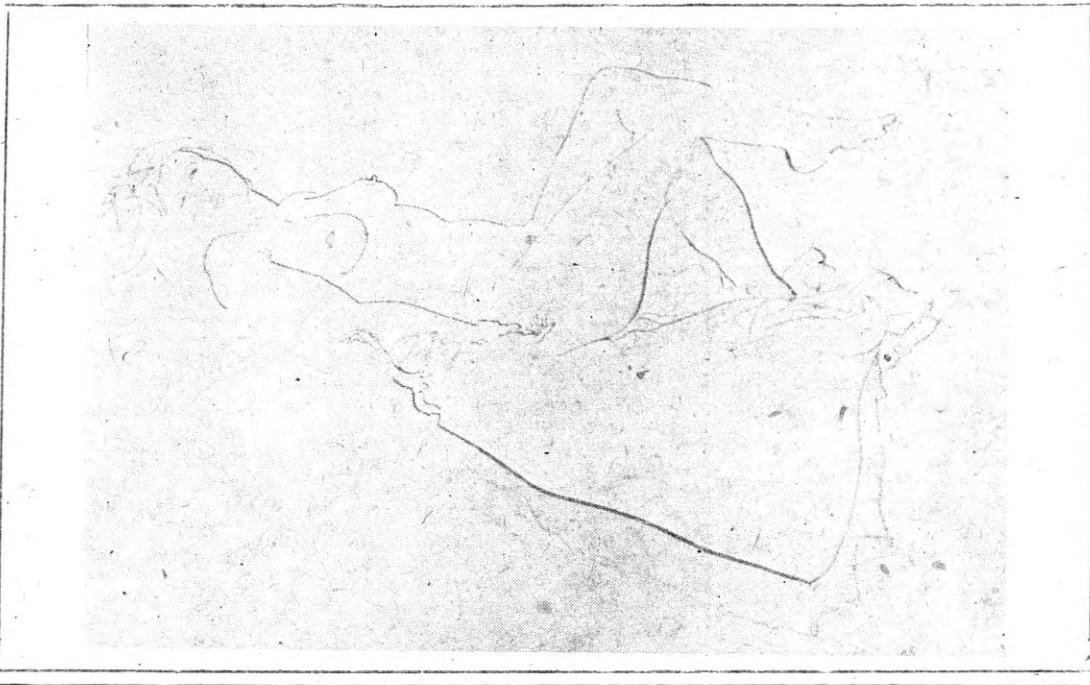
On Okasegi loomingule ette heidetud literatuursust, süntee-simatust, pealispindsust. Need arvamused on mõneti ka kin-nistunud, eriti neis, keda arva-mused kunsti kohta haaravad rohkem kui kunst ise. Ka puu-dub inimestel sageli just silma-paistvate omaduste hindami-seks iseseisev otsustusvõime. Okasel aga puudub sarnane-missoov, teda ei saa kellegagi võrrelda, ta on meie kunstipil-dis omaette nähtus.

Iga hetkeidee, iga visuaalse fraasi markeerib ta samasugu-se kergusena ja enesestmõiste-tavalt, nagu kirjutatuks ta oma allkirja. Tema virtuoosi-teedini jõuab oma loovelu kes-tel väga üksikuid kunstnikke.

Praeguse näituse elurõõmsust ei nimetaks ma optimismiks. Naagu teada, on optimismi nii mõnelgi korral inimkonnale rängalt maksuma läinud. Teine asi on elurõõm: kes on rõõm-saks loodud, see leiab ka põh-just rõõmustada, ilma et ta elu pealispindselt võtaks või seda vale valguse paistel näeks.

Okase päratute kompositsioo-nide keskmes on inimesed. Improviseerimislustiga maalib ta nende ümber esemeid, floo-rat ja faunat, arvatavasti mitte päris põhjusega, vaid soovist maali mõtet laiendada, kuju-tada inimest teda ümbritsevas ja iseloomustavalt osutavas keskkonnas.

Kunstnike ühisportreele lisab ta õõkulli kui tarkuse linnu, hobused kui aimatavad pega-sused, modellid kui aimatavad muusad ja kõrgusse pürgivad trepiastmed. Okase oma pere-konnapiilt kuuluvad truu koer, viiul, näärilpuuehted ja laste nukud. Mühav-lopsakasse loo-dusesse maalib ta kangastuvate auvaravate kaari või pealetun-oiva linnaehituse piirjooned. Ta täiendab ja sisustab loodust omalt poolt pudelisse torgatud roosiga, kuivatatud taimekim-buga, rohtu heidetud kübaraga, pronksbüstide ja maskidega, oma ateljeest pärinevate pints-lete ja värvituubidega. Tähele-panelik märkab ka tema kom-positsioonides finesse, väikesi riukaid, nagu niidi otsas rip-puvat ahvatlusehuna või elu-truult mõjuvat haaknõela, kin-

Evald Okas. «Lamav akt» (juuni, 1985)

nitamaks maali külge joonis-tuslehte.

Naine on ta maalidel ena-masti noor, kas siis kevadine pung, ligiõmbavalt meelas na-gu lihasööja taim või tolmle-miseks valmis õis. Ta aktimaal-id kiirgavad sülele vastavalt lõõmavat oranži ja hõõguvat roosat ning tuntud kordmotii-vide ahvatlustest pole temagi pääsenud: «Rahuliku päeva» lillepuhmas lebab naine hoiab samasuguse liigutusega kätt oma veenusekiinjal nagu Ma-net' Olympia ja Giorgione la-mav Venus.

Antud aeg on kunstile aldis, sellisel hulgal, otse saunatäit alasti maalitud naise pole seni-ni veel meie nüüdiskunsti näi-tustel esinenud. Olen veendu-nud, et keegi ei suudaks neid mõnusamalt ja tabavamalt esit-leda, kui tegi seda kadunud Leo Soompää, kes oma telesar-jas «Ars longa...» haris talle omasel vaimukal viisil inimest ja püüdis teda vabastada filis-terlustest.

Ent Okas pole naist ainult lahti riietanud, ta on teda ka mehe maitse tasandil riidesse pannud, ehtinud sulgede, pitsi-de, volangidega, torganud roo-se kübarale, vöö vahele ja juustesse, tõmmanud selga

Shakespeare'i kangelaanude-kostüüme ning voltinud neile ümber liibuva rüü.

Me oma naisi portreteerib ta rahuliku põhjamatse meelelaad-iga, säravama pilguga näeb ta hispaanlannasid, Viini ja Pa-riisi tantsijat, mulatse, roomlannasid ja nukulikke jaapani naisi.

Kui Evald Okas võitis pal-jude aastate eest illustreerida Ralf Pärve ja minu kahasse kirjutatud reisirevüü «Kõhtu-mine Marianne'iga», sai ta sellega üle ootuste kiiresti val-mis, tuli meile koguka mapiga, ütles: «Valige, mis meeldib» ja ladus aega viitmata me toapõ-randale ehtokasetikult ilmutu palju paristat, ehkki sellest hulgast oleks jagunud mitme raamatu illustreerimiseks.

Vodkin maalib hobuse puna-seks, Marc siniseks, Manet maalib ratsavõistlust Boulogne'i metsas, Chagalli hobused aga kihutasid taeva all, vaadates sulnilt kunstniku naise Bella suurte pikaripsmeliste ja hinga-liste silmadega alla Vitebski peale.

Hobuse selga on maalitud ku-ningaid, džokisid, infante, keis-reid, kaardiväelasi ja kauneid daame. Aga hobuseid on maa-

litad ka naiste ärandamise pil-tidele. Enam ammu ei rõõvi-ta naisi ega maalita hobuste-selga kõrgeaususi, rääkimata tööhobuste kujutamisest.

Eesti kunstis leiab harva teist nüsama virtuoslikku ani-malist kui Evald Okas. See ilmnes juba sõja ajal, kus tal rindehobuseid skitseerides ei valmistanud ühegi rakursi ta-bamine raskusi. Näituse maali-del on ta hobused liikumishoos, lustijooksjad, ärevad, kärsitud ja vabadushäsed.

Okas ütles, et armastab loo-mi ja linde, neid leiab ka ta maalidelt: tuvisid, kana ja ku-ke, koeri, kisklevaid kasse, lee-kides kitse ja hulk tiigreid.

Loomadega seoses meenub, et Okase õpiaastatel joonistati sõjaja ilmaga hobust kunsti-kooli õuel. Hobuseid üüriti voormeelt ja mustlastelt, ena-masti vanu setukaid. Ent ka kaltsukaupmees, kes majade ees käis hõikamas: «Kaltsu! Kaltsu! Vana rauda! Konti! Pa-ber-riit!», loovutas oma eesli kõrvalteenistuse huvides kuns-tijüngerite poseerima. Ent ju-ba esimesel korral hakkas ees-lil igav, ta muutus läbematuks ja kukkus poodiumilt alla ning eesliliku tõrkujat tuli jõuga kunsti juurde tagasi tuua.

Ahv üüriti aga loomaaia-st.

25. oktoobrist 15. detsembrini oli Moskvas A. Stšussevi nim. arhitektuurimuuseumis Soome arhitektuuri suurkogu Alvar Aalto (1898–1976) loomingu näitus. Seoses näitusega toimus 26. no-vembril Moskva arhitektuuri-muuseumi ja Soome arhitektuuri-muuseumi ühisettevõtte tead-dusseminar teemal «Alvar Aalto ja kaasaegne arhitektuur».

Soomlastest osalesid arhitekt P. Helin ettekandega «A. Aalto loo-mingu allikad», filosoofiamagis-ter A. Salokorpi teemal «A. Aal-to ja humanism arhitektuuris» ning doktor G. Schildt ettekan-dega «Puidu keel A. Aalto loo-mingus». Nõukogude spetsialisti-dest esinesid arhitektuuridoktor A. Ikonnikov teemal «A. Aalto ja ratsionalismi transformatsioon

arhitektuuris», arhitektuurikan-didaat A. Gozak teemal «A. Aal-to looming ja kaasaegse arhitek-tuuri põhjendamatuse müüt», kunstiteaduse kandidaat V. Hait ettekandega «A. Aalto ja regio-naalsed tendentsid Lääne arhitek-tuuris XX sajandil». Meie va-bariiki esindas seminaril arhitekt V. Künnapu ettekandega «A. Aalto ja loomingulise indivi-duaalsuse probleemid».

Detsembris on Ermitaažis vaa-data kolme välisnäitust. Pariisi Musée D'Orsay näitab kaheksat maali Edouard Manet' (1832–1883) loomingust. Muuseum, see on esmakordne Manet' eksponee-rimine Nõukogude Liidus. Mit-me Itaalia muuseumi ning gale-rii kogudest on komplekteeritud näitus «Venezia renessansiajastu maalisedöövrid», kus esindatud sellised meistrid nagu Andrea Mantegna, Giovanni Bellini, Cima da Conegliano, Vittore Carpaccio, Giorgione, Sebastiano del Piombo, Jacopo Palma noorem, Tizian, Lorenzo Lotto, Giovanni

Batista Moroni, Giovanni Girola-mo Savoldo, Veronese, Jacopo Tintoretto, Jacopo Bassano jt. Peaaegu aasta lõpuni eksponee-ritakse ka rahvusvaheliselt tun-tud soome medali näitust. Vitt-riinides on 22 medaljööri 216 tööd ajavahemikust XIX sajandi esi-mesest poolest (F. Tolstoi, V. Ru-neberg) üle XX sajandi algus-kümneid (V. Vallgren, G. Fin-ne jt.) ja keskpaiga (V. Aaltonen, E. Renvall jt.) meie päevini (T. Sakki, T. Tiikainen, E. Hiltunen, R. Heino, E. Kannosto jt.). Lisaks stendid tehnoloogiliste protsessi-de kohta. Peatähelepanu on

pööratud 1960.–1980. aastal loodule, sest 1965. aastal asuta-tud Soome Medalikunstnike Ohin-gu tegevus suundus sellest ajast alates medalikunsti kiiremale arendamisele: hakati näiteks kor-raldama kindla suunitlusega konkursse («Individ ja ühis-kond», lasteaasta, naiste aasta). Soome medalikoolkonnale on omased kõrge kunstitase, temaa-tiline mitmekesisus ja aktuaal-sus, vormiotsingud. Kena oleks seda näitust näha ka Tallinnas.

HARRY LIIVRAND

Tal oli silma ilusatele tüdru-kutele ja ta avaldas neile oma kiindumust tagapalgete abil. Need värvusid esmalt helesini-seks, siis roosaks, lillaks ja lõ-puks tumepunaseks. Üks neiu meeldis ahvile eriti, ja kui õp-pejõud juhendas ahvi arva-tes neiu liiga lähedale astus, läks ahv marru, viibutas rusi-kaid, ragistas hambaid, tormas oma pika keti otsas joonistus-tugimi juurde ning käristas kiivusehoos tüdruku krokii tiikkideks. (Krokii on teadagi visand.)

Mõni sõna Okase omaenese teoste eksponeerimisvõimest. Näitus koosneb tema kahe vii-mase aastakümne valikistöödest, mis tähistavad ta loomingus muutusi, uuenemist, samuti erinevaid, puhtmaaliliste ot-singute ja eneseväljenduse eri järke, kuid see üle mõistuse käiv loomingu hulk on nii lä-bimõeldult valitud ja distsipli-neeritult esitatud, et miski, ise-gi troopiline värvikirevus, jul-memad värvühendid ega tiig-rid ei tüki ses omaette soleeri-ma nagu mõnikord laulukooris kile või edev hää.

Me teame harva, miks meile teos ei meeldi, harvemini veel, miks meeldib, ja hoopis harve-mini teame seda, et ühelteki teoselt ei maksa nõuda teisi rõõme peale nende, mis ta pa-kub.

On juhtunud sedagi, et teos mõjub kunstniku tähtest sõltu-matuna. Minu arvates on see nii Okase maaliga «Etendus», mis ainult sümboliseerib eten-dust, sest etendust ei toimu. Lavateenist on küll juba üles tõstatatud, kohal on lillekimbud ja pjerröö, kelle kuuluvus antud seltskonda on küsitav, ka dekoratsioon vajab lõplikku paigaldamist ning ebamaiselt kahvatud näitlejad on alles oma osasse süvenemas. Igaühel on käes mask, kuid see ei ree-da rolli olemust, ka filosoofilist mõtet ei kuma kompositsioonist läbi, ometi on maal tervenisti lummas ja vaatab saalis vastu Ateenaa akropolis marmoraale-vuses.

Sel, kes maailmas palju rän-nanud, on ka, mida teistega ja-gada. Kunstnik võib tegelikku-se tõlgendamist moonutada ju-ba sellega, kui ta väljastab teise poole tões. Okaskilul maail-maülemisel on mõlemad tõe pooled. Ta ülistab Markuse ki-rikut Venesias kui loomingu järeleaimamatut ehet, samas-tades seda valguse ja vee väre-lemisega, ning näeb Rooma Co-losseumis imperiumi võimsust rõhutavat robustset suurejoo-nelust. Ta tunnetab õiste maailmalinnade sisendavat võõrandusetunnet ning jaapani rahvusliku arhitektuuri poeeti-lisust.

Oleme omaks võtnud Adam-son-Ericu, Johani, Pärsimäe ja Vardi impressionistliku Pariisi. Okaski jätab Pariisi Pariisiks, kuid tema nägemine lisab sel-lele veel midagi nauditavalt omapoolset ja koolkonnavälist, ehkki teistele uut uskumapa-nevalt teatada on küllaltki raske.

Eriti tihendatud tähendus peitub «Hispaania maastikus», kus liipakivipangal tardunud kiviküla külasil Toledo kandis loob kujutluse hispaania me-lanhooliast, karmusest ja püa-nukrusest.

Lõpetuseks veel Pamiiri ja Austria kaljumaastikust. Ka paljaid taimkatteta kaljuma-gesid võib arvata elavaks loo-duseks. Selleks eluks on õhk, ta muutlik meel, valvuse kiir-gus ja hämaruse tusk, mida kunstnik nii tajutavalt kuju-tab.

Uhed loovad kunstis jõudu, teised vaimsust, vaikust või täpseid ärakirju elust. On ta-lente, kes pääsevad maksuvalde üksnes erilistes tingimustes või konjunktuurides ja nende aeg on osutunud lühikesteks. Küllap on peale andekuse vaja ka veel tahtejõudu, et hoida end pide-valt töös ja orjates armastada seda nagu elumõtet. Need oma-dused iseloomustavadki Evald Okast.

LILLI PROMET

V EKSLIIBRISEBIENNAAL

12. detsembril avati Vilniuses Leedu NSV Raamatühingu ja Kunstnike Liidu ühiskorraldusel V eksliibriabiennaal. Meie vabariiki esindavad seekord viisteist kunstnikku. Züri tunnistas biennaali üheks laureaadiks Vello Vinna. Eriauhinna pälvis Külli Järvi Leedumaa LKNU Keskkomiteelt, Vive Tolli kirjastuselt «Vaga», Silvi Väljal tootmiskoondiselt «Dovana» ja Jüri Arrak keraamikatehaselt «Dvarčioniai». Leedu NSV Raamatühingu diplom anti Vladislav Staniševskile.

DRAAKONI GALERIIS

ARNO SAARE foto

võib külastaja vaadata, valida ja osta professor Ants Viidaleppa maastikke. ENE personaalartikkel väidab: kunstnik on sündinud 1921. aastal, lõpetanud Tartu Riiklikus Kunstiinstituudis maaliõpingud 1948. aastal, õpetanud ERKI-s noori maalijaid alates 1960. aastast. A. Viidalepp on viljelnud portreed, maastikke ja raamatugraafikat, loonud romantiseerivaid külaelupilte ja paljufiguurilisi humoristlikke stseene sajandivahetuse väikelinnaelust. 1970.—1980. aastail on viimati nimetatud aine kunstniku loomingus võib-olla kõige domineerivam, niisamuti. on teda järjekindlalt köitnud maastikužanr selle puhtal ja ehedal kujul.

Neist kahest aineriingist on kunstiteadlane Rein Loodus märkinud:

«...maastikud näitavad kunstniku erksat looduse tundust, päeva eri aegade muutumist läbi väga mitmesuguste motiivide.»

«Mottepiltides on pisut groteski, huumorit, nostalgiat, hästi ilmetatud tüüpe. On huvitav märkida, et nendes maalides poseerivad paljud omaaegsed konkreetset, fotodelt tuttavd, vahel ka kunstnikule lähedased inimesed... Kõik see annab muu kõrval veel teatud kroonikalise varjundi.»

«Õhtuleht», 18. aug. 1982.

● Näitusmüügil on ainult maastikud. Miks?

Ants Viidalepp: Maastikku olen väga palju maalitud, aga vähe näitustel esitanud. Viimane salonginäitus oli küll maastikest, aga need olid reisipildid, etüüdid süstamatkast Endla soostikku: mõni tehtud otse püstijalu süstast, vihma all pealegi, mõni poolest põlvest rabas seistes. Tööviisi tõttu on vabaõhupiltides palju ebaolulist kribu-krahu, vähe üldistavat ja maastikule olemuslikku. Aja jooksul on väljas tehtud etüüde kogunenud, nüüd võtsin

kätte ja tegin neist maalid, teises ja sobivamas formaadis, korrekse alusmaaliga, mitmekihiliselt ja detailset maalitud, kusjuures lõplahenduses püüdsin saavutada seda, mis väljaski maalides — terviklikku muljet. Tuletasin iga pildi puhul meelde: miks ma loodusest selle või teise motiivi valisin, millega see mind köitis. Maalin meeleolu ja see on mulle kõige tähtsam.

Tegin kõiki neid pilte enam-vähem korraga, ja ühel ajal said nad ka valmis. Arvan, et nüüd vahest maastikuga pikeimat aega ei tegele.

● Aga ikka: kas te oma teist ainevaldkonda, humoristlikke pilte ei pidanud müügil näitusele sobivaks?

Ants Viidalepp: Seda mitte. Olen nende hulgast müüdnud kümme, seitse-kaheksa on kodus seinal. Hea meel on, et üks neist piltidest jõudis välismüügi kaudu Ludwig muuseumi Saksamaa Liitvabariigis, üks Slovaki Rahvusemuuseumi, üks jäi näituse järele Rootsi. Seekord tahtsingi teha maastikunäituse, kuigi ainult maastikuga on raske üksluisust vältida.

● Mida arvate Draakoni galerii tegevusest, hindadest, ruumi sobivusest?

Ants Viidalepp: Draakoni galerii oli mõeldud müügikohana, kus on hea kunst ja hea hind, läbimüük ei tohigi seal kõige tähtsam olla. Publik peab harjuma, et kunstiteosel on vääriline hind. Üritan minagi oma võimete piires galerii mainet hoida, ka hinnad peaksid realsed olema, sest tean täpselt, kui palju ma iga pildi puhul aega, jõudu ja raha olen kulutanud.

Ruum on hea ja esinduslik, aga... asjad on hullud temperatuuri ja õhuniiskusega. Kraadisime ruume: radiaatori kohal näitab termomeeter 50°, saali keskel 36°C. See on lubamatu, võrdne piltide ahju pistmisega. Vestelnud MIRJAM PEIL

LEA VALTERI VAIBAD

TARBEKUNSTIMUUSEUMIS

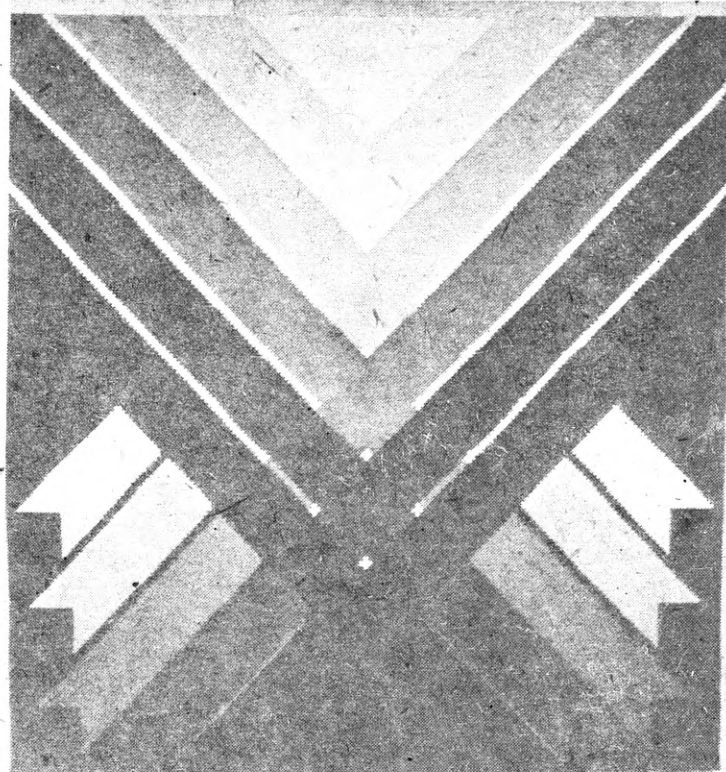
Lea Valteri vaipade näitust Tarbekunstimuuseumis võib nimetada retrospektiivseks, ehkki see ei hõlma kaugeltki kõike, mis on mahtunud kunstniku üle kolmekümne aasta kestnud loominguga. Täielikumalt on esitatud ülevaade viimase viie aasta tööst ning lisaks sellele valik 1960.—1970. aastatel valminud vaipadest.

Lea Valteri looming on meie tekstiilikunstis leidnud kindla määratluse rahvuslik-etnograafilise suuna ühe osa ja ühe võimalusena. Ta alustas 1950. aastatel nagu paljud sel ajal rahvuslikes mustrites peenekirjaliste linikute ja kattevaipadega. Rahvakunsti geomeetriline ornament, millest L. Valter algusest peale lähtunud, on tema käsitluses läbi teinud vägagi järjepideva arengu.

Eesti vaibakunstis on rahvuslik suund eksisteerinud püsivalt, väiksemate tõusude-moonadega. Tundub, et 1970. aastate lõpp, 1980. aastad on tolle suuna järjekordne uuendamise ja tõusu periood. Lea Valter jääb üldpildis veidi erandlikuks ja iseseisvaks, liikudes oma kindlat rada. 1970. aastate algupoolel võis näha mõningaid paralleele L. Valteri geomeetrilise ornamentide ja N. Liivaku liilkirja käsitluses, aga seegi võrdlus kehtib vaid lühikeses ajavahemikus ning üksikute teoste suhtes. Ja kui praegu nooremate põlvkondade rahvusliku suuna kunstnikud koovad oma vaipadesse fragmentidena vöö- ja kindakirju või etnograafilisi esemeid jutustavas, illustratiivses laadis, millest kohati ohkub igatsevat kurbust, siis Lea Valteri suhe rahvakunstiga on vaba igasugusest nostalgias. Oigemini ei saagi praegu Lea Valteri puhul enam rääkida mingist rahvakunsti tõlgitsemisest või sellele lähene-misteedest, vaid temale ainuomasest kujundilikest mõtte- ja väljendusviisist, mis on kasvanud meie rahvusliku ornamentide seaduspärasuse ja loogika mõistmisest ning nende reeglite omaksvõtmisest. See on andnud kunstnikule täieliku vabaduse rahvakunstimotiivide edasiarenduseks ja üldistuseks.

Varasem näitusetöö, kattevaip «Rahvuslik» 1966. aastast, tundub omamoodi teetähisena. Rahvakunstist pärineva leegikirja motiividel loodud, traditsioonilise põiktriibulise pinnalahendusega kattevaibas avaldub juba üsna selgelt kunstniku edasisele loomingule nii iseloomulik, jõuliselt dekoratiivse stiilisatsiooni taotlus ning kontrastne värvivalik. Leegikirja on olnud L. Valteri üks lemmikmotiivi läbi aastate, see on tema vaipades teema variatsioonidega (A. Raua sõnu kasutades). Selle teema loogiliseks edasiarenduseks on vaip «Valge pool» 1973. aastast. Leegikirja dünaamiline kujund on omandanud L. Valteri 1970. aastate vaipades uude kompositsiooniskemi ja intensiivse sinise-roosa-valge värvilahenduse. Samal ajal on L. Valteri vaipades sagedased ka põimikumotiiv ja romb puhtgeomeetriliste kujunditena. Mitme nii 1970. kui ka 1980. aastate vaiba («Suvi» 1977, «Telg» ja «Vari» 1981) kujundite konstruktiivses selguses võib leida märgatavaid kokkupuutemomente geomeetrilise suunaga meie kujutavas kunstis.

Enamik 1970. aastatel valminud vaipu on teostatud pindpõimes, mille sile kude töö eriti selgelt esile L. Valteri kompositsioonidele omaseid puhtaid värvipindu, sirgeid jooni ja teravaid nurki. Pärast mitmeid teostuslike väljendusvahendite otsinguid 1960. aastatel jäi L. Valter pikemaks ajaks peatuma sellele tehnikale. 1980. aastail on pindpõimele lisandunud naastpõimest reljeefne faktuur, mida kunstnik kasutab

Lea Valter «Muljed» I (põime, 1982)

ühtlaste, heledate vaibapindade elustamiseks.

Viimase viie aasta jooksul on avardunud ka tema vaipade värviskaala. Seni valitsenud särava koloriidi kõrval on ilmunud peaaegu must-valged kontrastid ja mahedad värvikooskõlad.

Näituse kujunduses on kesksel kohal vaip «Muljed» I 1982. aastast. Pean seda Lea Valteri üheks kauneimaks ja täiuslikumaks vaibaks. Väga väheste ja väga lähimõeldud detailidega, harmoonilise joone- ja värvikompositsiooniga mõjub see omamoodi rahu ja tasakaalukust sisendava maagilise märgina. Lihtsamalt öeldes: sellise vaibaga on hea ühes ruumis olla, mis vaiba ruumikujunduslikku funktsiooni arvestades ei olegi ehk kõige ebaolulisem hindamiskriteerium.

1980. aastatel valminud valgete vaipade (kui neid tinglikult niiviisi võib nimetada), «Igioma» ja «Matkamälestuste» kõrval on pilkupüüdvateks L. Valterile nii omastes valges, säravroosades, -punastes ja sinistes toonides «Retro» (1984) ja «Kaja» (1985). Leegikirja variatsioonid vaibal

«Retro» on arenenud, võrreldes eelmise kümnendiga, jõulise võimendusega rangeteks geomeetrilisteks kujunditeks. Eksimatu värvitajuga on L. Valter siin oma kindlapiirilises tonaalsuses loonud tundlikke nüansse ja lummaid illusioone helendavatest läbikumavatest värvipindadest. Oskus jääda selliste hõguvate värvidega vaiba, näiteks «Kaja», pinnalahenduses ja üldmuljes nii rangeks ja lakooniliseks, ongi vahest osake sellest, mida nimetame põhjamaiseks temperamendiks.

Enamikus L. Valteri uuemates vaipades ei ole enam otsest pöördumist rahvakunsti poole, vaid üksnes vihjed ja sümbolid, mis meile, kui tunneme oma rahvakunsti ja L. Valteri loomingut, on arusaadavad. Võõrale silmale vaevalt seostub nende vaipade elegantsus etnograafiaga, kuid Lea Valteri suurepärase rütmilise, ülimalt selge ja loogilise ülesehitusega, eelkõige dekoratiivselt mõjuvaid vaipad on ilma tagamata teadmata, vastuvõetavad ja nauditavad.

LEA PRUULI

KUNSTNIKE LIIDUS

* Seoses akadeemik prof. Evald Okase 70. a. juubeli tähistamisega viibisid Tallinnas NSVL Kunstide Akadeemia akadeemik Boriss Jefimov ja teadussekretär Tatjana Kurotskina ning NSVL Kunstnike Liidu juhatuse sekretär Boriss Nemenski ja Balti vabariikide loomingulise sektiooni esimees Anna Zuikova.

* Süüriast olid Tallinnas graafik Sabbah Bassam ja kunstiteadlane Safia Halil. Küllalised tutvusid meie kunsti ja kunstnike ning Tallinna vaatamisväärsustega.

* NSVL Kunstnike Liidu esteetilise kasvatusõõ vabariiklike komisjonide esimeeste seminar korraldati Ashabadis. Meilt võttis sellest osa Toomas Lepiksaar.

* Oleliidulise Kunstnike Liidu spetsialiseeritud turismigrupi koosseisus käisid Prantsusmaal klaasikunstnik Silvia Raudvee ja graafik Urmas Ploomipuu.

* Läti NSV Dzintari loomingumaja piisiplastika loomegrupi tööst võtab osa skulptor Külli Tammik.

ARHITEKTUURIKONKURSS

17. detsembril kell 17 avaldatakse Eesti NSV Ehituskomitee saalis (Tallinn; Müürivahe 3) vabariikliku aiamajade projektide lahtise konkursi tulemused.

Eesti NSV rahvakunstnik Olev Oja on RAM-i pikas dirigentide reas (J. Variste, A. Vahter, U. Järvela, H. Uibo, K. Areng) see kõige viimane pesamuna, temagi aastaringid on ulatumas poolesaja piirini. 50 pole ju teab kui kohutav arv, pärast tuleb hullemaid, ent 50 on siiski see hetk inimese elus, mil tuntuks end viimast korda vanana. Hiljem harjutakse olukorraga... Kui mitte varem, siis sellel päeval antakse enesele tõsiselt aru tehtud ja tegemata töödest, sest eks ole ju analüüsimisrõhk süvenenud ja otsustamiskindlus kasvanud.

Olev on täielikult RAM-i kasvandik. Laululaeva noorest tekipoisist sai I järgu kapten, kelle käe ja käsu allatases on kõik koori tegevuse arendamise hoovad, kursipidamine, lasti muretsimine ja selle kohaletoimetamine parimas kvaliteedis. Ta peab kasutama võimast pikksilma nii selja taha kui ettepoole vaatamiseks.

Nagu teisedki RAM-i tulevased koorijuhid, laulis Olev konservatooriumiõpingute ajal kooris.

Konservatooriumis koguti dirigenditarkusi 2 tundi nädalas, lauljana oli aga võimalus kooriluga tutvuda 3 tundi päevas. See tähendas ju 18 kasuliku lisatundi nädalas ja kogemusi ulatuslikust kontserditegevusest. Nii oli tulevastel koorijuhitidel soodne võimalus koguda praktiliselt tähelepäenud dirigeerimisalast tööst. Samuti avanes neil juba õppeajal võimalus koorile laule õpetada ja hiljem neid ka ise juhatada. Tavaliselt pole lauljad väga vaimustatud, kui üks nende hulgast tõuseb käsuandjaks. Võõras juht on algses kooris isegi huvitavam. Oleviga laabus kõik algusest peale normaalselt. Head töötulemused lisasid tunnustust ja tugevdasid peremehtunnet.

Olevi õpingud Konservatooriumis olid edukad. Neid ilmestas põhjalikkus. Õpilane hakkas peatselt kohustuslike ülesannete kõrvalt tunde tooma üha keerukamaid ja ulatuslikumaid teoseid. Polnud mingi ime, et ta lõi puldis lahti mõne vähetuntud ooperi, mida samas ka tervikuna dirigeeris. Küllap siit tugevnes usk, et tulevikus võiks jõuda ka sümfoniaorkestri juhikult. Jõudiski. Ja edukalt. Saadud praktiline lehestik kogemus avaras repertuaaritudmiste, laiendas üldist silmaringi, aitas arendada iseäranis töö oskust, kiirendades ühtlasi töö jõudlikkust. Tugevnes dirigendihäär, veenvus. Päevakorrale tõusid sügavamad sisulised plaanid.

Hiljem töö kooriga oligi ettearvatult edukas. Ei mingit plaanitust ega nõutust. Kooriharjutused olid põhjalikult ette valmistatud. Töö laabus nõudlikult, kiirelt ja hoogsalt. Ei kulutatud liigseid sõnu ega ilmnenuid tüdimusnähte. Kodus oldi igasuguses repertuaaris. Lahenduse leidsid nii lüürilisi-intiimsed teosed kui ka Tormise monumentaalsed helipannod. Dünaamilised varud olid küllaldased.

Hindan kõrgelt Olev Oja oskust kavu koostada. Need valmivad varakult, on stiilsed ja üksteisest erinevad. Laulude sobiv järjestus kannabki kuulajat kontserdi algusest kuni viimase lisapalani. Kuigi iga kontserdikülalaste pole kava teadlik hindaja, ometi ollakse

Moskva muusikud Tatjana Grindenko ja Aleksei Ljubimov on Tallinna muusikasõpradele ikka oodatud külalised olnud. Aastate jooksul on nad siin mänginud mitmesugust muusikat, viimasel ajal enamasti vanemat. Kogu muusikamaailmas maad võtnud mõõduvõrd aegade helitööde originaalilähedane, ajastutruu interpreteerimislaad on omane ka neile väga kõrget klassi kunstnikele, meenutagem näiteks nende mulluse Tallinna kontserdi stiilset kava Mozarti noorpõlveteostest. 29. novembril mängisid Tatjana Grindenko ja Aleksei Ljubimov Raekoja saalis Johann Sebastiani Bach'i muusikat.

Oli igati tore kontsert, eriti kui mõelda sellele, kui haruldane on niisugune interpreteerimislaad veel meie kontserdisaalis. Kui Bach (ja Händelt, Vivaldi, Corelli jne.) ju mängitakse. Grindenko-Ljubimovi esituses jõudis Bach'i muusika kuulajani kuidagi

OLEV OJA OLEVAT 50!

veel koduteelgi õnnestunud kontserdi mõju all. Tunnustust väärivad Olev Oja aktiivsus uue heliloomeingimise organisatsioonilise ja õhutamisel. Tihe koostöö autoritega on kandnud rohket vilja, esiettekandeni jõudnud laule on palju.

Dirigendi hool ja mure uue repertuaari pärast ulatub isegi väljapoole RAM-i tegevust. Juba mitmendat korda on meie heliloojad oma uute lauludega külastanud Eesti Koorijuhingut korraldatud kokkutulekul Vana-Vigalas. Mitmesajal koorijuhil on olnud hea võimalus tutvuda kõige uuemaga eesti kooriliteratuurist dirigentide eksperimentaalkoori vahendusel. Oja õpetas paari prooviga neile mitukümmend laulu ja kandis samas ette. Nii autorid kui ka koorijuhid on sellest olnud üldiselt huvitatud. Mis võib autoreid veel rohkem tiivistada, õhutada kui oma teoste elavas ettekandes kuulamine!

Tulemuslikud on olnud ka RAM-i enda iga viie aasta järel korraldatud uute laulude loomise võistlused. Suurem osa neist on jõudnud esiettekandele just Olevi juhatusel. Pean

silmas eriti tema koostööd Tormisega. Oja hea omadus on oskus kuulata ja arvestada autorite arvamusi. Viimane suurem ülesanne nii dirigendile kui ka koorile oli Tormise «Kalevala»-ainelise suurvormi esitamine Tallinnas ja Soomes. Suured ülesanded on omakorda mehistanud RAM-i. Pole sugugi kerge esitada pikemaid teoseid a cappella. Peab jätkuma vastupidavust ja hoolt tonaalsuses püsida. Vahel on pikemate ja jõurikaste teoste sagedase esitamise järel märgata isegi koori vokaaltaseme ajutisi tagasilangusi. Alaline hääleseade aitab peatselt head koorikõla taastada, sest kuulaja ootab nii suuremate teoste kui ka lühemate laulude laitmatut, põhjalikult viimistletud esitust. Olev Oja on kõikidest nendest raskustest üle saanud. Hea, et jätkub energiat uue otsingul. Hea, et jätkub väsimatut töötahet. Õnneks on koori laeni veel kasvuruumi.

Minu arvates võiks RAM-il alata nüüd täiesti uus ajajärk — RAM peab vaid vastse maja maksimaalselt kihama ja kõlama panema. On ju loodud tingimused vokaalse külje arendamiseks, noodilugemisoskuse tõstmiseks, rääkimata rühmade üheaegselt tööst neljas harjutusruumis korraga. RAM ei või loobuda ka noorte koorijuhitide teeleaamisest, uute solistide ja ansambli kasvatamisest ning arendamisest. Arvan, et pärast uude majja asumist rakendavad Olev Oja ja Kuno Areng oma organisatorivõimeid viimseini, lülituvad tööle rohked loomingulised tootmisliinid. Ülesandeid jätkub.

Täna sel tähtpäeval märgisin meeleldi, et Olev Oja käed on ulatunud üldlaulupidudel üle kümnete tuhandete lauljate. Üldjuhi puldi ümber koguneb järjest uusi, nooremaid tõrvikukandjaid. Tugevnegu side Eesti Koorijuhinguga koorisektsioonide nõukoguga! Ikka tuleb hoolitseda, et meistrite kõrvale võrsuks uusi tulevikumehi.

Oja pedagoogitöö Konservatooriumis on kasvatanud lisaks paljudele teistele väarikas Arvo Volmeri, kes teatavasti saavutas noorte koorijuhitide konkursil kõrge tunnustuse. Isiklikult aian selles noores andes lubavaid eeldusi meie toredate Tõnude ja Kallede rivvi astumiseks.

Niisiis, viiekümne Olev: tehtud on tõepoolest palju, kaugele jõutud. Ulatusu Su pilk kaugele seljatab, sügavale olevikku ja tänases tegevuses helkigu homsed unistused! Oledakse: kes minevikku ei mäleta, elab tulevikuta. Lisame sellele: kes olevikku ei tunne, elab tulevikuta. Olgu siis meil kõigil tulevikus tore olevikku mäletada.

Ärgu olgu ial lõppu
...ilus laulu tulisel Ojal.

GUSTAV ERNESAKS

KONTSERDISAALIS

väga elusana, loomulikuna, lakka-matult ja vabalt voolavana. Sonaatides nr. 5 f-moll ja nr. 6 G-duur viiulile ja klavessinile kõitsid kahe pilli ühtne hingamine, paindlik fraseerimine, mis on Bach'i puhul tohutult tähtis, tähtsam kui näiteks dünaamilised kontrastid, mis on paljude teiste barokkeliloojate meelilõve. Klavessinist Aleksei Ljubimovi mängus on tuld ja energiat, kiired virtuooslikud osad tunduvad talle veidi paremini sobivat kui aeglased. Partita nr. 2 c-moll võlus tema siiras muusitseerimise. Kuulajal on imetore tunnetada, kuidas mängija ise muusikat nautib. Kui aeglases osades oligi veidi kannatamatust, siis kiirete osade kõikehaarav liikumine kis-kus kaasa, väledad kuueist-kümnendikud, pausid õhku otseki tulised sädemed. Bach'i punkteeritud rütmid, mis annavad muusikale elustava hoo, seda otsekui käima lükates, kõlasid

erksalt, haarava sisemise laengu-ga. Selgelt ja ilmekalt tuli Ljubimovi mängus esile Bach'i varjun-dikulane polüfooniline hääle-mäng.

Kui sonaatides kõitis veidi enam tähelepanu klavessin, siis Partita nr. 2 d-moll sooloviilile tegi Tatjana Grindenko selle mitmekordselt tasa. See oli kindlasti kontserdi suurim üllatuselamus. Grindenko leeb mängulaad oli tõesti mõjus: kui sageli kuuleb Bach'i sooloviililiste esituses varjatud või ka avali agressiivsust. Grindenko mängus valitses õilis rahu, milles muusika ometi paigal ei seisnud, vaid elusana voolas. Tehniliselt raskeimadki kohad kõlasid pehmelt, sooja hingestusega, eriliselt teeb tooniga. Ka kiired löid ei tundunud liigse kihutamisena, tempole vaatamata oli iga noodil oma väärtus, oma aeg. Paljumängitud Chaconne'i uskumatu mõtetekontsentratsioon, mingi erilise valgustatuse säre selles andis ettekanale lummava võlu. Võib arvata, et Grindenko mängitud Partita oli üks õnnestumaid Bach'i tõlgendusi, mis viiuldajalt meie kontserdisaalis kõlanud.

ANNELI UNT

PMML PILDIKOGUST

Too kena sirge Dominant kesk poistekuhja on siin alles pisut pealt 22,5 aastat vana, 1931. aasta suvel Kaareperes raudteelaste laste suvelaagris, ega unista veel suuremast kui heast koolimeistrikohast ja vähekesest koorijuhtimisest. Tema elu kujunes aga neist marakrattidest õnnelikumaks vist mitte ainult selle poolest, et temast üksi sai Gustav Ernesaks, vaid iseäranis selle poolest, et kümne aasta pärast läksid need noored inimesed julma sõtta ning me ei tea, kes kuidas ja kus suri või elama jäi. Ja kas viimaste järglastest saanukski samasuurusest kuhja? Ent küllap leidub veel mitmes-mitmes peres seesama pilt, või kui ei, vaadaku need järelejäädud ning üldse mitte väga vanad mehed siinset ja tundku end ära. Sest mis oleks antud mälestusjäljest aastavahetusel kaunis, kui anda endast märku postkaardiga Kadrioru, Oru tn. 10 või Tõnis-

mägi 10, kus RAM endale kodu ehitab, — Vanal on siis südamas soe.

IVALO RANDALU

ILUS LAUPÄEV

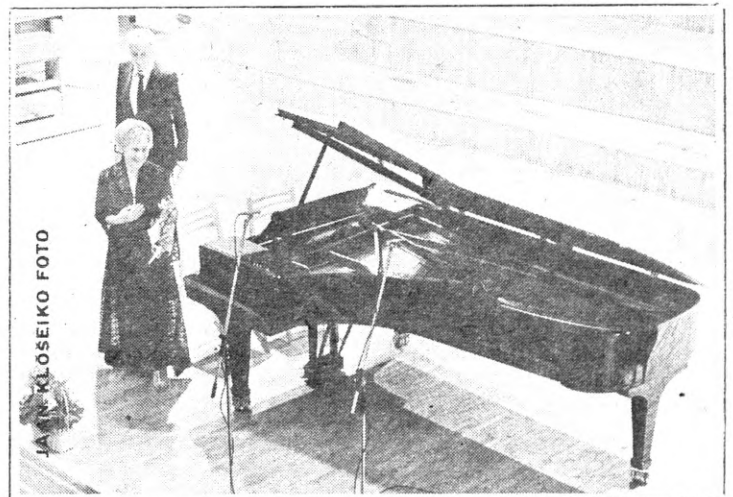
lõpetas novembrikuu, pakkudes ka Tallinna muusikahuvilisele meelepäraselt mitmel ajal ja mitmel pool. Teadagi vedas neil, kes ennelõunal Niguliste-päikesed, et kuulata T. Kaljuste köitva kammerkoori muusikatundi. Kahetsema ei pidanud needki, kelle tee viis pärastlõunal läbi lümevärse Kadrioru kammerkondadele. Ei ka need, kes veetsid õhtutunnid «Estonia» kontserdisaalis. Elamuseta ei jäänud keegi. Omamoodi põnev see paljusust: kui erinevaid, seejuures ühtviisi liigutavaid, mõttes edasikajavaid kontserte meil kuuleb. Hommikul lased end võluda noorel tõsisuuvival kooril, parimal, keda meie laulurahval praegu pakkuda. Kuulad uskumata noorte, 22–23-aastaste heliloojate töid — E. Tubina ja E. Oja õpilaste teoseid — väga lugupidavas, peaaegu hardas esituses. Ja lõpuks, kohtumine läbi aja: mängivad

tett, E. Oja Variatsioonid, Kvartett, Kvintett) on traditsioonilised õpilaste ülesanded. Ometi pani mõlema eneseväljendamise, loomise leegitsev jõud seda unustama.

Pakutud kava kordas suuresti H. Elleri kompositsiooniklassi õpilaste helitööde kontserti 1930. a. maikuus Tartus, esmakordset omasugust Eestis. See-kordset meenutusest sai tänu-likule kuulajale avastus.

Tõeliselt mälestusi äratavaks kujunes klaveriõhtu. Duo on meie autoriteetsemad pianistepedagooge A. Klasi ja B. Lukki sidunud üle nelja aastakümne, viimati olid nad koos laval ligi kümne aasta eest. Seepärast oli legendaarne duo kontserdile ruttajate seas nii interpreetide kui ka duo eakaaslaste, kolleegide, õpilaste, õpilaste õpilaste... neidki, kel ees esmakohutamine. Soojus laval ja saalis.

Schuberti-kava, mis mängitud niisuguse pingel, emotsio-

Anna Klas ja Bruno Lukk! Seal avastus-, siin kohtumiseõõm. Hetked, mis jäävad.

Eesti muusika kõlas Kadrioru juba teist laupäeva järjest. Eelmisel pakkusid Tiit ja Toivo Pääske meie uumat, kuid kontserdipraktikas end juba õigustanud viiulimuusikat. Nüüd saime tänu V. ja M. Rummenile ja U. Vulbi keelpillikvartile osa hoopis teistsugusest eesti muusikast — ammu-sest, omamoodi värskest, suurejoonelisemast ja -mahulisemast, ehmatavalt emotsionaalsest. Rabav, kui ebaõpilaskult kõlab see vaid mõni aasta muusikat õppinud andekate noormeeste loodu! Muidugi, pakutud tsükliid (E. Tubina Klaverisonaat ja Klaverikvar-

naalsuse, elutarkuse ja muusikakogemusega, kuuleb haruharva. Ühel meelel tõsteti kõlanust esile Fantaasiat op. 103 — võrratu teos võrdväärse esituses. See oli tipp, mille kõrvale raske midagi leida.

Duo kümned, sajadki kontserdid ei ole ununenud, elamus ei kao. Tagasivaatav Schuberti-kava värskendas meie mälu; meenutas, mis olnud, on ja mida veel kuulda loodame. Seda, et ootasime ja loodame, kinnitasid tohutud lillesülemid, mille sarnased ehk suviste juubilaridele osaks saanud, mida reaktioneerid ei näe. Ja reaktiivset see polnudki.

Muljekilde kogus
TIINA MATTISEN

Mees, kellest juttu tuleb, saanuks täna 100-aastaseks. Siit ilmast lahkunud tävatselt meenutada ikka ümarmarguste tähtpäevade puhul. Tõsi, kunsti ja muusika loojad tulevad end oma «toodanguga» ise meelde, kuigi kurtmisi «ei hinnata väärikult» võib nendegi puhul kuulda. Kurvem on interpreetide, nii ka tänase juubilaria saatuse, kellest me palju ei tea. Aga vähe on meil olnud muusikute hulgas nii mitmekülgset haritud ja mitmel alal tegutsenud. Kui Sergei Rahmaninovi kohta öeldi: «põletab end kolmest otsast korraga», siis **Leenart** (õieti Leonhard Wilhelm Johann) **Neuman**, pseudonüümiga Helisalu, tegi sedasama vist küll kuuest otsast: ta oli jurist, kammerlaulja (bass-bariton), pedagoog, dirigent, publitsist ja pisut heliloojagi.

Omandanud kõrghariduse Tartu Ülikoolis juristina (1912), pühendus ta siiski rohkem muusikale.

1908. a. alustas soololaulu õpinguid, jätkas neid Milanos (1912–1914), Berliinis (kus ta R. Tobiasse juures ka muusikateooriat õppis) ja Moskva Konservatooriumis (1915–1916). Hiljem täiendas end Roomas, Leipzgis, Viinis ja korduvalt Berliinis.

1917. aastast oli Neuman Tartusse evakueeritud Riia Muusikakooli lauluklassi õppejõud. 1919–1920 Tallinna Kõrgema Muusikakooli laulu- ja solfedžiklassi vanemõppejõud; aastatel 1920–1921 ja 1927–1933 töötas Tartu Kõrgemas Muusikakoolis. 1924. aastal alustas lauluõpetaja erapraksist, 1930 võttis osa rahvusvahelisest häälekultuuri kongressist Berliinis.

Ülatuslik oli Leenart Neumani dirigenditegevus: 1905–1907 Eesti Noorsoo Segakoor (Tartus); 1916–1918 Tartu Eesti Haritlaste Segakoor; 1920–1921 Tartu Üliõpilaskonna Muusikasektsiooni Segakoor; 1924–1933 Tartu Akadeemiline Meeskoor; 1911 Võru- ja Viljandimaa laulupeo üldjuht; 1928 IX üldlaulupeo üldjuht (võttis osa ka X üldlaulupeo ettevalmistamisest).

Publitsistina avaldas ta kirjuti eesti ja välismaa ajakirjanduses («Suomen Sävel» ja «L'Europe Orientale» jt.). Oli 1914 «Pärnu Postimehe» toimetaja, 1927–1932 «Muusikalehe» toimetuse kolleegiumi liige.

Nii oli L. Neuman üks toekamaid «Tartu võimsas rühmas», kuhu kuulusid veel Mart Saar, Juhan Aavik, Aleksander Läte, Paula Brehm, Karl Eduard Sööt. Interpreedi ja publitsistina propageeris ta es-

ÜHE UNUSTATUD MEHE SÜNNIAASTAPÄEVA PUHUL

majoones eesti uumat muusikat, eriti Mart Saare soolo- ja koorilaule, olles ühtlasi tema paljude teoste esmaesitaja. Et see talle mitte loorberipärgi, vaid pigem pahandusi kaela tõi, sellest annab tunnistust vihanne poleemika «dissonantside» teemal tolaegsetes päevalehtedes.

Tema publitsistlikud oopused on sisu haardelt niisama mitmekesised kui mees ise — tõsistest-asistest teravmeelsete fõljetonideni. Sinna mahuvad pikem ülevaade «Veerud eesti muusika ajaloo» (ilmunud 1924. a. ajakirjas «Looming» läbi mitme numbri), F. Šalja-pini, M. Korjuse, C. Edelbergi jt. nimekate solistide kontsertide arvustused ning arvukad probleemartiklid. Eriti ladusa ja terava sulega on kirja pandud L. Neumani fõljetonilaadse lood. Ilmekas näide on järgnevi lugu «Estonia» teatri ja kontserdiu allakäigust 1924. aastal:

Meie muusikalisest kriisist L. Neuman

Noh, kes sellest kriisist palju hoolib! Või temast saab sooja ehk külma meie margale? Haridusminister, järjekindel, nagu pea kõik eelmised haridusministrid, juttu ajades ajakirjanikkudega, ei võtnud suhugi sõna kunsti, kus võis tema siis veel muusikast rääkida! Kuid kui arvatakse, et siin sellepärast jälle valitsust söimama hakkas, siis eksitakse. Las valitseb valitsus maad, nii kuidas tema heaks arvab, ega meie ta pärast lõplikult veel omad pillid kotti ei pane!

Ajuti oleme siiski juba pannud — ja selles seisnebki kriis. Hakkame peale pealinnast. «Estonia» sinfonia kontserte sel aastal

enam ei ole, sest ei olegi orkestrit. Saatsime ta meeskonna laiali, las mängib kõrtsides, las võtab trummide ja fanfaaridega vastu meie võidu- ja kõmurikkaid sportlasi, kui need uue võidu või lüüasaamise järel jälle koju tagasi pööravad. Sinna on meil tänapäev rohkem muusikat tarvis kui kontserdisaali ja sellepärast pole meil ka Tallinnas ooperit tarvis, sest meile jätkub operetist. Seepärast võiksime siin «koosseisude kokkutõmbamisele» asuda, võiksime Artur Kappi ametist lahti lasta ja panna proua Olak-Mikki ja Aleksander Arderi, kelle ooperi laulust meil juba küllalt sai, natuke operetti hüplema — on neile terviseks ja kaitseb rasvumise eest. Artur Kappi võiksime aga viimase «Estoniast» saadud «polutschkaga» üle piiri tagasi saata

sinna, kust ta tuli, ning talle tagant järele tõugata kõik need, «Nõidkütid» ja «Sevilja habemepäjad», keda ta meile kaela tõi.

Ja August Topmanniga on asi ka «klaar». On teine oma 17 aastat truult orjand, iseennast muusikaliseks mustatõuliseks nimetades, seda enesepilke lõbu võime ju female lubada peale selle, kui ta meile meie parema laulukoori oli kasvatanud ja meile segamata lõbu oli valmistanud oma siin mitte ülesloetava reaga klassika kui ka Eesti algupäralisist tõi. Nüüd on Topmann läinud ja tema asemele kaks uut juhatajat valitud. — — — Kas ma pean veel teile pealinnast kirjutama? Arvan, et jätkub: sinfonia kontserdid on likvideeritud, ooper paralisiseeritud ja Topmann refusheeritud. — — —

See oli kahe aasta eest, kui Münchenis Bruno Walteri nõusoleku sain meile vastuvõetavate tingimustega mõned sinfonia kontserdid juhutama tulla. Olin varem Roomas, kus Bruno Walter oli kutsutud kolme sinfonia kontserdi «Augusteose» juhutama, selle tänapäeva ühe suurema juhataja-ga tuffavaks saanud ja olin rõõmus, et pärast, aasta hiljem sain selle tutvuse ära kasutada meie heaks. Kuid mida tegime meie? Ma ei saanud Tallinnast vastust oma tähtkirja peale. Meil oli tol korral nimelt tuntud «põhimõtte-lik» seisukoht, mitte kedagi väljast sisse lasta, see olevat kahjulik oma kunsti ja kunstnikkudele. Pändi mingisugune kõrge maks väljamaa kunstnikkude kontsertide peale konservatooriumi heaks. Sain aru, et see võib olla sest tingitud oli, et tolkorral kõiksugu kahtlase võimega «kunsti» meie juures impoorteeriti. Kuid põhimõttelikult oli seisukoht vale ja kahjulik meie muusika edule, ma võtsin sule kätte ja kirjutasin pika

epistli, kuid sellest polnud tolkorral veel aeg täis, ta läks ajalehe toimetuse paberikorvi teed ja täna: rahu oma tuhale. Kuid üht mõtet, mis temas tolkorral avaldas, tohin täna vist küll juba korjata, et meie väljamaalaste kontsertidele maksu peale pannes mitmekordselt oma muusikakultuuri heaks kaotame, mida pealt näha aineliselt võidame, määrates osa maksu konservatooriumi heaks.

Mitte fakistama, vaid edendama peavad meie muusikaasutused heade väljamaa kunstnikkude sissepääsu Eestisse, aru saades, et see ka meie oma muusikakultuuri ainult elustab ja edendab. Ja publikum tuleb siis aega mööda välja, eeskätt ka meie noorte hulgas. Kui kaua mõtleme meie siis toita igasuguste maanurkade ja kolkade laulupidude ärkamis-aja nõuetele vastava soojendatud supiga. Elav kaubavahetus vaimlise kultuuri, seekord muusikaturul, viib ka meid edasi ja kui sarnast tarvidust tunneb vana, aastasadad kestva muusikakultuuri lüa-lia, kelle «Augusteo» sinfonia kontsertide juhatajaist suurem osa väljamaalased on, kui itaallane Rooma «Constanze» ooperisse Saksa meistrite ooperite näitejuhiks ja kapellmeistriks sakslasi kutsus, siis ei tarvitse küll ka meie mitte hõbenada otsekohe-selt tunnistama: ilma elava kontakti väljamaaga ei vii meie ka oma vaimukultuuri jõudsasti edasi. Või arvatakse alandlikkuses, et jätkub meie jaoks, kui väljamaaga kartulit, piiritust ja tikukarpe vahetame.

Tartus, mihklikuul 1924
«Postimees» 1924, nr. 304

* * *

Praeguseks on meie teatri- ja orkestri koosseisud mitmekordistunud, alaline sümfooniaorkester ERSO valmistub 60. a. juubelit tähistama, kontserdi- ja teatrimaja puupüsti täis. Ja uue ning uhkema teatrimaja projekteerimine täies hoos. Ometi leiad end mõttelt: kas mõni meie kaasaegseist jõuaks nii palju kui tpo mees, kelle surmast täitub 20. detsembril juba 52 aastat?

TIINA LÖHMUSTE

BORISS TOLSTOBOKOV

Novembrikuu kümne päeva sees toimusid džässifestivalid Leningradis ja Tallinnas — «Sügisrütmiid '85» seal ja «Tudengijazz '85» meil. Nende võrdlemine toob esile ehk rohkem kui nende vaatlemine eraldi.

Leningradi kava oli teada kaheksa kuud, Tallinna oma selgus alles kaheksa päeva enne festivali. Leningradis leidis üksikuid standardseid, pillimeeste häguste piitidega afiše. Tallinna kuulustetulepudel olid kõikjal üleväl värvitruukis festivalipakadid. Tõsi küll, varataolises hämaruses ei torqanud nad suuremat silma. Leningradis võis osta traditsiooniliselt saanud embleemiga festivalimärki, meil oli huvitavamad atribuutikat suuremas valikus ja rohkem. Leningradis töötas rikkalikult valikuiga puhvet, Tallinnas oli pillimeesteil ajanappuses raskusi suutäie leidmisega, publikust rääkimata. Ei Leningradis ega Tallinnas ole võimenduse tegijad veel aru saanud, et džässmuusika nõuab teistsugust tämbri- ja kõlavahetust kui estraad. Leningradis salvestas kõik kontserdid firma «Melodija» ja hiljemalt aasta jooksul tuleb kaks heliplaati festivalimuusikaga. Tallinnas salvestas kõik kontserdid Eesti Raadio ja festivalisündmustest käimas kolm saadet stereo-programmis. Leningradis oli fua-jees üleväl Aleksandr Smirnovi

DŽÄSSISÜGIS '85

ilmekate džässifotode näitus, Tallinnas näitas oma mõningaid töid Arno Saar. Leningradis toimus seitse, meil viis kontserti. Seal oli 1450-kohaline saal kõigiks kontsertideks ette välja müüdnud, meil oli keskmine külastajate hulk paarisaja ringis. Noored domineerisid nii siin kui ka seal, Leningradis torqasid veel silma akadeemilise välimusega solistid, meil olid publiku asjatundlik, kui otsustada selle järgi, millele ja kui kõvasti plaksutati. Leningradis oma käitus ainult talitsetumalt.

Leningradi kutsuti Nõukogude džässi esindusmeeskonnad ansambel «Allegro» (mitmete alakooseisudega) ja Vladimir Tšekassin (esines koos pianistide Oleg Molokojedovi ja Juri Kuznetsoviga). Küllaliste valikul oli ilmselt eelistatud muusikuid, kes viljelevad Leningradis seni olematu või nõrgalt arenenud suundi. Nii mängis viiulidžässi Otar Magradze ansambel Tbilisist, 1920. aastate muusikat ansambel «Retro» Riist, tugevate rahvuslike joontega džässi Artases Kartaljani trio Jerevanist ja Petras Vyšniauskas — Gediminas Laurinavičius Vilniusest. Väga tugev bigbänd Kim Nazaretovi juhatusel esindas Doni-äärset Rostovit (selle koosseisus töötas veel Mihhail Levini kvintett). Meelelisi džässilaule esitas Elvina Makarjan Jerevanist. Krivoi Rogist sõitis kohale laste džässorkester Aleksandr Gebeli juhatusel. Eestlasi ei kutsutud Neevalinna juba teist aastat järjest. Meie džäss ei suuda nähtavasti ületada uudiskünnist — vajaka jääb omapärast.

Tallinna kutsuti õppurmuusikuid Moskva, Lvovist, Tbi-

lisist ja Kaasanist. Meie jaoks uut töid ansambel «Retro» Riist, avangardimuusikud Vjatšeslav Gaivoronski, Vladimir Volkov Leningradist ning Nõukogude Liidu ainulaadset dodekafoonilist, seeriamuusika printsiipidel rajanevat džässi viljelev Boriss Tolstobokovi kvartett Krasnojarskist.

Küllaliste muusika oli mõlemal pool enamasti huvitav ja hea tasemega. Leningradlased ise tegid kodufestivalil tugevat ja mitmekesist džässi. Esindus oli kõikekattav — alates üksiksolistidest kuni oktetini mängiti mõnusat salongidžässi, stiilset bebop'i, mitmekesist mainstream'i, haaravat avangardi.

Tallinnlaste pakutu masendas. Mängiti suuremalt jaolt pigem džässikõrvast muusikat, mis rohkem sobiks varieteesse kui kontserdilavale. Ettevalmistuse juhuslikkuse ja lünklikkuse tõttu kannatas tugevasti esitus- kvaliteet. Mitmed võtsid ette ka ilmselt liiga rasked ülesanded. Sobiva kava heal tasemel tegid vaid Silvi Vrait Arvo Pilliroo seksteti, Reet Kromel Mart Ratasessa ja Paul Kikerpuu ning Kare Kauks Villu Veski ansambli saatel. Festival tõi aga džässi juurde lootustandva noore muusiku — Toomas Rulli. Festivali lõpu tegid magusaks Tatevik Hovanessjan, Tiit Paulus, Arvo Pilliroog ja Taavo Rimmel.

Leningradi kontserdikorraldus oli standardne ja range: esinevale ühikule 40 minutit ja mitte rohkem. Kontserdid olid kahe vaheajaga ning muusika

valiti selliselt, et vastavalt oma maitsele võis kuulaja ühe kolmandiku rahumeeli puhvetis veeta. Festivalilava peremees oli entsüklopeediliste teadmistega šarmantne konferansjee Vladimir Feiertag.

Tallinnas pidanuks esinejate järjestuse paremini läbi mõtlema. Tarbetult tehti lühivahe- aegu. Teadustus oli nõrk.

Esmakordselt «Sügisrütmiide» ajaloo korraldajate viimase kontserdipäeva hommikul jam-session. Kiirustamise läbi ei jõudnud mängida kaugeltki kõik, kes tahtsid. «Tudengijazzil '85» oli kolm hästi korraldatud jam-session'i.

Leningradi sõitis kokku hulgaliselt džässikriitikuid ja -organisaatoreid, meile tulid vaid üksikud.

Tegelikult on selline kõrvutamine ebaõiglane. Leningradi «Sügisrütme» korraldab juba kaheksa aastat kutseline organisatsioon «Lenkontsert». Tänavu said nad esmakordselt õiguse kasutada tiitlit «festival». See tähendas rinnastamist teiste suurte ülelinnaliste kultuuripidustustega nagu näiteks «Valged ööd». Kõrge prestiiži-ga festivali mehhanism on välja kujunenud ja sisse töötatud, otsused paika pandud kõrgel tasemel.

Tallinna «Tudengijazze» korraldab entusiastide grupp Konservatooriumi üliõpilase Mart Krelli eestvedamisel alles neljandat aastat. On lausa ime, et eeltoodud võrdlustes võib koguni hulga plusspunkte meie poolele kanda. Tiitelt «festival» tähendab meie puhul lihtsalt

KARE KAUKS

džässmuusikute pidu, midagi enam kui kontserdiplokki. Tööloigud jaotati asjatundlikult, puudused tulid kogene-matusest. Abi saadi Tallinna Lenini rajooni komsomolikomiteelt, Konservatooriumi komsomolikomiteelt ja rektoraadilt. Tuleval aastal pidavat tulema ka meil filharmoonilised džässmuusika päevad. Nende korraldajatel saab tädengite ületrum-pamisega küll tükk tegemist olema. Muuseas, just sealt, taidluse ja õppurmuusikute komsomolifestivalide kaudu võiks filharmoonia džäss ehk uueneda, leida värskeid mõt-teid, noori organisatoreid.

Leningradi džässielu on ter-viklik ja mitmekesine. Neile järele jõudmiseks tuleb siin-mail palju ära teha. Meie džässitegevuse korraldajad on oma entusiasmi ja suutlikkust näidanud — muusikutele oleks aeg neist eeskuju võtta ja loo-dud võimalused paremini ära kasutada!

MATI BRAUER

Kui seda metsa ees ei oleks, kuuleks Peipsi järve kohinat. Mitte ainult Juhan Liivi noorusmälestustes pole Peipsi järvel eriline koht olnud, vaid sama võib tänasegi päeva kohta öelda, kusjuures ainet ihaluseks ei paku enam mitte niivõrd poeedisidames avaruste igatsust äratanud Peipsi järve kohin, kui just mure järvevee, sellesama kohina tekitaja pärast. Oht ei ähvarda otsesõnu muidugi mitte vett ennast, ehkki veel tänaagi kuulduv hääli, et nüüd joovad Tallinn ja põhjaranniku linnad Peipsi järve kui mitjust tühjaks, siis madalaks vähemalt. Tegelikult pole järve veekogustes ette näha mingeid muutusi, ei inimtekkelisi ega looduslikke. Tallinna—Peipsi veejuhe on alles tulevikukava, ja kui see ka kunagi peaks tulema, ei mõjuta ta arvestataval määral Peipsi-suguse veekogu varusid. Reaalset ohtu järve veevarudele ei paista ka kuskilt mujalt. Taevased tegurid — sademete ja aurumise, on juba aastasadu muutumatuna püsinud — ikka ja alati keskeltläbi 600 millimeetrit sademest, millest auruena läheb atmosfääri tagasi vähem kui pool. Ei ole põhjust arvata, et järgmistel aastasadadelgi siin mingi muutus peaks tulema, nii et kohin jääb Peipsit saatma veel ehk aastatuhandeteks. Ainult et kohiseb ju ühtviisi nii kristallsele allikale kui ka kraave-torusid pidi veekogudesse pürgiv saastavool. Sellest viimast mainitust aga mure Peipsi pärast algabki. Võiks arvata, et Peipsi järve on küllalt suur, et inimtegevusele vastu seista. On ju temast Euroopas pindalalt üle vaid Laadoga ja Äänisjärvega. Peipsi järve kaitset aga tema loodusvarude kasutamist arutatud õige mitmel tasandil, kui NSV Liidu Ministrite Nõukogu Presiidiumi Keskkonnakaitse ja Loodusvarude Ratsionaalse Kasutamise Komisjonini välja.

Peipsi pole enam see, mis ta oli

Püüdkem nüüd käsitleda Peipsi järve kaitse ning tema vee- ja kalavarude kasutamise- ga seotud probleeme vaadatuna tehtu ja kavandatu poole pealt. Alustame sellest, et Peipsi järve pole vee kvaliteedilt enam kaugeltki see, mis ta oli näiteks kolmkümmend aastat tagasi. Seda nii silmaga nähtavalt kui ka keemiliste analüüside põhjal öelduna. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituudi teadlased on püüdnud võrrelda näiteks mineraalainete sisalduse muutumist Peipsi järve vees 1950. aastate keskel ja nüüd. Mis selgub? Vähem kui kolmekümne aastaga on isegi Peipsi keskosas, ma ei räägigi Emajõe või Velikaja suudmest, näatriumi- ja kaaliumisoolade sisaldus kasvanud ligi kuus ja pool korda. Sulfaatioone on järve-

MURE PEIPSI PÄRAST

vees 5,3 ja kloriide ligi 3,4 korda enam kui kolmkümmend aastat tagasi. Vähem on muutunud teiste ühendite sisaldus.

Eriti järsk on olnud sulfaati- de sisalduse tõus Peipsi põhja- osas. Kust need täpselt tulevad ning milline mehhanism nende vettejõudumisel toimib, on esialgu veel vaieldav. Ühed uurijad viitavad Rannapunger- ja jõe, mida mõõda tulevad Peipsisse sulfaatiderikkad kaevandusveed. Teised pööravad pilgud taevalaotusse, kus kahe suure elektrijaama suits kandub põhjakaarte tuultega Peipsi kohale. Sest kuuluvad ju ka Eesti ja Balti soojuselektrijaam nende NSV Liidu Energeetikami- nisteeriumi ettevõtete hulka, kus NSV Liidu Ministrite Nõu- kogu esimehe asetäitja viimasel NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgul toodud andmete ko- haselt pole ehitatud ühtegi seadet korstnatest õhkupaisata- vate väävliühendite püüdmiseks. Nii et selle versiooni ko- haselt oleks Peipsi järve põhja- osa vee väävlirohkus võrreldav maailmas nii palju kõneainet pakkuvate happeliinidega. Kolmandad peavad süüdlasteks maaparandust ja üldse veere- ziimi muutumist. Põhjaveeta- seme alanemise tõttu on toi- munud muutused maapinna ülemistes kihtides, kust vara- semast kergemini väljauhuta- vad väävliühendid jõuavad põhjavete kaudu looduslikesse veekogudesse, sealhulgas ka Peipsi järve. Et kaevandus- käikudest uuristatud Kirde- Eestis on põhjaveetase hoopis madalamal kui mujal Eestis, avaldub see protsess siin ka hoopis intensiivsemalt. Igal siintoodud versioonil on oma poolt- ja vastuargumendid ja küllap lähema aja uurimused peavad andma vastuse nendele küsimustele.

Oht ei peitu vaid üksikuis ühendis

Kloriidid ja väävel pole üksi võetuna praegustes kontsent- ratsioonides Peipsi järve öko- süsteemile veel teab kui ohtli- kud. Nende kasv näitab vaid muutuste suunda, vajadust keskendada tähelepanu, et mit- te aastate pärast tõdeda oota- matuid muutusi järve vees ja elustikus. Tõsisemaks läheb olukord aga siis, kui vaadata neidsamu väävliühendeid koos- mõjus näiteks muu reostusega. Teame ju, et meie mineraal- väetistest, sünteetilisest pes- misvahenditest, suurfarmidest ja mugavustega korteritest rik- kal ajastul satub veekogudesse üha enam fosforühendeid. Mis ühes kohas on hea, näiteks põl- lul, pannes viljad võhama ja tasakaalustades ka põldudele enamasti liiaga antavaid läm- mastikukoguseid, on teisel,

TÕNIS KAASIK

näiteks veekogudes, kurjast. Nii ka Peipsi puhul: kõik need nelikümmend üks temasse voolavat jõge, oja või kraavi kannavad vähemal või suure- mal määral enesega fosfaate, lisaks veel ümbruskonna põl- dudelt-aedadest pinnavetega otse järve voolavad väetiseko- gused. Kõrvalpõikena olgu öel- dud, et ka fosfor üksi võetuna ei kujuta enesest erilist ohtu veekogule. Alles koos läm- mastikühenditega, mida aga põllu- majandusmaastiku veekogudes on alati ohtrasti, paneb ta vee- taimestiku vohama.

Viimased kolmkümmend aast- tat on tõstnud fosforisisalduse Peipsi järve vees keskeltläbi kümnekordseks. Siit need tõsi- semad hädad algavadki. Aasta- kümneid Eesti järvede uuri- misega tegelnud teadlased Zoo- loogia ja Botaanika Instituudi Võrtsjärve Limnoloogia- jaamast, arvestavad juba lähemal aastakümnetel bio- loogiliste katastroofide võima- lusega Peipsi järves. Alust sel- listeks kartusteks annavad kaks juba eespool mainitud asjaolu: sulfaati- de sisalduse kiire kasv ja eutrofeerumisega kaasnev hapnikurežiimi halve- nemine. Anaeroobsetes tingi- mustes võib järves hakata mas- siliselt tekkima väävelvesiniku- ku, see aga on juba otsene mürk vee-elustikule. Siit edasi võib protsess võtta pöörduma- tu ilme. Väävelvesiniku toimel hakkavad põhjasetteist vaba- nema üha uued fosforikogus- sed. Piltlikult öeldes hakkab järve justkui iseenest reosta- ma. See arutus polegi üksnes teoreetiline. Kuigi Peipsit sel- letaoline oht täna-homme veel ei ähvarda, on sellist protsessi juba täheldatud mitmete meie rannikujärvede puhul.

Järve seisab koos eri osadest

Raske on Peipsist rääkida kui ühest ökosüsteemist. Sel- leks on ta liialt suur ja liigen- datud, et kõigis tema osades saaksid üheaegselt olla ühesu- gused tingimused. Kui eristada järves kolme põhiosa — lõu- nasse jäävat Pihkva järve, sel- lest põhja poole jäävat nn. Suurjärve ja neid omavahel ühendavat Lämmijärve, võib öelda, et kõige tugevamini ilmneb negatiivne inimõju Pihkva järves. See on ka loo- giline, sest suubub ju te- masse enam kui 25 000 ruut- kilomeetri suuruse valgala- ga Velikaja jõgi, mis kannab eneses lisaks Pihkva linna heit- veele ka paljude teiste tööstus-

keskuste heitmeid. Siinjuures aga olgu öeldud, et 1980. aasta- te algul läksid Pihkva linnas käiku heitvee bioloogilised pu- hastusseadmed. Kuigi need ei suuda veel vastu võtta kogu oblastikeskuse heitvett, samuti mitte kõrvaldada sealt fosfori- ühendeid, on olukord Velikaja jõe suudmes viimasel ajal mõ- nevõrra paranenud ning pidur- dunud ehk ka tendents Pihkva järve üha süvenevale antro- pogeensele depressioonile.

Eutrofeerumise intensiivsuse- lt järgnevad Pihkva järvele Lämmijärve-osa ning senini kõige paremini inimõjule vastu seisnud Suurjärve. Kuid ka suhteliselt sooda üldpildi kõrval eristuvad viimases sel- gepiirilised reostuslaigud — Emajõe suudmes, järve põhja- rannikul Alajõe sissejooksu piirkonnas, Kallaste linna all. Kui veel paarikümmend aastat tagasi olid Pihkva järves ja Peipsi Suurjärve osas vee õit- semist põhjustanud taimeliigid selgesti erinevad, siis nüüd on erinevused peaaegu kadunud. Mõlemas annavad ühtviisi too- ni makroskoopilised sinivetik- kad ja ränivetikaliigid.

Kuidas tunneb end Peipsi kala

Kui juhuslikult inimeselt küsida, mis on veekogus kõige olulisem, vastab suur osa tingi- mata, et kala. Nii see on. Kõik teised muutused veekogu elus- tikus võivad vähiklikule silma- le märkamatuks jääda, olgu selleks siis planktoni või põh- jaloomastiku liigilised muutus- ed, ühtede või teiste taime- liikide domineerimine vee õit- semises või miski muu. Vaid kalavarude vähenemine või vähem väärtuslikuks muutumine ei jää ühelgi õigel kalamehel tähele panemata. Ehkki siinkirjutaja ei ole ka- laasjanduses teab mis asja- tundja, võib nii autoriteetsele Peipsi kalastiku-uurijale nagu Ervin Pihule toetudes ometi öelda, et muutused järves on mõjutanud ka kalastikku. Kui- gi Peipsi annab üle 95 prot- senti meie vabariigi sisevete kalatoodangust, olles Põhja- Euroopa suurjärvedest kõige kõrgema töndusliku kalapro- duktivsusega veekogu, on tendentsid vääris kala osatähtsu- se vähenemisele ilmselge. Oma süü on siin kahtlemata ka ebatäiuslikel püügivahenditel ja -meetoditel, samuti kalava- rude taastootmise halvas kor- raldamises, kuid põhjused on ka järves eneses. Lutsule ja siiale, tulevikus ilmselt ka rääbisele hakkab Peipsi jääma liiga hapnikuvaeseks. Haugi ja koha arvukuse kasvu pidurdab sobivate koelmutte vähesus.

Paljud kalanduse spetsialis- tid ka NSV Liidu Kalamajan-

duse Ministeeriumist, on arva- musel, et üheks Peipsi kala- saake vähendavaks teguriks on veetaseme suur kõikumine jär- ves. Saja aasta kestel on Peip- si järvel fikseeritud veetase- me kõikumise amplituudiks 3,03 meetrit. Peipsi veetasel ise- loomustab kaks tsüklit: 11-aas- tane ja 28-aastane tsüklil, kus kõrgus erineb vastavalt 30 ja 45 cm võrra. On tahetud ehitada regulaator Narva jõe välja- voolule. Arvatakse, et selle abinõuga õnnestub kalasaake suurendada, ja mis veelgi täht- sam, stabiilseks muuta. Näiteks Peipsi tindisaagid on Eesti osas kõikumised nullist (pärast 1972. a. järve ummukussisse jäämist) kuni 92 000 tsentnerini (1935. aastal). Viimase 20 aasta suu- rim tindisaak on olnud 61 400 tsentnerit, 80-ndatel aastatel aga kõikumud 8 ja 15 tuhande tsentneri vahemikus. Ehk soo- dustaks paisu ehitamine ka angerjamaimude Peipsisse too- mist, mis teeks selle järve töö- pooldest vääriskalajärveks.

Peipsi olukorda kokku võt- tes võime öelda, et järve on veel suhteliselt heas seisus, kuid selgelt avalduvate halve- nemistendentsidega. Paiguti, eriti Emajõe, Velikaja, Gdovka, Võhandu, Rannapungerja jõe suudmetes, on ilmseid reostus- märke. Sellest tulenevalt on halvenenud ka kalade kul- demis- ja elutingimused.

Kust alustada olukorra muutmisega

Nii palju siis Peipsi olukor- rast. Kuid teadmisest üksi jääb väheks. Millest aga alustada tegutsemist? Vahest kõige lihtsamast ja loogilisemast — puhastusseadmete ehitamisest Peipsi järve vesikonda jääva- tele linnadele-asulatele, töös- tustetevõtetele, kolhooside-sov- hooside loomakasvatustarmi- dele, töökodadele. Tegelikult on selle tööga juba alustatud- ki, kuid aeglaselt.

Järve meie vabariigi poolse- le veepiirile ulatuvad nelja ra- jooni maad — põhjast lõunas- se on Kohtla-Järve, Jõgeva, Tartu ja Põlva. Vesi jõuab järve veelgi kaugemale, kuid piirdugem sedapuhku vaid ülatoodud neljaga, lisaks vaid Tartu ja Võru linn, mille heit- vee ulatuvad Emajõe ja Võ- handu pidi järve rikkuma.

Peamised on Tartu puhastusseadmed

Kõige enam teeb rahutuks muidugi Tartu linn. Kõige oma 950 aasta jooksul on Tartu Emajõe pidi oma heitveed Peipsisse saatnud. Ehkki tolle- aegseid jõgeid hinnatakse praegustest veerohkemaks, on selge seegi, et heitmeid oli sel ajal tunduvalt vähem. Tõsine mure Emajõe ja Peipsi pärast algas alles käesoleva aastaja- teisel poolel. Iga päev läheb Emajõe pidi Peipsisse küm- neid tuhandeid kuupmeetrit heitvett, sellest vaid väike osa puhastatult. Kõik ülejäänud ootab Tartu puhastusseadmete valmimist. Nendesamad, mille jaoks hakati tänava IV kvar- talis auku maasse kaevama. Juba viis aastat on Tartu heit- vee puhastamiseks eeltööd teh- tud.

(Järgneb)

RAAMATUKLUBI — KULTUURIKLUBI

se peale huvilisi, kellest enamik astub hiljem Raamatuklubisse. Alati on olnud hinnas mitme- keskus: kord kutsutakse esine- ja väljastpoolt, kord kõneleb oma inimene, kord korraldatakse ühisarutusi, tihti tehakse ühis- üritusi seflusajaluse Harju rajooni «Rahva Võidu» kolhoosi raama- tusõpradele või teiste raamatu- klubidele.

Nõndaviisi on Tallinna suuri- mal raamatuklubil ette näidan- kadestusväärne aktiivsus — kümne aastaga on kooskäimisi kogunenud üle 400. Ja et nende seas on olnud õigei kaalukaid,

eks seda kinnita mitu Oleeiduli- se Raamatuklubingu diplomit. Vi- mane saadi Suures Isamaasõjas saavutatud võidu 40. aastapä- vade pühendatud ühte klubipäe- va «Võitlev raamat» tubli kor- raldamise eest tänava. Muidugi oli sellele ühele päevale eelne- nud rohkesti Isamaasõja-teema- liste raamatute arutelu, ka kohtumisi veteranidega — Nõu- kogude Liidu kangelase Endel Puusepaga ja Helmi Kurbaga. Esimestel tegevusaastatel paran- dasid ja kõitsid klubilased Tal- linna raamatuantikvariaadile sa- du kõiteid, mitu aastat kestis hulga inimeste töö TA Teadusi-

kus Raamatukogus vanematest ajalehe- ja ajakirja-aastakäiku- dest raamatuloolise ainekliku se- deldamise kallal.

Algukest tänani on Tallinna Raamatuklubide Klubi hoidunud laskumast üksi võtmisrõmudes- se. Alati on püütud olla mitte ainult saaja, vaid ka andja, mit- te üksnes kultuuripildi vaatleja, vaid ka selle kujundaja. Süva- huvi kultuuri loomise vastu kin- nitab seegi, et liikmete kirjutata- dud, koostatud, tõlgitud, toimetat- tud ja illustreeritud raamatute- st on kogunenud paarisajakõiteline esinduskoogu, mis pole veel kau- getki täielik, sest suur hulk

oma inimeste teoseid pole kogus- se jõudnud.

Töökava koostamise metoodi- kat on seadud eeskujuks teiste- gi klubidele, pidev huvi rahvus- vahelise elu sündmuste vastu on pakkunud eeskujuga kutsunud järle tegema mujalgi.

Tulemusrohkus kinnitab, et elujõulised pole üksnes väike- arvulise liikmeskonnaga klubid, vaid ka sellised, mille teeb tu- gevaks ja toimekaks suur liik- meskond. Sellistes klubides pole kunagi ohtu, et üritusele ei tule osavõtjaid, just osaliste (haridus- likud, vanuselised ja tööalased) erinevused võimaldavad mitme- kesksust ja haardeulatust.

Ole uue detsembrini künnise astub klubi põhjendatud lootuse- ga, et tema koht Eesti raamatu- kultuuris kinnistub.

UNO LIIVAKU

Näha raamatut osana üldisest kultuuripildist — nii võiks ise- loomustada 11. detsembril 10- aastaseks saava ligi sajaliikmeli- se Tallinna Raamatuklubide Klubi tegevuseesmärki. Kultuuritausta tähtsuse mõistmisest annab ehk parima ettekujutuse tegevuse plaanimise põhimõtte viimase- kuuel-seitsmel aastal: üks raam- mutu, üks kirjandus-, üks po- liitika- ja üks n.-õ. variatüürid (peale selle huvisõidud ja -käi- gud teatritesse, näitustele, muu- seumidesse, kirjandus- ja aja- loomälestiste juurde). Kui vähegi võimalik, seostatakse klubiohtuid raamatutega, enamasti üheõhtu- näitustega kodukogudest.

Mõnigi üritus on kulunenud ülelinnaliseks, mõndaigi on ka- lastatud raadios ja televisioonis, haruharva on klubiohtu kinnine. Tavaliselt tuleb ajalehekuulutu-

Raamatukogukuu on lõppenud. Viimane nädal tõi hulgaliselt lisa ürituste loetellu.

3. detsembril lõppes raamatukogutöötajate mülumäng. Rahva raamatukogude osas tuli teist korda esikohale Tartu rajooni võistkond (Ene Hansen, Hele-Kaja Mäsepp, Eva Viira, Heino Por-gassaar).

5. detsembril toimus TA Teadusraamatukogu kõrgkooli informiini. Oma oskusi bibliograafiateadmisel tundmises näitasid viie kõrgkooli tudengid. Teistest üle oli TRÜ võistkond (Mihkel Juhkami, Owe Ladv, Jaanus Rootsi), järgnesid TPI ja EPA.

Bibliograafiaväljaannete võistlusele märkiti ära Kalju Veskimäe «Eesti raamatukogude ajaloo bibliograafia kuni 1917. a.», Olga Samra «Noored ja maailm», Aino Jürissoni «Kangelaslinnad». Raamatukogunduslike teadustööde võistlusele tunnustati esikohaga vääriliseks Mari Kalviku koostatud «Eesti Kirjanduse Selts ja tema osa eesti raamatut ja kultuuri arenguloos».

45 aastat kultuuri ja haridust Nõukogude Eestis — selline oli näituste võistluse teema. Paremad näitused olid Saaremaa, Rapla, Rakvere ja Pärnu Linna Kesk-raamatukogud, Abja alevi ja Mustamäe III haruraamatukogud, Alansi ja Maaritsa külaramatukogud ning Jõgeva ja Sindi lasteraamatukogud.

10. ja 11. detsembril said teoks Virumaa III kirjanduspäevad. Teoreetilisel konverentsil kõneles Eduard Viide kultuuriväedest ja -kriitikat Leo Villand, Rakvere rajooni kultuuriseltsi esimees ja võimadest kultuuriloojatest viimaste kultuuriloojatest Aino Paju. Mitmel pool rajoonis kohtusid lugudega Aksel Tamm, Aleksander Suuman, Kalju Saaber, Reet Krusten, Olo Tonts, Linda Ruud, Ott Arder. Kirjanduspäevad lõppesid Rägavere mõisas Erni Krusteni 85. sünniaastapäevale pühendatud kirjandusõhtuga.

10. detsembril oli Jõgeval Voo-remaa kirjanduspäev. Kohapealset rahvaluulet tutvustas Ellen Liiv Tartu Kirjandusmuuseumist. Kohtuti Juhan Saare, Olav Antoni ja Sulev Kõbarsepa. Kirjanduskulubi «Sõna» liikmed lugesid oma luulet.

Arvukalt üritusi pühendati komsomoli aastapäevale. 12. detsembril oli Pärnu 13. kutsekoolis Linna Keskraamatukogu korraldatud ELKNO 65. aastapäeva teemaline õhtu «Tajuda ajastu südamelööke». Valga raamatukogus kirjandushommik «Nimesid Eesti komsomoli ajaloos» jt.

Pingeline on raamatukogukuu olnud kirjanikele. Kogu meie vabariigis on korraldatud arvukalt kohtumisiõhtuid. 6. detsembril vestles lugejatega Tartu rajoonis Varal ja Järvseljal Enn Vetemaa, Kambja 8-kl. koolis Lehte Hain-salu, Rapla Keskraamatukogus kõneles Andres Ehin teemal «Uku Masingu elu ja looming». Arvo Valtos kohtus lugejatega TPI Teadusraamatukogus ja Märja-maal, Dagmar Normet käis Keht-nas, Teet Kallas Viljandis, Doris Kareva Sakus, Võru Keskraama-tukogus oli 5. detsembril huumoriõhtu. Külaliseks Silver Alev, Jõgeva Keskraamatukogus käis külas Aqu Sisask, Jõgeva näidis-sovhoosis Heino Kiik.

Raamatukogukuu avati pidulikult kaks uut raamatukogu — 5. detsembril Vändras ja 9. detsembril Missos.

Raamatukogukuu pidulik lõpetamine oli 11. detsembril Niulistes. Kokkuvõtte tei Raamatu-kogude inspeksiooni juhataja Ivi Tinore. Autasustati aktiivsemaid raamatukogukuu esaleid, parimatele anti kätte raamatukogu-töötajate teenetemedalid.

Pidulik konverents

5. detsembril toimus ELUS-i korraldatuna TRÜ Teadusraama-tukogus Eesti looduskaitse 75. aastapäevale pühendatud pidulik konverents «Loodusuurijate Selts ja Eesti looduskaitse». Pärast ELUS-i presidendi Hans Trassi avasõna esinesid ettekannetega Viljo Lilleleht, Linda Kongo, Toomas Frey, Lembit Valt, Heino Luik ja Endel Varep. Konverentsi puhul korraldati raamatukogus näitus ja temaatiline slaidiprogrammide võistlus, mille võitis Liivia Laasimer. ELUS-i teoreetilise bioloogia sektsiooni auhinna «Eesti eluteaduse hoidia» (V. Tolli graafiline leht) nellandaks omanikuks sai Fred Jüssi.

Loominguline võistlus

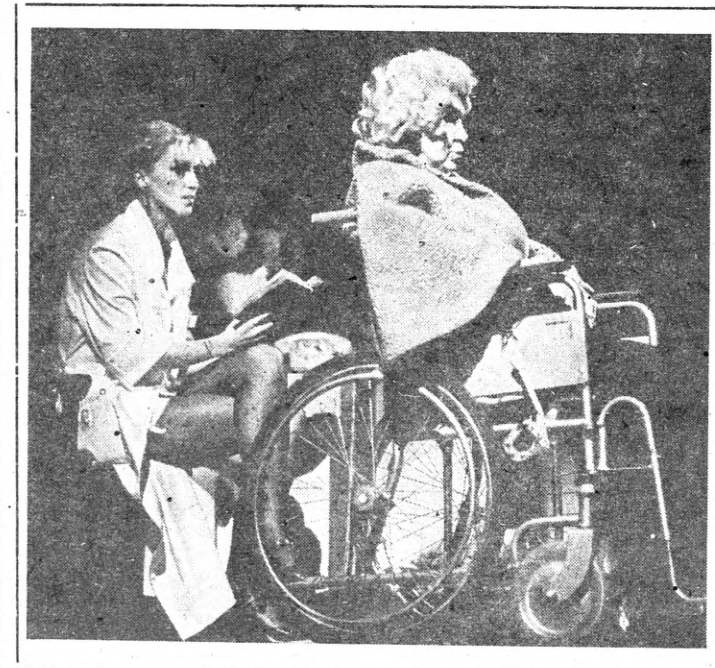
On selgunud Alakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsiooni 1985. a. loomingulise võistluse tulemused. Zürii andis esimese auhinna Henn Saarele Eesti Raadio saate-sarja «Keeleminutid» eest. Teise auhinna vääriliselt tunnustati Heido Ots «Tehnikas ja Tootmis-es» avaldatud sõnastiku «Auto-termineid» eest. Kahet kolman-dast auhinna said ühe Rein Kull «Sirbi ja Vasara» keeleveer-gude koostamise ja toimetamise eest, teise Helju Vals «Edasi» keeleuuriigi «Keel nii ja teisiti» koostamise ja toimetamise eest.

Ajalehtede müügist ja muustki

Lasnamäelt ja Öismäelt teatati meile, et sealsetes aja-lehekiosketes pole juba hom-mikul kella üheksa ajal müü-gil keskajalehti — «Pravdat», «Izvestij», «Sovetskaja Kul-turat» jt., samuti sageli ka «Sirpi ja Vasarat». Ka musta-mäelane E. Saar kurdab, et kella üheksa paiku pole ena-mikus Sõpruse puistete äärse-tes ajalehekiosketes enam saa-da «Sirpi». Siin saab küsimus olla ainult nende ajalehtede ebaõiges tellimises-jaotamises. Küllap on kioskoõrid varase-matest aegadest harjunud, et defitsiit peabki olema, et aja-lehed ei peagi müügil olema, ega pööra küllaldast tähelepa-nu sellele, et nad liiga vara otsa lõppevad. Ootame konk-reetsemaid teateid, et nende-ga pöörduda «Ajakirjandus-levi» poole.

Ajalehtede kättesaadavuse-ga seoses kirjutas A. Kaldoja meile ühest probleemist, mille üle tasuks mõelda: nimelt os-teti kioskitest väikselt ära ajalehed, kus ilmus NLKP programmi uue redaktsiooni projekt. A. Kaldoja väidab, et kesklinnas oli «Rahva Hääle» sel päeval läbi müüdud juba kell kaheksa hommikul. Mui-dugi ilmus dokument peatselt brošüürina kirjastuse «Eesti Raamat» vahendusel, aga see oli ikkagi mõni nädal hiljem. Inimeste huvi meie elu oluliste dokumentidega operatiivselt tutvuda on loomulik — võib-olla suurendada vastavatel päevadel «Rahva Hääle» tira-azi?

Veel kirjutab A. Kaldoja: «Mulle tundub, et NLKP pro-grammi projekti tõlkijad peak-sid ka olema ära nimetatud, vähemalt brošüüris. Olgu pealegi, et ETA tõlge, tõlke on teinud konkreetsed inimesed.»

Eesti NSV rahvakunstniku Anastassia Bedredinova juubeli tähistamiseks esietendus 28. novembril Eesti NSV Riiklikus Vene Drama-teatris ungari dramaturgi István Örkény komöödia «Kassimäng» juu-bilariga peaosades (Erzi ja Giza). Lavastas A. Tsukerman, kujundas M. Kuurmelt. Pildid: Giza (Anastassia Bedredinova) ja meditsiini-õde (Tatjana Manevskaja).

10. novembril k. a. suri Rootsis eesti vanema põlve tuntud kujur Ernst Jõesaar. Kunstnik sündis 18. juulil 1905 Tartumaal, õppis «Pal-lases» skulptuuri A. Starkopi käe all lõpetades õpingud koos A. Johani, K. Liimandi ja H. Mugasto-ga. Nagu lennukaaslaste looming maali ja graafikasse, nii lõi E. Jõe-

Vastukajast Vladimir Beekmani artiklile Nõmme probleemidest

Mitmeid kirju peamiselt nõm-mekateil sai toimetuse vastukaja-na Vladimir Beekmani artiklile Nõmmest (SV nr-d 42–43). Soja-ja tööveteran Johannes Palu kir-jutab:

«Vana nõmmelasena tunneb autor hästi Nõmme ja tema probleeme, mida on püütud lahenda-da «lihtsustatult, ühekülgselt ja väljastpoolt», nagu väga õigesti ütleb V. Beekman. Ja on tõesti viimane aeg, et Nõmme arengu asjus ka Nõmme elanikud ise kaasa rääkida saaksid. Nõmme laguneb, aeg teeb ka Nõmme kal-lal oma töö; kui aga teda tahe-takse säilitada tema omapäras — õigemini, seda tuleb teha — siis ei saa seda võõrad kui tahes tar-gad asjahed ilma nõmmelaste kaasaraakimata ja kaasalöömata teha.

Olen käinud mitmes suurlin-nas, vast Berliini Köpenicki lin-naosa on pisut sarnane Nõmme-ga, ja juba sellepärast on Nõm-met vaja hoida, et Tallinnal oleks midagi iseloomustavat lisaks va-nalinnale. Mul on olnud küllalisi Moskvas, Budapestist, Sofiast, Helsingist muidugi ja isegi Ma-dagaskarilt, ja kõik nad on kiit-nud, et «küll elad sa ilusas, õu-rikkas, päikeselises linnas.»

Meile kirjutatud lugejad toetavad kirjaniku ettepane-kuid Nõmme probleemide la-hendamiseks, peavad neid iga-ti asjatundlikeks ja loodavad, et V. Beekman ka rahvasaa-dikuna ikka Nõmme eest hea seisab. Leitakse, et korteriva-hetuse lihtsustamine lahen-daks mõnegi vanainimese probleemi, kellele maja re-montimine ja kütte muretse-mine lihtsalt üle jõu käib. O. Sooäär kirjutab:

«Mõnigi noor mees aga teeks roomuga tööd oma perele meele-pärase kodu rajamisel. Heakor-rastaks selle «individualistliku tegevusega» Nõmme, poleks vaja riigilt raha ega tööjõudu. Ja po-leks tal endal «vaba ala sisusta-mise» probleemi ega jääks aega viinaviskamiseks.»

Nii see muidugi on, sellest kirjutab ka V. Beekman. Lu-

gejad ootavad aga lahendust, üldistust, kokkuvõtet — kui-das keegi seda nimetanud on, ja võimalikult kiiresti («mui-dugi veel selle aasta sees» — E. Pirk). Inimeste kärsitus, soov positiivse lahenduse ni jõuda on mõistetav, kuid praegu ei saa siiski veel teha kok-kuvõtet. Arutlus on ju alles alanud, probleemid aga väga tõsised. Oleks muidugi häda-vajalik, et V. Beekmani artik-lile reageeriks ka asutused, kellest sõltub Nõmme olukord (Nõmme EEV, linna arhitek-tuuriosakond, Kaubastute Va-litsus jmt.), samuti juristid.

Krööda sünnikodu tahab tähistamist

Eesti NSV teeneline ajakir-janik Asta Kiitam on meile kirjutatud Anton Hansen Tammsaare ema Ann Bakhoffi sünnikodu tähistamisest või õigemini tähistamata jätmisest. Kirjaniku isa Peeter Hanseni sünnikoht on märgi-tud väarikalt, ema sünnikodu aga on kogunisti raske leida. Praegu tähistab seda vaid Suure-Jaani looduskaitse ja kodu-uurijate istutatud tam-meke. See on ilus tähis, kuid paraku tumm. Tingimata oleks vaja ka mingit mälestuskivi või -tahvli. Asta Kiitam kir-jutab: «On ometi tarvis, et oleks mingi vääriline tähis sel-lest, et siin sündis ja kasvas Ann Bakhoff, Anton Hansen Tammsaare ema, kelles on nii Vargamäe Krööda kui Marit.»

Oleks küll vaja. Loodame, et Suure-Jaani kodu-uurijad sel-le asja tegusalt käsile võta-vad ja Viljandi rajooni või-mud neid selles igati toeta-vad.

Kust osta läti dainasid?

Kooliõpetajast pensionär O. Tamm tahtis osta läti dainade va-limikku «õhtu eeli laulma lük-sin», kuid poes vastati talle, et seda müügil ei tulegi. «Milles asi?» küsis kirja kirjutaja. «Ja kust seda raamatut siiski saada?» Kontrollisime järele — 1500 eksemplaris ilmunud Knuts Sku-jenieki koostatud ja Ita Saksa tõlgitud läti rahvalaulude valimik ei kuulu erilevitamisele Raama-tuühingu kaudu või makulatuuri-talongide eest. O. Tamm ei kirju-ta kahjuks, millises raamatupoes talle nii vastati. Võib-olla ei tule seda raamatut müügil kõigisse kauplustesse? Ootame vastust Va-bariiklikult Raamatukaubastult.

Ollatav avastus

Kirjastus «Eesti Raamat» aval-das sel aastal eestikeelses tõlkes V. Ovtinnikovi raamatu «Kuum tuhk», milles käsitletakse aatomir-elva loomist ja kasutamist Teises maailmasõjas. Raamat on kirjutatud väga kõltvalt ja sisaldab hu-vitavaid fakte. Selle kõrval ootab aga lugejat üllatav avastus: lk. 11–13 väidetakse neli ja kor-ral, et A. Einstein olevat tõenäo-susteooria looja. Ometi teab täna-päeval juba iga koolilaps, et Ein-stein lõi relatiivsusteooria; tõe-näosusteooria kui matemaatiline distsipliin tekkis aga hoopis XVIII sajandi algul (J. Bernoulli tööd). On arusaamatu, kuidas nii jäme eksitus sai läbi lipsata tõlkija M. Leemetsa ja toimetaja K.-M. Kot-ka silmade alt.

OLO LEPIK,
TRÜ õppejõud

ERNST JÕESAAR surnud

saar eesti skulptuuri uut, värsket ja ilustamata elunägemist, tema kunsti iseloomustab realism ja kindel vormitunne.

1944. aastast elas kunstnik Root-sis. 1979. aastal kinkis ta ENSV Riiklikule Kunstimuseumile üle saja skulptuuri ja mitukümmend maali ja joonistust. 1980. aastal toimus Ernst Jõesaare loomingu ülevaafanäitus Riiklikus Kunsti-museumis.

KESKLINN II

(3. lk. järg)

põhiosa Tallinna vanalinna ümbritsev roheline vöönd ning Nõmme, Kose, Merivälja ja Pirit. Aga piirkonniti on pilt väga ebatühtlane ja halb. Äärelinna haljasalad pole kau-geltki nii hästi hooldatud. Ot-sustavalt on vaja parandada elurajoonide haljasalade hool-damist. Praegu võetud suund lubab lootet, et saajandi lõpuks käib haljastajate jõud linnast üle. Planeerijate ja haljastaja-te koostööd on vaja paranda-da, võib-olla saavad mõnedki tülid üldiselt alguse sellest, et me üksteise probleeme ja või-malusi halvasti tunneme.

R. H.: Linna probleeme optimaalse re-guleerumise eeldu-seks on kõikide tema arengut suunavate lü-lide tegutsemine käsi-käes. Samal ajal on probleemide tekkimine iga linna arengus loomulik nähtus. Tal-linna keskuse struktuur on välja kujunenud. Uus detail-planeerimiskava arendab edasi olemasolevaid funktsionaalseid piirkondi. Tõenäoliselt ei ol-nud haljastuse küsimused paarkümnest aastast tagasi Tallinna generaalplaanis koostajatele eriliseks murealuseks. Probleemi tekkimine on aga juba selle lahendamise eeldu-seks. Olen veendunud, et Sida tn. piirkonna ümberhoonestamisega kaasnev Tallinna hal-jastust käsitlev poleemika avaldab positiivset mõju ka linna haljastusega tegelevate organisatsioonide materiaalse baasi täiendamisele. Avatud probleemid aga leiavad lahen-damist linna edasisel planeeri-misel.

Kirja pannud ELLE ANUPÖLD

22.–30. novembril võitis Leipzigi rahvusvahelisest lühifil-mide festivalist NSVL Kinoliidu delegatsiooni koosseisus osa Jaan Ruus.

27. novembril toimus Moskva Kinomajas eesti multifilmide õhtu, mille esimene pool tutvustas noorte filmitegijate loomingut, teise poole kavas olid Priit Pärna autorifilmid. Õhtu juhtis «Sojuz-multifilmi» režissöör Andrei Hrza-novski. Kohal olid Priit Pärn, Kalju Kivi, Mati Kütt ja Olav Eha-la. Filmidele järgnenud arutelu juhtis NSVL Kinoliidu juhatuses sekretär Fjodor Hitruk. 26. ja 27. novembril oli Moskvas Kinomajas avatud näitus meie noorte režis-sööride ja kunstnike multifilmide töömaterjalidest.

5. detsembril oli Jaak Kangi-laski loeng norra kunstist ja Ed-vard Munchi loomingust.

Infokonverents nõukogude muusikast

17. ja 18. detsembril toimub Heliloojate Majas (A. Lauteri 7) meie Heliloojate Liidu infokonferents ja muusikateaduse sektsiooni ühisüritusena vabariiklikvaheli-ne infokonverents tänapäeva nõukogude muusikast. Kavas on neli informatsioonilist ettekannet: Moskva, Leningradi ja Kasahhi NSV heliloojate viimaste aastate kõige olulisematest teostest, uutest suundadest ja loomingu-probleemidest. Moskva kui kõige arvukama heliloojateperega or-ganisationsiooni esindavad muusika-teadlased, kunstiteaduse kandi-daadid Galina Griqorjeva (koori-muusika) ja Sergei Birjukov (sümfoonia ja kammermuusi-ka). Leningradi heliloojate uudis-loomingut tutvustab muusika-teadlane Svetlana Katonova ja kasahhi uudisloomingut muusi-kateadlane Talsin Sapargaljeva. Muusika tuuakse kaasa heliindil. Vastu saavad esinejad materjali eesti uueast muusikast.

Konverentsile on oodatud kõik muusikaasutuste esindajad, inter-preetid, muusikaõppurid, aga ka teiste kunstialade esindajad. Kel-lele nõukogude üldisest muusika uudised võiksid huvi pakkuda. Konverentsi algus teisipäeval, 17. det., kl. 15 (Moskva) ja kol-mapäeval, 18. det., kl. 10 (Le-ningrad, Kasahstan).

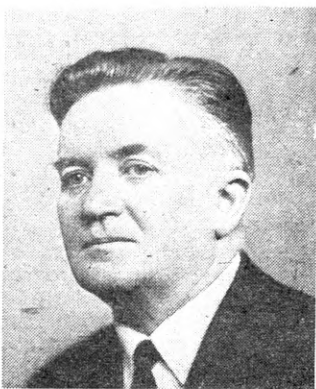
SERGEI PROHHOROV

Meie vabariigi muusikaüldsust on tabanud valus kaotus: 5. detsembril suri 77. eluaastal dirigent ja helilooja, ENSV teeneline kunstnik Sergei Prohhorov.

S. Prohhorov sündis 1909. a. Leningradis muusikute perekonnas. 1928. a. astus ta Tallinna Konservatooriumi, kus õppis kompositsiooni, laulmise ja fagoti erialal. Juba üliõpilaspõlves mängis S. Prohhorov Eesti Raadio sümfooniaorkestris, hiljem töötas samas dirigendina. Aastatel 1960—1969 juhatas S. Prohhorov NSV Liidu mitmeid orkestreid.

S. Prohhorovi muusikutegevus oli mitmekülgne. Suur osa tema elutööst oli seotud Eesti Raadio sümfooniaorkestriga. Tal oli märkimisväärsed teened eesti algupärase heliloomingu esitamisel ja propageerimisel. Heliloojana töötas ta kõige tulemusrikkamalt kammeržanrites. Hinnatav oli ka S. Prohhorovi pedagoogitöö dotsendina Tallinna Riiklikus Konservatooriumis ja Tallinna Muusikakoolis.

S. Prohhorov oli autasustatud medalliga «Töövapuse eest» ja Vene NFSV, Valgevene NSV ja Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjadega.

Mälestus andekast muusikust ja heast kolleegist jääb püsima.

ENSV Kultuuriministerium
ENSV Heliloojate Liit
ENSV Televisiooni ja Raadio Komitee
Tallinna Riiklik Konservatoorium

OLI JA ON

11. detsembril toimus ühtne vabariiklik poliitpäev teemal «Kaheteistkümnenda viisaastaku põhiülesanded». Poliitpäeva raames olid kohtumised seltsimeestel K. Vainol «Estonia» kaevanduse kollektiiviga, G. Aljosinil Eesti Elektri- jaama töötajatega, N. Ganjušovil Eesti NSV Arhitektide Liidu kollektiiviga, R. Ristlaanel Tallinna Piimatööstuse Kombinaadi töötajatega, A. Rüttil «Estonia» teatri kollektiiviga, B. Saulil TRÜ kollektiiviga, I. Toomel tootmiskoondise «Salvo» kollektiiviga jne.

EKP Keskkomitee büroo arutas oma korralisel istungil mitmeid vabariigi ühiskondlik-poliitilise ning sotsiaali- ja majandusliku küsimusi. Arutati vabariikliku laste- ja noorsooajakirjanduse edasiarendamist ja täiustamist. Büroo koostas ELKNU Keskkomiteed, ajalehte «Noorte Hääl», «Molodjoz Estonii», «Sade» ning ajakirjade «Noorus», «Pioneer» ja «Täheke» toimetusi tagama, et veelgi suureneks noorsooajakirjanduse osatähtsus sirguva põlvkonna kommunistlikul kasvatusel, tema sotsiaalse ja poliitilise aktiivsuse arendamisel. Otustati hakata järgmisel aastal välja andma ELKNU Keskkomitee ja Eesti NSV Kirjanike Liidu ühikirjanduslikke ja ühiskondlik-poliitilisi noorteaajakirju «Vikerkaar» — «Raduga» eesti ja vene keeles.

Eelmisel nädalal tähistas Eesti komsomol oma 65. aastapäeva. 6. detsembril EKP Keskkomitees toimus komsomoli juhtivtöötajate ja aktiivide kohtumisel EKP Keskkomitee büroo liikmetega pöördus noorte poole EKP Keskkomitee esimehe sekretär Karl Vaino. Kultuurialatöötajatest võttis kohtumisel sõna Eesti NSV Riikliku Filharmoonia solist, Eesti NSV teeneline kunstnik Kalle Randalu. Tallinna Matkamajas leidis aset ümmarguse laua vestlus teemal «Eesti komsomol eile, täna, homme», millest võtsid osa komsomoli eri põlvkondade esindajad, sealhulgas ELKNU Võrumaa Komitee esimehe sekretär aastatel 1940—1941 Endel Soel, ELKNU Keskkomitee esimehe sekretär 1944—1949 Arnold Meri. ELKNU Keskkomitee sekretär 1949—1950 Lembit Remmelgas it. Pidulikult kontsermitingul RAT «Estonias» esinesid praeguste ja endiste komsomolite noorte ees komsomolipreemia laureaadid.

Meie vabariigis viibis NSVL TA asepresident V. Kotelnikov. 10. detsembril oli ta vastuvõtul EKP Keskkomitee esimehe sekretäril Karl Vaino luures. Kohtumisest võtsid osa EKP Keskkomitee sekretär R. Ristlaan ja ENSV TA president K. Rebane. NSV Liidu Ülemnõukogu saadik Tallinna keskvälislingkonnas nr. 456 V. Kotelnikov kohtus saadikute päeva raames väljastega. Ta võttis osa ENSV TA Ajaloo Instituudi arheoloogialekskurse laboriöönele avamisel, käis ENSV TA Küberruutika Instituudis jm.

10. detsembril algas Tallinnas NSVL Kinoliidu üleliidulise filmilaenuuskomisiooni välislaenupeetun, kus arutatakse Eesti NSV filmiklubi töökogemusi, käsitatakse samuti dokumentaal- ja populaarteaduslike filmide linastamist üleliidulisel ekraanil jm. Viis päeva kestvast peenemust võtavad osa NSVL Kinoliidu juhatuse sekretär V. Soloviov ja ENSV Kinokomitee esimees R. Peni.

«Nõukogude Eesti» — niisugust nimetust kannab näitus, mis avati 10. detsembril Varsavis. Eesti NSV Kirjastuskomitee. Üleliidulise Autoriõiguste Agentuuri ning Poola kirjastuskooperatiivi «Prasa-Ksiazka-Ruch» korraldatud näitusel on esindatud valik Eesti NSV-s väljaantud raamatuid, samuti eesti graafikute teoseid. Avamisest võttis osa Eesti NSV Riikliku Kirjastuse, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee esimehe asetäitja Vello Lindsalu.

Hiljuti lõppenud Nõukogude—Soomes sõpruskuule oli pühendatud õhtu, mis toimus 9. detsembril Välimaaaga Sõpruse ja Kultuurisidemetes Arendamise Eesti Ühingu. Selle avas ühingu «NSVL—Soomes» Eesti osakonna esimees, ETA direktor K. Krell. Sõna võtsid ühingu «NSVL—Soomes» Eesti osakonna juhataste liige, RAM-i dirigent, Eesti NSV rahvakunstnik O. Oja ja Soome Vabariigi peakonsul Leningradis J. Kaurinkos-

ki. Õhtul viibis Eesti Sõprusühingu esimees A. Meri.

Möödunud nädalal avati Soomes Poris Eesti graafika näitus, kus on välja pandud Eesti NSV rahvakunstnike Vive Toili ja Herald Eelma ning Eesti NSV teeneliste kunstnike Concordia Klari ja Peeter Ulase teoseid.

Möödunud nädalal toimus Välimaa Kultuurisidemetes Arendamise Ühingu juhataste laiendatud koosolek, mida juhatas ühingu presiidiumi esimehe Rein Freiberg. Piigu tehtule heitis esimehe asetäitja Feliks Meiner. Sõna võtsid Eesti Raadio välislaenupeetaja Kusta Reinsoo, kirjastuse «Kunst» peatoimetaja Kalju Uibo, Eesti NSV kultuuriministri asetäitja Jaak Villier, Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi direktor Inge Teder, Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi teadur Helga Laanpere jt. Koosolekul otsustati kokku kutuda VEKSA Ühingu III konverents.

Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi erialanõukogu avalikl koosolekul kaitses sama instituudi kirjandus-ajaloo sektori nooremteadur Silvia Nagelmaa filoloogiadoktori H. Peebu teaduslikul juhendamisel valminud väitekirja «Eesti nõukogude poeem (1940—1980)». S. Nagelmaa tunnistas filoloogiakandidaadi teadusliku kraadi väärivaks. Samal koosolekul kaitses edukalt filoloogakandidaadi väitekirja «Mari ime- muinasjutud» ka külalisdissertant Jõkar-Olast — Mari Keele, Kirjanduse ja Ajaloo Teadusliku Uurimise Instituudi folkloori ja kunsti sektori nooremteadur Silanti Sabitov. Väitekirja valmis filol.-dr. E. Laugetas teaduslikul juhendamisel.

Paide rajooni kirjandusnädal avatakse 14. detsembril kell 20 Paide MEK-is raamatuballiga. Külla on lubanud tulla Vladimir Beekman, Henn-Kaarel Hellat, Johan Saar, Heino Kiik, Paul-Eerik Rummo, Viivi Härm, Doris Kareva, humoristid Priit Aimala ja Vladimir Koržets, «Sirbist ja Vasarast» kirjanduse ja humoristilehekülgede tegijad Ene Veiper ja Silja Lättemäe. Eesti kirjanike šaržid võtab vaatamiseks kaasa karikatürist Heinz Valk.

Emakeele Selts peab järjekordse ettekandekoosoleku 15. detsembril kell 16 Tartus (TRÜ peahoones, J. V. Veski nim. auditoriumis). Teemal «Geldisverbis väljenduvast tegelikkuse hinnangust» võtab sõna Ellen Uuspõld, eesti sõnaprosodia kuulumise printsiipidest kõneleb Arvo Eek. 18. detsembril kell 17 on sama päevakorraga koosolek Tallinnas (KKI saalis, Lauristini 6). Esmaspäeval, 16. detsembril kell 17 toimub Emakeele Seltsi koosolek Jõgeval kohalikus raamatukogus. Ettekandega «Si-beri eestlaste elust ja keeleoludest» esinevad KKI teadurid Jüri Viikberg ja Lembit Vaba.

J. Semperi nim. Tartu 8. Keskkoolis alustas tegevust kirjandusklubi. Ava-õhtus osales Ain Kaalep, kes rääkis pikemalt armastusluule osast nii eesti kui ka maailmakirjanduses. Tartu NAK-i esindasid Priidu Beier ja Enn Lillemets.

Tallinna Bibliofiilide Klubi märgiti 4. detsembril kahe Järvamaa kirjaniku tähtpäeva — Jaan Lintropi 100. sünniaastapäeva ja Enn Vaiguri 75 aasta juubelit. Oskar Kruus analüüsis J. Lintropi loomingut, Oskar Kuningas meenutas oma kokkupuuteid kirjanikuga. Eerik Teder rääkis «Kraavihallidest» ja teistest E. Vaiguri näidenditest.

6.—11. detsembrini esines Leningradi Riiklik Muinasjutude Nukuteater külalisetendustega Tallinnas Ohvitseride Majas. Kanti ette menukaid lavastusi teatri repertuaari paremikuks, nagu nukunäidendeid «Imeliis apelsini», «Kulmataat» ja «Võlur Oz». Kokku anti Tallinnas kolme nukunäidendiga 12 etendust.

14.—22. detsembrini on ENSV Rahvamajanduse Saavutuste Näitus II paviljonis filateliaanäitus «Tallinn—Schwerin». Pärnu Koduloomuuseumis on 15. detsembrini üal kodulinnas kunstnike Vello Paluoja, Karin Tislari ja Heli Tamburi maalide ja akvarellide ühis-

AEG TRÜKIS, EETRIS, EKRAANIL 2.

Raamat moodustab sisulise järje 1976. a. Eesti NSV Ajakirjanike Liidu väljaandel ilmunud samanimelisele kogumikule. Et 1983. a. sügisel tähistas meie ajakirjanike koon- dis oma 25. aastapäeva, siis heidetakse kogumikus pilk liidu ja tema loominguliste organisatsioonide läbikäidud teele, meenutatakse möödunud sündmusi ja tutvustatakse inimesi, kes on veerand sajandi jooksul meie ajakirjandust teinud. Kogumikust leiame veel publitsistikat, mõtisklusi ajakirjaniku kohast ajas ja ühiskonnas, sekka ka kergemas laadis vahelugemist. Autorid: H. Tõmning, I. Valter, J. Peegel, E. Nittim, V. Reima, A. Rätsep, H. Dengo, E. Tivas, G. Rosenstein, R. Viirsaar, H. Meriste, A. Reinsalu, E. Tomson, E. Spritt, H. Treial, J. Renzer, J. Raudsepp, R. Karemäe, J. Aare, H. Sein, M. Narusk, P. Kivine, M. Kadastik, K. Met- saots, A. Trummer, A. Slutsik.

Lev Tolstoi. SÕDA JA RAHU. IV.

Vene kirjanduse klassiku L. Tolstoi laiahaardelise filosoofilise romaani redigeeritud kordustrükk. Romaani lõpu- köites on toodud ka väljavõtteid kirjaniku artiklist «Lühidalt raamatust «Sõda ja rahu»». Seitsmes trükk. Tõlkinud

E. Hion, A. Kiil, T. Havi. Lõp- püks on antud liidu liikmete nimekirja. Koostanud Väh- jas, kujundanud A. Sage, il- lustreeritud fotodega. Eesti NSV Ajakirjanike Liidu välja- anne. Kirjastus «Eesti Raa- mat». Trükitud 5000 eks. 264 lk. Hind 1.20 rbl.

V. Krimm ja M. Sillaots, ku- jundanud M. Einer. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 30 000 eks. 352 lk. Hind 1.90 rbl.

Sama. Sarjast «Kooli kirja- vara». Trükitud 500 eks. Hind 85 kop.

Toomas Vint. SUUR ISANE KALA AKVAARIUMIS.

Romaani sündmustik harg- neb kunstililises läbi kunstni- kust peategelase eluproblee- mide prisma, keskendub loo- mingulise enesetostuse ja keskkonnamõjutuste vahelisele küldse kesktege leidmisele. «Akki, väga akki ta teab, et ei lähegi täna kunstihoonesse tööde kohta, aru pärima. Eks jõuab esmaspäeval või teisi- päeval sealt läbi astuda. Ning mingi imelikku seelusega ta soovib, et seekord maale vas- tu ei võetaks. Need pole veel kaugelki sellised pildid, mida ta tahaks ja peaks maalima. Ta usub, et kunagi on ta võl- meline hiljaltkõrgelt kaljult merre hüppama. teades, et kõik hästi läheb, ja senikaua pole tal mingit sündust oma maale näituseleilist näha. Aikesemürinat raksatab ta pea kohal ja korraga on tal sele-

tamatu vabanemistunne, vist nagu kalal, keda akvaariumist suurde vette lastud». Kujun- danud Tõnis Vint. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 28 000 eks. 128 lk. Hind 55 kop.

Nasta Pino. IGAL ÖHTUL SOLENZARAS.

See on 1985. aasta romaani- võistlusel äramärgitud teos, mille teemaks on meie tänane külaelu, põimituna tagasivaade- dega sõja lõpuasutatesse. Arutlustele sõja ja rahu üle on taustaks autori mure ma- ilma püsimajäämise pärast. Nesta Pino (sünd. 1934) on «Edasi» toimetuse töötaja ala- tes 1968. aastast. «Meie lapse-

põlv jäi sõja sisse, sõda tuli meie lapsepõlve sisse. Võib- olla seetõttu olemeegi rõhuta- tul sõjavastane põlvkond. Me ei taha tragöödiat, mille ole- me kord juba üle elanud.» üt- leb autor. Kujundanud Andres Tali. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 50 000 eks. 128 lk. Hind 55 kop.

Peter Seeberg. KARJASED. NOVELLE.

«Loomingu» Raamatukogu nr. 45—47 (1457—1459). Mitme romaani ja novelli- ku autor Peter Seeberg (s. 1925) on Taani Kirjanike Liidu esimees ja 1983. aasta Põhja- maa Nõukogu kirjandus- preemia laurea. Kõnesolev väljaanne avaldab tema loo- mingust romaani «Karjased», mille tegelased on inimesed, kes seatud teistele abi andma, töötavad sotsiaalhoolekandes ja arstidena, samal ajal on nad aga ise abivajajad ja teis- ted pidevas sõltuvuses. Numb- ris on esitatud veel novellid

John Cheever. OI MIS PARADIIS SEE NAB.

«Loomingu» Raamatukogu nr. 48 (1460). 1978. aastal Tallinnas küla- sanud ameerika kirjaniku John Cheeveri (1912—1980) loom- ingust on eesti keeles varem il- munud romaan «Skandaalne perekond» (sarjas «XX sajandi raamat»). John Cheever on Ameerika keskklassi komme- te ja moraalikäsituste terava- pilguline jälgija, kes oma teos- tega suutis aastate jooksul ko- guda täiskomplekti ühendriik- kide kõige ihaldatavamaid kirjandusauhindu. «Oi mis pa- radiis see näib» ilmus mõned kuud enne kirjaniku surma. Lühiromaanis korratatakse pal- juulid teemasid, motive, huk- kamõiste ja lootusi, mis iseloo- mitustevad kogu tema loom- ingut. Inglise keelest tõlkinud ja järelsõna kirjutanud Enn Soosaar. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 16 000 eks. 80 lk. Hind 20 kop.

Henno Käo. SUURE KIVI LOOD.

Keskmisele koolileale mõel- dud raamatus kirjeldab autor kõitvalt kõige igapäevase- mat ümbrust oma lapsepõlvkoda- Saaremaal, minnes sellelt kir- jelduselt sujuvalt üle näge-

musliku, mälestusliku ainese juurde. Lugemispõnevust suu- rendab palade salapära. Autori illustatsioonid. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 32 000 eks. 48 lk. Hind 25 kop.

«LOOMING» nr. 11.

Järgnema jääva kirjanepa- kuga «Neebu mae lapsed» viib Kalju Saaber lugejad Sal- me ja Sulevi küla eestlaste juurde, kirjutab nende elu- olust aegade jooksul, «sest Kaukaasia eestlaste sajandi- ring on täis saanud». Edasi loeme pealkirja all «Mihkel ja Made» väljaõtteid Heino Klige romaani «Elupadrik», Mihkel Muti novelli «Vana Fabiani nutulaul», Ingo Nor- meti mõtisklusi veergudest «Märkmikust» ning Heino Ve- peri kõnelust Märjamaa ma- parandajast — «Kopamees». Värsivormis võtavad seekord sõna Aleksander Suuman, Ar- nold Rammo ja Vesipapp. Su- humi poeedi Stanislav Lako- ba luulet on tõlkinud Andres Ehin. Artiklite osas sisaldub Juhhan Kahki «Pragi Elsu une- nägu ehk Raske lahukmine muinasmaailmas», milles peatu- takse kitsalt probleemiderinil — XVII ja XVIII sajandi vahe- tusel eesti talurahva müütilis-

NÕUKOGUDE LIIDU KOM- MUNISTLIKU PARTEI KONG- RESSIDE KONFERENTSIDE JA KESKKOMITEE PLEENUMITE RESOLUTSIIONID JA OTSU- SED. IX osa. 1975—1977.

Kogumiku üheksas osa si- saldab partei tähtsamaid do- kumente, mis kuuluvad aja- vahemikku 1975. aasta aprill- list 1977. aasta detsembrini. Seda ajajärku tähistab hulk väljapaistvaid sündmusi Kom- munistliku Partei ja kogu nõukogude rahva elus. Nende hulgas on NLKP XXV kong- ress, Suures Isamaasõjas sa- vutatud võidu 30. aastapäev, NSV Liidu uue konstitutsiooni vastuvõtmine jne. Tõlgitud ka- heksanda väljaande teksti ja- gi. Eestimaa KP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi — NLKP Keskkomitee Marksismi- Leninismi Instituudi Filiaali toimetis. Kirjastus «Eesti Raa- mat». Trükitud 1500 eks. 560 lk. Hind 1.30 rbl.

Michał Staszewski. RIIK JA USUKOONDISED EUROOPA SOTSIALISMIMAADES. Teat- mik.

Teatmik käsitletakse lähi- mineviku ja nüüdsaja usun- diilist situatsiooni Euroopa sotsialismimaades. Peatähele- panu pööratakse poliitilis-õig- guslikele küsimustele, mis on seotud sotsialistliku riigi suh- tumisega religiooniga ja usu- organisatsioonidega, vaadel- dakse eri maade seadusand- lust usukultuse alal ning õig- gusnormide realiseerimist ühiskonnas. Antakse üle- vaade eri maade usutunnus- tuslikest struktuurist, samuti levinumast usuühingust ning riigi ja kiriku vastastikustest suhetest viimastel aastaküm- netel. Poola ja vene keelest tõlkinud T. Kelam ja J. Meri- ste, kujundanud T. Aru. Kir- jastus «Eesti Raamat». Trüki- tud 6000 eks. 176 lk. Hind 40 kop.

LOODUSE KALENDER 1986.

Järjekordne värvifotodega looduse kalender tutvustab Väinamere saarte loodust. Fotod ja saatetekst: T. Leito, tähtpäevad valinud A. Lään- elaid, kujundanud T. Aru. Kir- jastus «Valgus». Trükitud 95 000 eks. Hind 1 rbl.

Rein Hanson. ALASTI VAA- TAJA EES.

Eesti Televisiooni Lääne- Eesti erikorrespondendi Rein Hanson kirjanep, mis 1984. a. publitsistikaavõistlusel pälvis ergutuspreemia. Töös, mida iseloomustab humoristlik teravpilguline väljenduslaad, on vaatlusel all ETV ühe popu- laarsema saate, «Aktuaalse kaamera» toimetusepere üks tööpäev. Illustreeritud fotode- ga. Kaane kujundanud Jaan Sonn. Kirjastus «Eesti Raa- mat». Trükitud 5000 eks. 64 lk. Hind 15 kop.

Manivald Kesamaa. VÕIDU- RAAMAT.

Suures Isamaasõjas saavuta- tud võidu 40. aastapäeva pü- hendatud värsiraamat sõja- meeste vapruste ja patriotis- mitundest. Nooremale koolile- ale, illustreeritud Hugo Mitt. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 14 000 eks. 40 lk. Hind 30 kop.

Рудольф Сирге. МАЛЕНЬ- КИЙ, ДА УДАЛЕНЬКИЙ. Nooremale koolileale mõel- dud jutustuse «Väike, aga tub- li» on vene keelest tõlkinud Nelli Abasina, illustreerinud R. Tiitus. Kirjastus «Eesti Raa- mat». Trükitud 300 000 eks. 80 lk. Hind 35 kop.

HISTOLOOGIA EESTI- VENE- JA INGLISKEELNE SELETAV TERMINOLOOGIA. Metoodiline juhend. Koostanud J. Tehver. Eesti Põllumajanduse Akadee- mia histoloogia laboratooriumi väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 500 eks. 108 lk. Hind 85 kop.

Olo Mallene. JAEKAUBAN- DUSE ORGANISATSIOON JA JUHTIMINE. Kaas: E. Loo- pere. Kirjastus «Valgus». Trükitud 2500 eks. 76 lk. Hind 25 kop.

K. Jürgenson, J. Lepa. ELEKTRISEERIMISE TINGMAR- KE. Brosüür on mõeldud üli- õpilastele, tehnikumide ja kut- sekoolede õpilastele jt. Kaas: T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 15 000 eks. 64 lk. Hind 20 kop.

«ARTIKLITE JA RETSEN- SIOONIDE KROONIKA» nr. 8. August 1985. ENSV riiklik bibliograafianimestik. 180 lk. Hind 55 kop.

MÖTISKLUSI SATIIRIST

NIKOLAI AKIMOV (1901–1968), vene nõukogude lavastaja ja teatrikunstnik, kauaaegne Leningradi Komöödiateatri peanäitejuht, NSV Liidu rahvakunstnik.

Veel keegi pole täpselt tuvastanud, millisest kultuuri arenguetaapist alates hakkas inimene oma protesti kõige väära, ebaõiglase või tobeda vastu väljendama katsetega näidata seda väära naeruväärse valguses.

Väga võimalik, et see juhtus ammu enne keele tekkimist. Küllap sünnitasid seesugused katsed ka tollal nende meelepaha, kelle vastu need katsed olid sihitud.

Säärase meelepaha mahasurumiseks pidi ilmselt eksisteerima ühiskondlik arvamus. Et ühiskondlik arvamus toetas satiirilise etteaste autorit, siis pidi satiiri läbi kannatanu alituma.

Niisiis oli ja on igasugune satiir sotsiaalne satiir, teistsugune, ebasotsiaalne, ta ei saagi olla. On põhjust arvata, et see igivana skeem: *satiiri aine — satiiri autor — ühiskond* kehtib põhiliselt seniajani.

Ent inimkultuuri õitsengu ajastul, keerulise ühiskonna korralduse puhul muutub keerulisemaks ka skeem: *satiiri objekt ja tema liitlased — satiiri autor ja talle kaasatundjad ning lõpuks see inimeste ühiselu ülimalt keerukas masinavärk* (arvestades sinna sisse võimuorganid, ajakirjanduse, kriitika, lugejad, vaatajad, miljonid eri elukutsetega inimesed), mida nimetatakse ühiskonnaks.

Selles keerukas aparatis ei ole satiiri arengutee ja saatuse jälgimine enam nii lihtne, ent protsessi mõningaid seaduspärasusi saab siiski kindlaks teha.

1. Hariduse levik on meie

ajal viinud selleni, et kõik tsiviliseeritud rahvad mõõnavad satiiri kasulikkust ühiskonna progressile.

Seetõttu on avalikult vaenulik suhtumine satiirisse kui žanrisse juba ebakultuursuse ning koguni rumaluse tunnus. Ent kui tekib vajadus satiiri vastu võidelda, siis tunnistatakse selle võitluse käigus satiiri kasulikkust üleüldse, mitte aga vajadust konkreetse satiiriteose järele.

Niisiis motiveerivad satiiri läbi kannatanud satiirile vastutegutsemist alati konkreetse teose puudustega, mitte aga žanri lubamatusega.

2. Satiiriteose pahelisuse määramiseks on välja töötatud väga püsikindlad võtted, ühed ja samad ka siis, kui hinnatakse kõige erinevamaid teoseid, mis pole üksteise moodigi ja mis sihivad kõige erinevamaid

märklaudu. Nendest võtetest on kõige populaarsemad:

A. Žanri sihilik mittemõistmine. Satiirilist teost hinnatakse kui ühiskonna seisundi täpset peegeldust. Satiirile omane liialdamine ja teravdamine muutuvad niiviisi silmapilk laimaks. Seda muutumist toetab vägivaldne üldistus, mis autorile kaela määratakse, kui talle omistatakse laiemad raamid kui need, mis ta endale ise on võtnud.

Reaktsiooniline osa vene kriitikat süüdistas Gogolit pärast «Revidenti», et ta laimab Venemaad, et tema komöödias löövad kaasa üksnes idioodid ja lurjused, et ta pole näinud vene elus ka positiivseid külgi.

B. Ideaalide kaitsmine satiiri teotavate kallale tungide eest. Ühiskonna ideaalide lammutamise nende ideaalide südame-tunnustuse ja amoraalsete jüngerite poolt on paljude silmis ohtum nähtus kui satiiriku püüe neid üleastujaid paljastada ja sel kombel ideaalide seisundit kindlustada.

Katoliiku kiriku sajandeid kestnud vihavaen teoste vastu, kus pilgati vaimulikkonna korruptsiooni, ei päästnud kirikut autoriteedi langemise eest.

C. Ühiskonna saladuste varjamine võraste pilkude eest.

Kuigi ühiskonna pahede avalik piitsutamine toetab eelkõige seda, et ühiskonnas on olemas terved ja edumeelsed elemendid, kes neid pahesid näevad ja piitsutavad, siis, ometi on paljudele tundunud ja tun-

dub ka praegu, et just nimelt niisuguste teoste kaudu tulevad need pahed avalikuks. Lihtne mõte, et need pahed on niigi kõigi, sealhulgas võõrmaalaste silma all, ei tule mis-ki pärast pähegi.

Viha, mille äratas inglise ühiskonnas Byron selle ühiskonna paisete «väljalobisemise-ga», on üldiselt tuntud. Paneb imestama naiivne usk, et ilma Byronita jäänuksid need pahed täiesti märkamatuks.

Lähenedes satiirikunstile optimistlikust vaatenurgast, võime täheldada järkjärgulist, kuigi soovitatavast aeglasemast edasiminekut. Satiiri kasulikkuse tunnustamine teoorias viib varem või hiljem selle žanri õitsengule ka praktikas.

Selle edasiminekku vaieldamatu pant on kogu maailma demokraatijõudude pealetung igasugusele vaimupimedusele ja ennast ammendamisel format-sioonidele. Huumor ja eluterve püüe naerda välja aegunud ja roiskuvat on omased laialede rahvahulkadele kõigil mandritel, ja kui me usume aegunud ühiskonnakorralduse ikkest vabanenud rahvaste lõplikusse võidusse, siis peame uskuma ka seda, et loomingulise, ülesehitava satiiri võtab inimkond alaliseks kasutusele kui kõige tarvilikuma relva õnneliku ühiskonna rajamiseks.

1965

Kogumikust «Mitte ainult teatrit» tõlkinud TOOMAS KALL

FILMIRADEDELT

IKKA ENDIST RADA!

Esimene paar ühest esimesest eesti mängufilmist «Mineviku varjud» (1924) ja tagumine paar ühest viimasest mängufilmist «Hundiseaduse aegu» (1985).

UUSI RAAMATUID

Toomas Vint. Suur isane kala akvaariumis. Romaan. 127 lk. Ilustreerinud Tõnis Vint. Kirjastus «Eesti Raamat» 1985.

Alguses on valge tühjus, kusa-gil kaugel haugub nähtamatu koer. Mõlbertit pole, pintsleid pole, värve pole, lõuendit pole, modelli pole, raame pole, juua pole. Albertit pole kah, diplom puudub, naine läks ära, sokke pole, on ainult suur külm valge tühjus. Alguses. Pärast pole seda-gi. Nähtamatu koer aga aina läheneb ja läheneb.

OTT ARDER

UUSI FILME

«HUNDISEADUSE AEGU»

Eesti kineastide uus film sisaldab palju. Väikeses eesti külas elavad noormees Meleleiv ja armas, õrn, lahke neiu Liisa; nad sõbrustavad ja armastavad teineteist juba lapsepõlvest peale. Vastu ootusi annab isa talpiku Meleleivi õppima kloostrikooli. Oks-kord saab Meleleiv teada, et tema koduküla elanikud on hädas: Liisa vend Herman, kes on saanud maaisandalt enda valdusse ümberkaudsed külad, kurnab ning röövib talupoegi, oma õe on ta aga lubanud naiseks rikkale Hans Mettenile. Jättes kloostrit, tõttab Meleleiv omastele appi. Al-gab talupoegade pikk ja raske

võitlus inimväärkuse eest, oma õiguse eest harida maad. Viimasel hetkel õnnestub Meleleivil Liisa Metteni käest päästa ja nad astuvad kauaoodatud abiellu.

Mööduvad aastad. Paistab, nagu valitseks Meleleivi ja Liisa k-ojas rahu ning õnn. Ent võõrma-alaste ikke all ägaval Eesti-maal pole rahu. Naabermaakonna talupojad tõstavad mässu ja maaisand kutsub Meleleivi, kes on andnud vasallivande, ülestõus-nuid vangistama. Ent kas võib saada oma rahva vaenlaseks see, kes alati on olnud tema kaitsel? Meleleiv paneb ülle soomusrüü ja haarab mõõga, et minna võit-lusse õigluse eest...

Lühendatult pajatus ajakirjast «Novõje filmõ» (dets. 1984), kust meie filmid ennegi uue rüü ülle saanud (vt. ka «Seikluste otsija» («Toomas Nipernaadi») SV nr. 49, 1983, lk. 16).

Tõlkinud PEETER UNT

HEVIPU(U)SA PATSUTUSI

■ Björn Tromberg, mis sa oled?

Olen juba päris pisikesest peale juu-relnud selle üle. Aastatega on vastus muutunud üha selgemaks: nimi ei riku meest.

■ Filmis «Karujahnt Pärnumaal» oled sa ühtaegu nii arranzeeri, karu, jahimees kui ka trummilööja. Kardad sa müra?

Karu ma ei kartnud tõesti. Aga jahi-meest vahel küll. Pauku pärast.

■ Kui palju oled sa trummi löönud? 12 467 korda.

■ Oled vist Trummilööjate Liidus ainus autojuht?

Ei, Peeter Tooma lööb ka.

■ Mida ootad 6. detsembrilt 1985? Vaikust.

■ Miks, palun?

Litauride pärast, ära on tüüdanud. Võib-olla tamtammid? Et kostaksid ku-sagilt kaugemalt ja siiski nii lähedalt. Meil on ju häd ümberlööjaid.

■ Lüüa saab ka kodus, sõprade ringis... Kus on sinu lööktuba?

Raskejõustiku Majas. Aga seal käivad ka teised löömas, nii et tuleb hoolega valida, millal lüüa ja kuhu.

■ Mis on lööja suurim probleem — võib-olla keppide pikkus?

Muidugi ka see. Aga ka lühidus.

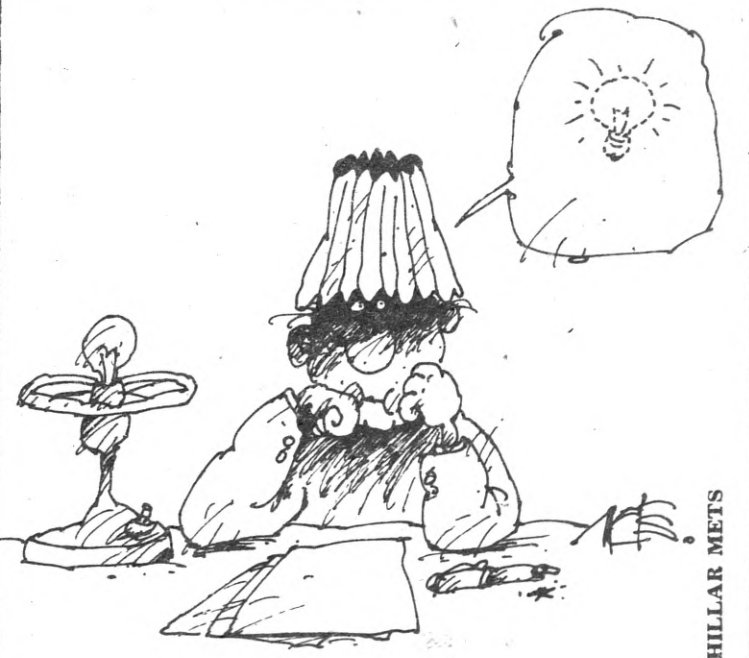
■ Mida ütleb sulle õhtumaa trumm?

Elektrooniline trumm, süntesaator-trumm, film «Plekktrumm». Muide, mängisin selle filmi muusika sisse kodu-maisel plekktrummil hinnaga 60 rbl.

■ Money?

Honey — jääd kinni ja enam lahti ei saa. Mina lendan tähtede poole — sinna ma kuulun.

Intervjueris MART SALE

HILLAR METS

«СИРП Я ВАЗАР»
(«Серп и молот»)
Индекс 63786

TOIMETAJA
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: E. ANUPÖLD
(toimetaja asetäitja), V. HERKEL, J. KANGI-LASKI, K. KIISK, M. MIKIVER, I. MOSS, L. REMMELGAS, J. RÄÄTS, A. TAMM, I. TORN, P. UUSMAN, D. VAARANDI.

Toimetuse: 200 031 Tallinn, Gagarini pst. 30, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sekretär — 60 17 03, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 44 30 05, kunsti- ja huumoriosakond — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatriosakond — 60 12 46. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 1 rubla ja 29. kop. Üksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pärnu mnt. 8.
«Sirp ja vazar» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творчества союзом Эстонской ССР. Издательство «Периодика», Tallinn, Пярнуское шоссе, 8.
EKP Keskkomitee Kirjastuse trükkikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
Maht 4 trükipoognat, Tiraaž 78 600. Tellimise nr. 4497

MB-10303

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10